

SUBJECTES. CONFLICTES I LESBOFÒBIA

**“SUBJECTES, CONFLICTES
I LESBOFÒBIA”**

SUBJECTES, CONFLICTES I LESBOFÒBIA

Edita: Xarxa Feminista

Preparació edició, revisió i correcció textos:

Mercè Otero-Vidal i Montserrat Otero Vidal

Secretaria: Chari Portero

Disseny logo Escola Feminista 2010: Anita

Disseny i maquetació: verddisseny.com

Fotografies: Mont Bòria, Amada Santos, Àngels Pujol

Edició digital: juny 2011

Amb el suport de:

Índex

Presentació	4
.....	
Dossier de l'Escola Feminista d'Estiu 2010	7
El subjecte polític del feminisme	8
Tot aprenent dels conflictes	14
Lesbofòbia als moviments feministes	18
Genealogia	21
.....	
Ressenyes dels tallers	27
Beatriu Macià Macià	28
Mireia Bofill Abelló	30/42
Carolina Egio Artal	35
Betlem Cañizar Bel	37
Mercè Otero-Vidal	48
.....	
Aportacions al voltant de l'Escola	53
· Bàrbara Ramajo García	54
El fangós subjecte del Subjecte polític del feminisme	
· Miriam Solà	62
Cartografia inacabada de l'emergència del Transfeminisme a l'estat espanyol	
· Betlem Cañizar Bel i Mireia Bofill Abelló	72
Conflictes corals. Adaptació per a dues veus	
· Montserrat Otero Vidal	82
Els conflictes com a palanca	
· Carolina Egio Artal	92
Lesbofilies en el moviment feminista?. Sí, per favor	
· Bàrbara Ramajo García	94
Amb L de Lesbofòbia	
.....	
Impressions	103
Montse Cervera Rodon	104
Bàrbara Ramajo García	105
Marta Tudela Torres	106
Amanda Gigler	107

i a través del web

Presentació

Ens fa il·lusió donar continuïtat a la col·lecció Teranyina fent-nos ressò del pensament i dels debats que van conformar l'Escola Feminista d'Estiu del 2010 i que va ser el fruit de la col·laboració conjunta de dones de Ca la Dona, de la Xarxa Feminista i Feministes Independents. Aquest llibre és, doncs, una obra col·lectiva que existeix gràcies a totes les dones

informació sobre els tres eixos tractats, bibliografia relacionada i una selecció de fragments de textos per estimular la discussió. El quart eix, el de genealogia, va ser transversal i a cada sessió es va recordar la trajectòria d'unes dones que sentim properes. S'han inclòs les referències biogràfiques que es van llegir.

que vam participar a l'Escola feminista i recull unes mirades i un determinat relat del que s'hi va viure. El títol *Subjectes, conflictes i lesbofòbia* sintetitza els tres temes al voltant dels quals van girar les sessions de treball.

El llibre està constituït pel dossier de presentació de l'Escola que conté

A continuació, hi trobareu les ressenyes d'alguns dels tallers que es van realitzar i que transmeten la diversitat d'enfocaments i de dinàmiques que es van generar a cada grup de treball. Per cadascun del tres eixos es van formar tres grups de treball i a més va haver-hi una sessió de cloenda, és a dir que en total van haver-hi deu espais de discussió però

només ha estat possible recollir crònica de sis d'ells. Sorprenentment, no hem pogut disposar de les notes manuscrites de cap dels tallers de Lesbianisme i Lesbofòbia als moviments feministes, tot i la insistència en les crides que hem fet.

Tot seguit, trobareu una sèrie d'articles redactats, produïts, creats, mo-

Desitgem que el llibre sigui un record per a les dones que van assistir a l'Escola, una pinzellada per a les que no van poder participar-hi i, en qualsevol cas, una lectura estimulante per a totes les que volem fer realitat un món que traspassi i vagi més enllà de les fronteres patriarcales, platejant noves formes de llibertat per a les dones.

tivats, inspirats, provocats... entorn a l'Escola Feminista d'Estiu 2010, a la seva organització, al seu desenvolupament i, fins i tot, a la redacció d'aquest mateix llibre.

Per acabar s'han inclòs els comentaris i impressions que ens han fet arribar algunes de les participants.

El nostre agraïment més explícit a totes les dones que han fet possible aquest llibre assistint a l'escola, compartint el seu pensament i la seva experiència, ajudant en la relatoria, fent el reportatge fotogràfic o escrivint les seves opinions o impressions. Gràcies a totes i ... continuem!

ESCOLA FEMINISTA D'ESTIU PER A DONES

18, 19 I 20 DE JUNY

"El feminisme incita a les dones a abandonar els seus marits, matar els seus fills, practicar bruixeria, destrossar el capitalisme i tornar-se lesbianes".

Pat Robertson, Polític dels Estats Units, 1992

Divendres 18

16:30 Subjecte polític del feminisme

Dissabte 19

10:30 Aprenent dels nostres conflictes

16:30 Lesbofòbia als moviments feministes

22:30 Festa -a la Farinera-

Diumenge 20

11:00 Posada en comú i propostes

Dossier de l'Escola Feminista d'Estiu 2010

L'organització de l'Escola Feminista d'Estiu 2010 va partir de la il·lusió i el desig de crear un espai de trobada de dones feministes on poder intercanviar, visibilitzar, conèixer, pensar i repensar tot el que els feminismes estan generant. A l'Escola 2010 els temes per debatre i treballar conjuntament van ser els següents:

- **El subjecte polític del feminisme.** Com podem fer compatible la importància d'emprar l'eina personal-política de ser "dones" amb la necessitat de visibilitzar i representar els matisos i les diverses realitats, experiències i especificitats de les dones?
- **Lesbianisme i lesbofòbia dins del moviment feminista.** Tot i que les lesbianes hem estat i som una part integrant del moviment feminista, sovint ens hi trobem poc representades. Per què es dona aquesta situació? Què podem fer entre totes per a canviar-la?
- **Tot aprenent dels conflictes.** Les diverses maneres d'entendre el feminisme ens pot portar i de fet ens ha portat a situacions conflictives. Parlem-ne i busquem eines per a positiu i abordar els conflictes que genera la nostra gran diversitat.
- **Genealogies.** De manera transversal i durant tota la celebració de l'Escola, volem recuperar les aportacions de les dones que ens han estat properes i que formen part de la nostra genealogia per tenir present el seu llegat feminista de cara al futur.

Vam ser conscients que el nom "Escola" de seguida fa pensar en un model de transmissió vertical de coneixement, però estava ben clar que no era això el que volíem. Vam mantenir aquest nom per a reivindicar i crear la nostra/vostra escola, on els sabers no són "explicats" o "apresos" de manera unidireccional, sinó que sorgeixen de cadascuna de nosaltres i de la relació col·lectiva. Partim de la base que totes nosaltres, amb les experiències vitals i sabers que hem anat adquirint, tenim moltes coses per a aportar(-nos).

L'Escola Feminista d'Estiu vol ser, doncs, un espai participatiu on compartir coneixement feminista. I és per això que les dones que hem participat en l'organització hem preparat algunes tècniques a nivell de metodologia que ens ajudin a dinamitzar els debats. A l'apartat "continguts" d'aquest dossier hi trobareu material per a escalfar motors, i a la pàgina web www.caladona.org/escola-feminista hi podeu trobar aquests i altres textos per a aprofundir en els temes. Alhora, us convidem a enviar-nos les vostres impressions sobre els temes plantejats: les nostres/vostres mirades i experiències són el material més valuós que tenim!!!

Volem crear entre totes un espai de trobada i de debat per conèixer i aprofundir en alguns dels temes que es van plantejar a les Jornades de Granada, del desembre del 2009, perquè ens enforteixin en la lluita contra el sistema patriarcal.

ORGANITZEN TOTES LES ACTIVITATS ...EXCEPTE LA FESTA
Ca La Dona Espai Jove La Fontana **La Farinera del Clot**
Xarxa Feminista C/Gran de Gràcia, 190-192 Gran Via de les Corts Catalanes, 1
Activistes Independents <M> L3 Fontana <M> L1 Glòries

Subjecte polític del Feminisme

Amb aquest títol, potser moltes de vosaltres us esteu preguntant de què volem parlar exactament i quina utilitat té tot això del "Subjecte" per a nosaltres, com a feministes, i per als Feminismes en general. Doncs bé, amb aquest petit text introductorí mirarem de situar una mica aquestes qüestions que hem cregut interessant plantejar.

Partim d'un context on els darrers anys s'han anat generant, principalment de la mà del que s'ha anomenat "teoria i/o moviment queer", alguns debats que parlen del Subjecte Polític del Feminisme com si fos quelcom que ens vingués donat des de fora dels feminismes. D'alguna manera, a partir d'unes crítiques constructives, que poden resultar molt interessants, a vegades s'acaba caient en generalitzacions que arriben a reduir el Moviment Autònom de Dones¹ a una mena de reducte antiquat o innecessari, mancat de legitimitat i de discurs transformador i crític de l'estructura patriarcal.

Quan, a principis dels anys 90, la filòsofa i pensadora feminista Judith Butler va publicar *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity (El Género en disputa)*, algunes coses es van començar a "mou-

re". La idea principal de Butler que ens interessa destacar és la línia crítica a la naturalització, suposada unitat i conseqüent universalització de la identitat "dona" dins dels discursos feministes, argumentada especialment sobre dos eixos:

- Relació sexe/gènere: Tot i que ja fa temps els feminismes van saber diferenciar molt bé el sexe del gènere, en la pràctica feminista (potser implícita) es continua donant per suposat que "les dones" són aquelles persones que "viuen en un cos de dona", obviant d'aquesta manera altres cossos i realitats que se situen en les fronteres dels gèneres (trans, intersex).

- Barreja d'identitats, realitats i opressions: La voluntat de representació de "les dones" en general ha portat a una universalització de certa realitat d'algunes dones, que no fa referència a la realitat de totes les dones. Moltes dones estem travessades per altres opressions i identitats (classe, color de pell, procedència territorial, opció sexual) que, sumades a la categoria "dona", generen situacions d'opressió específiques i diferents i que han estat minsament representades en els discursos públics feministes.

Com a conseqüència d'aquestes reflexions, ens trobem davant de dos descentraments:

- Què és ser dona? Si sabem que ser "dona" és quelcom prou diferent en les diverses societats i cultures; si la vivència de l'opressió varia quan es barreja amb altres categories com la classe, la nacionalitat, la sexualitat, l'edat, etc.; si acceptem que ser dona no ve necessàriament determinat per tenir un cos "de sexe femení"; si reconeixem la possibilitat i l'existència d'altres identitats i cossos (trans i intersex)... Si d'entrada no podem definir què és ser dona, llavors com poden els feminismes parlar "en nom de les dones"?

Seguint aquest fil argumental, ens trobem davant el segon descentrament:

- A qui representen els feminismes? Un cop qüestionada la "representativitat" de les "dones", també s'interroga als Feminismes fonamentats en organitzacions "només de dones", i la pretensió d'erigir-se "en nom de totes les dones". En paraules de Judith Butler: "*insistir en la coherència i la unitat de la categoria dones ha negat, efectivament, la multiplicitat d'interseccions culturals, socials i polítiques en què es construeix el conjunt concret de 'dones'*" (2007:67)

Així doncs, les representacions polítiques feministes, tractant d'abraçar l'universal "dona", s'han sintetitzat en discursos públics que no han tingut en compte ni l'heterogeneïtat, ni com interseccionen les classes socials, les sexualitats, les nacionalitats, les ètnies o les edats, tant de les mateixes dones feministes que els generen, com de les "dones" a les quals s'adrecen; projectant, com a resultat, imatges i discursos públics i polítics reduïts al de "dona universal" blanca, de classe mitja, heterosexual i adulta. De forma que aquesta "representativitat" feminista es construeix des de discursos excloents, tant de les "altres" feministes que no hi tenen veu ni representació pública (tot i que aquestes "altres" feministes sempre hem estat una part molt important del "nosaltres" feministes), com de les altres "dones" a les quals sembla no adreçar-se en ser tractades de minories.

Aquests dos descentraments a vegades s'han presentat amb lògica sil·logística (una cosa porta a l'altra) des de la premissa: "si no hi ha una definició clara de dona", a la deductiva conclusió: "no tenen sentit els espais ni les polítiques de dones". Aquest raonament ha comportat que des d'alguns sectors es qüestionari la representativitat dels feminismes i, per tant, la seva legitimitat discursiva, donat que el moviment s'organitza en grups "de dones" feministes.

¹ Per Autònom s'entén aquell espai físic, social i polític dels moviments de dones feministes, històricament entès i respectat per altres moviments socials, partits polítics, sindicats, i altres teixits associatius, on feministes independents (sense relacions polítiques amb espais intergènere) i doblemilitants (amb relacions polítiques amb espais intergènere) convivim i treballem, autònomament, en relació a la resta de la societat. El manteniment d'aquesta autonomia ha estat una de les lluites clau i fonamentals de la constitució i funcionament d'una part important, nombrosa i històrica, dels Feminismes.

Ens sembla important, doncs, com partir què pensem de tot això, quins dubtes ens genera i també quines oportunitats veiem per continuar qüestionant les estructures patriarcals. Així doncs, com es situen aquests espais polítics de dones feministes en el context actual, on per una banda es qüestiona la vinculació dels feminismes al “només dones”, mentre que de l'altra hi ha “dones” que marquen les seves diferències amb els feminismes: *Les feministes avui som qualsevol i qualsevol pot ser feminista. Això, per una part, està bé, per una altra, em pregunto quant hem hagut de sacrificar per a ampliar les bases i ser legitimades... La tensió entre feminisme i moviment de dones es va resoldre en una espècie de feminisme populista que va ampliar les seves bases sota el lema que “és feminista qui obra com a tal i no qui se n'anomena* [la l'original “nombra” per la rima] (Espinosa, 2003)

A continuació trobareu alguns fragments de textos que ens ajudaran a situar totes aquestes qüestions:

Judith Butler. *Fundamentos contingentes: El feminismo y la cuestión del “Post-feminismo”*

Qualsevol concepte totalitzador de l'universal en comptes d'autoritzar suprimirà les reivindicacions no previstes ni previsibles que es facin sota

el signe d'allò “universal”. En aquest sentit, no estic liquidant la categoria dona, sinó tractant d'alleugerir-la del seu pes fonamentalista per convertir-la en un lloc de debat polític permanent.

La crítica del subjecte dona no és una negació o un rebuig del subjecte, sinó més aviat una manera d'interrogar la seva construcció com a una premissa donada i fonamentalista.

Tal i com Joan Scott deixa clar a *Gender and the Politics of History*, una vegada que s'entén que els subjectes es formen a través d'operacions d'exclusió, es fa políticament necessari seguir la pista d'aquestes operacions de construcció i supressió.

Existeix el refrany que precisament ara, quan les dones estan començant a assumir el lloc de subjectes, les posicions postmodernes vénen i anuncien que el subjecte està mort (hi ha una diferència entre les posicions del post estructuralisme que afirmen que el subjecte mai va existir i les posicions postmodernes que afirmen que el subjecte una vegada va tenir integritat, però ja no la té). Hi ha qui veu això com a una conspiració contra les dones i altres grups sense poder que tot just ara estan començant a parlar per ells mateixos. Però, què es vol dir amb això?

Com s'expliquen les crítiques tan dures del subjecte com a instrument de l'hegemonia imperialista occidental teoritzades per Gloria Anzaldúa, Gayatri Spivak i altres teòriques del postcolonialisme?

Deconstruir el subjecte no és negar ni rebutjar el concepte; al contrari, la deconstrucció implica solament que suspenguem tot compromís amb allò al qual es refereix el terme “el subjecte”, i que considerem les funcions lingüístiques a les quals serveix en la consolidació i ocultació de l'autoritat. Deconstruir no és negar o fer a un costat, sinó qüestionar i, tal vegada el més important, obrir un terme, com “el subjecte”, a una reutilització o recol·locació que prèviament no ha estat autoritzada. Dins del feminisme sembla haver-hi certa necessitat política de parlar com i per a les dones, i jo no discutiria aquesta necessitat. Segurament, aquesta és la manera com actua la política representativa i en aquest país els esforços de conspiració són virtualment impossibles sense recórrer a polítiques d'identitat, així que estem d'acord que les manifestacions i esforços legislatius i els moviments radicals necessiten fer proclames en nom de les dones. Però aquesta necessitat s'ha de reconciliar amb una altra. En el moment en què la categoria “dones” s'invoca per descriure l'electorat pel qual parla el feminisme, comença,

indubtablement, un debat sobre quin serà el contingut descriptiu d'aquest terme. (Butler, 2001:32)

Si el feminisme pressuposa que “dones” designa un indesignable camp de diferències, que no pot ser totalitzat o resumit per una categoria descriptiva d'identitat, llavors el terme mateix es converteix en un lloc d'obertura i resignificació permanent. Jo diria que les divisions entre les dones sobre el contingut del terme haurien de ser salvaguardades i valorades i, fins i tot, que aquestes constants divisions s'han de considerar les bases sense base de la teoria feminista. Deconstruir el subjecte del feminisme no és, llavors, censurar la seva utilització sinó, per contra, deixar al terme lliure a un futur de múltiples significacions. (Butler, 2001:34)

Kim Pérez. *¿Dona o trans? La inserció de les Transsexuals en el Moviment Feminista*

La pregunta “què és ser dona?” ens porta a l'essencialisme que és una cosa que resulta bastant difícil a la pràctica. Què defineix essencialment la dona? El cariotip? Els genitals? Les funcions reproductives? L'orientació sexual? La conducta? La roba? Tot això junt? Una part d'això?... Faltaria exigir, efectivament o moralment, alguna cosa així com una anàlisi cromosòmica o fenotí-

pica per incorporar-se al moviment feminista? O pitjor: seria semblant al racisme, essencialista, immobiliista, biològicament determinista. Els cromosomes mostren un punt de partida, no un punt d'arribada. L'ésser humà és un punt de partida més que un punt d'arribada; més que un ésser, és un procés. Llavors què succeeix amb el feminisme? A qui representaria? Per a qui treballaria i lluitaria? Per a les dones que ho són a tots, tots, els efectes, o per a qui, més o menys, som dones? (Pérez, 2009:2)

Gracia Trujillo. *Del sujeto político Mujer a la agencia de las (otras) mujeres: el impacto de la crítica queer en el feminismo del Estado español.*

“Queer” que significa rar, diferent, estrany, és el terme utilitzat per designar l'ampli conjunt de teories i pràctiques polítiques sorgides als Estats Units a la dècada dels vuitanta enfront de les polítiques identitàries tant del feminisme com del moviment de lesbianes, gais, transsexuals i bisexuals

La crítica (feminista) queer, amb el qüestionament de les identitats fixes i excloents i de les relacions de poder que s'estableixen a l'interior d'aquestes identitats, ha estat clau, juntament amb el canvi generacional i l'inici d'una altra ona de mobilitza-

ció en els anys noranta, en els canvis en la construcció del subjecte polític de la mobilització feminista. Des dels posicionaments feministes queer s'ha llançat una invitació a entendre les identitats com a afinitats puntuals o posicions de discurs (Martin, 1993), més que com a essències immutables i incontaminables. En aquest sentit, haurien de ser els elements comuns de discriminació els que creessin i fonamentessin la sensació de comunitat i no una suposada identitat fixa i excloent. (Trujillo, 2009:170)

Lola G. Luna. *La historia feminista del género y la cuestión del sujeto.*

“La dona” s'ha revelat com a una identitat irreal, perquè a la realitat existeix com a un subjecte múltiple. Si ens remuntem a la reivindicació dels drets de ciutadania que van dur a terme els moviments sufragistes, trobarem el començament del qüestionament del subjecte universal i de l'universalisme dels drets de l'home, per un nou subjecte constructor de la identitat feminista. (G. Luna, 2004:17)

Yuderkys Espinosa. *Sobre el Feminisme avui: a la recerca d'un altre sentit del ser i el fer feminista en aquest temps.*

Si la política de la identitat qüestiona, i en part, va contradir el pensament i els postulats feministes, una

política feminista més encertada no pot partir de l'error de negar els efectes i la materialitat de la identitat en les nostres vides. Diguem que, si el patriarcat ens ha anomenat “dones” amb tota la càrrega de dominació que implica i amb això hem estat condemnades, no per deixar de anomenar-nos trenquem la cadena de la subordinació. D'entrada perquè deixar de anomenar-nos no implica deixar de ser-ho: hi ha una marca d'inscripció amb la qual ens enfrontem tota la vida i encara més important perquè per a les cultures en les quals ens movem ho seguim sent, fins i tot quan com en el cas de les lesbianes, siguem considerades defectuoses (Espinosa, 2003:5)

Justa Montero. *Feminismo: Un movimiento crítico.*

Des d'un punt de vista polític, no tot és igualment rellevant per al projecte feminista, doncs l'especificitat de l'experiència d'una dona no garanteix el seu valor polític sinó volem caure en el que les feministes mexicanes nomenen “el donisme”. Qüestionar, sotmetre a crítica experiències, interessos i processos socials que estan implícits en aquestes pràctiques resulta fonamental per formular un discurs crític i propostes de canvi. D'altra banda, si no és possible la consideració de les dones com a col·lectiu i es prescindeix de la discriminació sexista, deixen de re-

sultar pertinents les reivindicacions específiques i fins i tot el propi moviment i la proposta resulta paralitzant per a l'acció feminista, dificulta la crítica social i la conceptualització de l'opressió com a un procés estructurat (Montero, 2006:176)

Tot aprenent dels conflictes

Mentre preparàvem l'Escola d'estiu hem debatut molt sobre l'oportunitat de plantejar aquest tema i finalment ens hem decantat per pensar que és molt important que el posem a sobre de la taula, que en parlem i que arribem fins allà on puguem. Al llarg dels anys en el si del Moviment Feminista hem viscut situacions de tensió, de dificultat, de conflicte, de crisi, d'enfrontament que han provocat divisions, trencaments, allunyaments amb molt de malestar i molta tristesa. La majoria de les vegades, la dificultat de gestionar la complexitat de les emocions desencadenades i les conseqüències polítiques dels diferents plantejaments, ha provocat que una espècie de capa màgica hagi cobert la realitat conflictiva i l'hagi fet invisible o que les dones més implicades hagin emmudit en un silenci ple de dolor.

Potser és hora d'iniciar una reflexió sobre les diferents maneres d'enfrontar els conflictes, posar-hi noms, parlar-ne amb la voluntat d'entendre i acollir els posicionaments de cadascuna, detectar les ocasions on s'han produït accions de poder, segurament, de forma inconscient, però que han estat plenes de violència patriarcal, esbrinar els elements necessaris per construir consens i

saber treballar amb els dissens... i sobre tot allò que vulguem discutir!

Sempre és important contextualitzar els debats i en aquest tema encara més. Som conscients que la selecció dels textos proposats és totalment parcial però només pretenen obrir la porta per poder parlar entre totes de tot allò que considerem conflictiu i que ens ha generat conflicte.

.....
Betlem Cañizar Bel. "Fonthonrada, Gran Via, Casp... i ara, Ripoll?". *Sabem fer i fem saber.* 2007. Xarxa Feminista

... A la casa es troben, convergeixen i dissenteixen, dones i grups de perfil polític i social cultural prou divers... Juntes hem viscut diferents processos de canvi i de creixement, hem guanyat i també hem perdut algunes coses pel camí i ens hem convertit... en un microcosmos d'experimentació d'alternatives polítiques.

Però la nova casa serà també un espai de conflictes. I aquesta sigui possiblement una altra de les nostres característiques. El feminisme suposa un qüestionament de l'ordre social, però a més ens posa en conflicte a totes i a cadascuna de nosaltres, la nostra identitat i la nostra manera de créixer i relacionar-nos

amb el món (només cal pensar en les úlceres que s'obren amb debats com el del treball sexual). A això hem d'afegir que el treball en xarxa i des de la diversitat du també a la dissensió, una dissensió que serveix per enriquir-nos i desenvolupar-nos. Però si no situem la dissensió i el conflicte a l'arrel de l'experiència, en una societat que pretén precisament el mínim de dissensió, el desacord pot generar violències (qui no ha estat en assemblees on la discussió du a enfrontaments?)

...
Treballem basades en tot un seguit de normes i criteris no escrits, que es van construint per la reflexió i la política diària, que acaben configurant un seguit de costums i una mena de sentit comú de la convivència a la casa, sense uns espais de control rígids. Seguim la política feminista que promou una participació i gestió poc jerarquizada i normativitzada, i que es fa possible gràcies a la idea que Ca la Dona la fem i en tenim cura entre totes les que hi passem – i això s'aplica des de la neteja de plats i gots fins a la manera com es prenen les decisions.

.....
Fina Birulés. "De què parlem quan parlem de llibertat femenina?" *Sabem fer i fem saber.* 2007. Xarxa Feminista

... la llibertat no té a veure amb pautes com ara la de garantia, sinó

amb les d'acció o passió, no té a veure amb la idea de la propietat individual, sinó amb la de relació; el mot llibertat no l'hem de vincular amb immunitat, sinó amb l'exposició al contacte i a la contingència, és a dir, no significa immunitat sinó obertura al risc; així com tampoc apunta cap a l'absència d'impediment, sinó a disposició al conflicte.

... sembla com si el món –com si les xarxes de dependència i d'interrelació– no fos res més que un prescindible teló de fons amb l'única funció de destacar l'autèntica vida o identitat del subjecte lliure. Com si el subjecte, sense generar amb això cap mena de ferida o hemorràgia, es pogués entendre amb independència del llenguatge, del cos i de tot allò que excedeix al seu control i que l'exposa al contacte amb els altres.

.....
Montserrat Otero Vidal. "Les dones sabem fer i fem saber". *Anuario de los movimientos sociales* 2006.

De la mateixa manera que són múltiples i diverses les formes de treballar per a fer caure el paradigma patriarcal, també ho són les rutes personals cap a la llibertat i, per tant, penso que clarificar i reconèixer la posició de cadascuna en cada ocasió pot evitar confusions. La suma de les diverses opcions, posicions i ubicacions eixampla i engrandeix l'espai polític, l'espai on dur a la pràctica i fer realitat els desitjos de cadascuna.

Atès que compartim espais i desitjos forts, seria una llàstima que les dinàmiques del poder, els conflictes de relació, les inseguretats o els protagonismes personals ens allunyessin dels nostres objectius. Hem de posar en joc les nostres habilitats de relació, situant en el centre el plus que pot circular en la relació entre dones. Donem-nos el temps per a crear instàncies de reflexió i intercanvi i dediquem energies a cuidar i mantenir els vincles polítics per a construir o restituir la confiança.

Medeak. *Parloperformance: Aullidos de cueros insumisos II.*

Es poden fer coses interessants amb les institucions. A més, creiem que és una qüestió de justícia i ètica feminista repartir els recursos públics. No tenim cap problema d'entrar-hi. Però això no pot ser-ho tot, sobretot no pot ser l'objectiu últim. La nostra participació amb les institucions és puntual i sempre tenint en compte els nostres interessos com a col·lectiu i des de les aliances feministes. Ens sembla perillós sistematitzar les pràctiques polítiques d'un col·lectiu feminista a les institucions...

L'entrada en un col·lectiu que existeix des de fa 25 anys suposa entrar en grups que estan molt estructurats, on ja existeix una agenda política molt definida i on el més important és tirar endavant les tasques. És

difícil debatre sobre qüestions fonamentals i és vital unir-se al ritme del grup...

Moltes vegades, això es tradueix que les joves arriben a espais amb aquestes estructures invisibles molt afermades i han d'anar descobrint per elles mateixes quin és el lloc que ocupa cadascuna. Fins que no portem algun temps en un d'aquests grups no sabem exactament quin és el lloc de cadascuna. Això genera en moltes ocasions un doble efecte sobre les joves: d'una banda la desubicació per haver d'identificar on està cada una i d'altra banda que se les col·loca en tasques properes al voluntariat i al treball de carrer, coses que les altres ja han fet i que ara els toca a les noves generacions. A més se les exclou de la presa de decisions. (Vegeu les txosnas de Bilbao)

En els col·lectius es coneix allò de "la tirania de la falta d'estructures" però es predica a nivell teòric i no es fa un treball sobre la pròpia praxi. Bé, això és el que s'anomena el conflicte generacional. Des d'una mirada asèptica, pot definir-se com allò que va unit a qualsevol canvi, una cosa totalment vinculada a la perspectiva generacional: nova gent, noves formes. Per al marxisme qualsevol canvi implica sempre una mica de conflicte, ja que suposa la negació parcial del que es venia fent. També

és veritat que encara que un canvi suposi una distància respecte d'allò que s'estava fent no és necessari plantejar-ho des de la conflictivitat (al menys no des de la dialèctica més pura). Pot entendre's com un pas en un procés de canvi. Aquest canvi no suposa la negació tot allò anterior, ni el seu final. (...)

Grup de Lesbianes Feministes. *El vestit nou de l'emperadriu.*

Constatem que en el feminisme s'ha produït un tall generacional: hi ha un desconeixement i una falta de reconeixement mutu entre el feminisme sorgit els anys setanta i el que està apareixent últimament, vinculat a altres moviments socials. Una mostra ben il·lustrativa d'això és el que va passar a l'última manifestació del 8 de març, que es va partir en dues manifestacions, separades per un gran buit, radicalment diferents en les formes (i en els continguts?). Aquest tall entre generacions no fa més que debilitar el feminisme i emporbrir el debat.

Així, les dones joves militen en grups mixtos i, d'altra banda, les inquietuds que els toquen més de prop no es prenen com a pròpies i, per tant, no es reivindiquen. A tall d'exemple, la precarietat laboral i les ETT, l'habitatge i l'ocupació, les campanyes sobre contracepció... Constatem que el discurs i la pràctica feministes

que van néixer fa anys com a discurs i pràctica revolucionàries i alternatives, avui dia, en determinats àmbits, van esdevenint institucionals, acomodades, conservadores i poc reivindicatives.

Diem institucional en el sentit d'estar dins el sistema. Hi ha un discurs teòric important, però aquest discurs no arriba a qüestionar el sistema social, polític i econòmic actual, sinó que s'hi adapta. (A més, no es fa pràctica d'aquest discurs.) Acomodat en el sentit d'un discurs elaborat durant molt de temps que permet obrir debats i discussions internes, però que no cerca anar més enllà i no mira altres discursos que poden posar en qüestió el plantejament inicial dominant, de manera que aquest feminisme no és permeable a altres idees i no es renova; respon a un model de dona blanca, de classe mitjana, heterosexual.

Conservador en el sentit de manteniment de l'estatus assolit. Hi ha por de no poder assumir noves propostes com a pròpies i perdre així l'espai ocupat. I poc reivindicatiu perquè no hi ha una confrontació amb els poders establerts.

Lesbianisme i Lesbofòbia als moviments feministes

Aquest eix vol promoure l'intercanvi per provar d'entendre què ha passat amb les lesbianes feministes i el lesbianisme dins el moviment feminista. A les reunions preparatòries de l'escola ens fèiem preguntes del següent tipus:

- Quin és el perquè de l'escassa visibilitat lesbiana al moviment, quan el moviment feminista està ple de dones amb vides lesbianes, i de lesbianes feministes que han estat fortament activistes en el feminisme?
- Per què estar present, de vegades, no és estar representada?
- Per què s'ha produït aquesta escombrada de l'espai polític lesbià des del feminisme cap a l'àmbit de les lluites del moviment LGTB?
- Si el moviment feminista està ple de lesbianes, podríem fins i tot parlar d'una lesbofòbia autorreflexiva de les pròpies feministes lesbianes?
- Què ha passat amb el qüestionament de l'heteronormativitat i l'heteropatriarcat en els discursos del moviment feminista?...

En definitiva, la proposta és que "això de les lesbianes i el moviment feminista" potser ens ho hauríem d'explicar una mica millor... I amb la voluntat de començar amb el tema us presentem una petita selecció de fragments per animar la vostra participació:

.....
Gracia Trujillo Barbadillo, *Deseo y Resistencia*, Editorial Egales, 2009.

L'agenda dels col·lectius de feministes lesbianes era l'agenda feminista, i a més, en línies generals, aquests grups van orientar la major part de la seva activitat cap a l'interior del MF, que calia "guanyar" perquè fes seva la crítica a la heterosexualitat imposada a les dones. L'estratègia portada a terme d'orientar l'activitat política cap al conjunt del MF i no cap a les lesbianes, amb l'objectiu d'evitar que es produïssin les escissions entre lesbianes i feministes heterosexuals que s'havien donat en altres països, va produir una desconexió amb el conjunt de lesbianes, polititzades i no polititzades (Trujillo Barbadillo, 130).

Al començament dels noranta diversos discursos identitaris sorgeixen en el *panorama bollero* com a reacció a les limitacions i la contenció

del feminisme lesbià. Enfront del subjecte polític homogeni i sense fissures del feminisme, "la dona", herència de la lluita antifranquista, les lesbianes comencen a reclamar ara un protagonisme propi. I ho fan amb uns discursos identitaris que, encara que difereixen en altres elements, comparteixen la reivindicació de la dimensió sexual, l'autoanomenar-se lesbianes, enfront del discurs del feminisme lesbià construït més del costat de les dones en general, que els resta visibilitat (i empoderament com a subjectes). Els discursos d'aquesta tercera ona emfatitzen la sexualitat i assenyalen la seva autonomia de gènere, subratllant la necessitat de separar les demandes que tenen a veure amb la discriminació de totes les dones (el sexisme) de les que sofreixen elles en particular derivades del heterosexisme (la lesbofòbia i la transfòbia), sense subordinar aquestes darreres a les primeres. (Trujillo Barbadillo, 153).

.....
Grup de Lesbianes Feministes, *El vestit nou de l'emperadriu*, 2000

Un altre tret fonamental del feminisme és el fet de partir de l'experiència pròpia. Del tot d'acord. Ara bé, l'experiència es construeix socialment i es jerarquitzava d'acord amb els valors interioritzats per cada persona i amb la gratificació social que n'obtenim. Atès que ser lesbiana és un estigma i que, per tant, la falta d'autoesti-

ma envers la condició lesbiana és molt forta, sovint trobem que dins el moviment feminista les qüestions referents a les lesbianes s'obvien o queden relegades a un segon terme, fins i tot per part de dones que tenen consciència del seu lesbianisme. En podem trobar exemples en documents sobre temàtiques ben diferents, en què, o bé determinades situacions que són exclusives de les heterosexuals passen com si fossin de les dones en general, o bé situacions que afecten tant les heterosexuals com les lesbianes es tracten com si fossin exclusives de les heterosexuals (és el cas, per exemple, de la violència domèstica).

En relació amb això, val a dir que la sectorialització del moviment feminista en grups dedicats a temàtiques molt específiques fa que sovint aquests temes es tractin des d'una perspectiva heterosexual, encara que en el grup hi hagi lesbianes; és que potser se suposa que els grups de lesbianes ho hem d'abastar tot? Si és així (quina feinada!), per què els primers no es defineixen com a grups que lluiten per les heterosexuals? D'aquesta manera les coses quedarien molt més clares.

.....
Bàrbara Ramajo Garcia. *El cos lesbiana del feminisme*

Trobo que hi ha una mena de **tensió perceptiva** quan la paraula lesbiana

² Moviment LGTB: Moviment Lesbià, Gai, Transsexual i Bisexual.

apareix als nostres textos, i una mena de **preocupació identitària** en tractar de mesurar els contextos, com si en posar les lesbianes al discurs feminista, el cos social del Feminisme corri perill de “**lesbianitzar**” la **imatge pública del feminisme**. El que vull posar en qüestionament és aquesta fòbia no racionalitzada, junt amb la **identitat heterocentrada** que la **imatge pública del feminisme** posa en escena cada vegada que produeix un text, un discurs, on s’ignora el propi cos lesbià del feminisme.

Penso que cal un debat en el Feminisme sobre el nostre **cos social**, sobre la seva **imatge corporal** i sobre la correspondència real que hi ha entre el **cos** que ensenyem i el **cos** que tenim. Per fer aquest debat ens cal un exercici d’autopercepció quantitativa i qualitativa, i davant l’equació de quantes lesbianes som al feminisme i del poc que parlem les lesbianes en públic i apareixem als nostres textos, hi ha un desnivell amb molta matèria per analitzar [...] Responsabilitzem-nos, doncs, totes les feministes d’ensenyar el **cos lesbià del feminisme** en parlar sempre de les Lesbianes als nostres escrits, als nostres actes, al nostre discurs feminista.

Resexualitzem, entre totes, el nostre cos amb el plaer de retrobar-nos en tota la dimensió de la **sexualitat** com

a plaer, i com a **categoria política** trenada amb el **gènere**, com a dones, com a lesbianes i com a feministes.

Genealogia feminista

Al llarg d’aquest cap de setmana feminista, en començar cada sessió volem recordar les dones que ens han precedit i fer-los un reconeixement explícit perquè ens han obert camí i han caminat davant. Volem tenir-les presents a partir del seu llegat, tot mirant al futur. No hi són totes, en falten moltes... Aquest és el nostre propòsit i la crida que us fem al record i al reconeixement, de tal manera que ens animem, entre totes, a anar recuperant les dones properes que han enriquit la nostra lluita, de les quals hem après i aprenem a anar agafant allò que més ens convé.

“No canviarem agulla i fills per eines agressives. No volem igualtat. Doneu-nos, sense escàndol, ocasió d’obrir els ulls, les portes i les finestres. Després les nostres mans agafaran allò que més els convingue per anar fent, naturalment, lo miracle.”

Mari Chordà

Encarna Sanahuja Yll, Sana
(Barcelona 1948 - Tiana 2010)

La Sana va estar relacionada activament des de 1975 amb el moviment feminista català. En aquests darrers anys va estar molt lligada a la Xarxa Feminista. Va ser professora titular de Prehistòria en el Departament de Prehistòria de la Universitat Autònoma de Barcelona. Les seves excavacions i treballs arqueològics es van centrar principalment en l’Edat de bronze mediterrània. Va impartir multitud de conferències, seminaris i cursos.

“Les Primeres Jornades Catalanes de la Dona celebrades al Paranimf de la Universitat de Barcelona l’any 1976 varen fer canviar el rumb de la meua vida. Encara recordo la impressió que em va produir veure tantes dones juntes per primera vegada. Malgrat que en altres ocasions ja m’havia emocionat molt el fet de compartir un espai amb moltes i molts més en reunions polítiques àmplies o manifestacions, el fet de sentir la presència col·lectiva de dones soles va ser una cosa totalment nova i inoblidable. Pràcticament no em vaig bellugar d’allí els tres dies, vaig escoltar, em vaig identificar i

vaig discutir sense parar. El cas és que dos mesos després de les Jornades havia abandonat el meu partit polític i formava part del Col·lectiu Feminista de Barcelona. No pretenc fer una anàlisi històrica d'aquests vint anys de feminisme català. En primer lloc perquè la meua formació com a prehistoriadora fa que vint anys em semblin un lapse de temps molt breu. En segon lloc, perquè sé perfectament que les meves pròpies vivències imposen límits. Tot i així, m'agradaria assenyalar un aspecte del nostre feminisme que em sedueix molt i que està començant a configurar-se com a específic i que el distingeix, crec, de trajectòries que han tingut lloc en altres països i fins i tot en altres àrees de l'estat espanyol. Es tracta de l'aposta d'un sector important de dones molt diferents i d'àmbits polítics diversos que, en la seva pràctica feminista, eviten l'enfrontament sense que això impliqui l'absència de conflictes i expliciten un veïtable desig compartit i nou d'intercanvi i de relació política." (1996)

Bibliografia:

- *La Cotidianidad en la Prehistoria: La vida y su sostenimiento.*
- *Cuerpos sexuados, objetos y Prehistoria.*

Gretel Ammann Martínez

(Donostia 1947- Barcelona 2000)

Filòsofa, feminista radical, lesbiana separatista. Va néixer a Donostia l'any 1947. Quan tenia dos anys la família es traslladà a Barcelona. Filla de mare basca i de pare austríac, mantingué ambdues nacionalitats. Va néixer sota la repressió franquista i el seu pare fugia de l'alemanya nazi. Estudià a l'escola alemanya i ben aviat manifestà el seu esperit crític, destacà per la creació d'un periòdic escolar, on es qüestionava el model d'escola, per això fou convidada a abandonar el centre. Cursà filosofia a la UB (1966-70), on va viure un període inquiet: lluites, vagues, manifestacions, moviments clandestins... Estudià francès a la Sorbona (1971-72) i allí va connectar amb altres realitats reivindicatives. La Gretel era una dona compromesa amb totes les lluites per les llibertats. Milità en diferents partits polítics clandestins, participà en diverses associacions de lluita reivindicativa de drets humans. Des de la seva identitat lesbiana fou creadora de diversos grups, associacions, revistes i nombrosos actes col·lectius. De les sortides a l'estranger sempre acumulava contactes i formalitzava enllaços. Va escriure moltes aportacions a trobades, congressos i jornades. A l'any 1979 va formular a Granada, el

feminisme de la diferència. Al 1980 va obrir la primera Casa de la dona a Barcelona. Va crear i participar en moltes iniciatives de dones: Centre d'Estudis de la Dona "El Centro", Grup Gram teatre de dones, la Red de Amazonas, La nostra illa, Grup de Lesbianes Feministes, Laberint, etc. Tenia un gran sentit per la preservació de la memòria històrica. Era una col·leccionista gairebé fanàtica, i va recollir gran quantitat de material de les lluites en què va participar o que ella mateixa havia engegat. Tot aquest extens "Fons Documental Gretel Ammann" pot ser consultat a Ca la Dona.

"Els laberints són/eren de pedra, de plantes, o es trobaven en grans dibuixos a terra. Avui en queden moltes poques mostres perquè molts foren destruïts per les creences patriarcales o convertits en un simple ornament. A Alemanya els laberints eren anomenats "anells de bruixes".

Nosaltres volem entrar en els postres propis laberints per a treure del nostre interior la saviesa de dones que tenim. Volem dansar i dansar per a compartir la llum que trobem amb altres dones. Volem deixar morir el que és vell i deixar renéixer el que és nou.

A vegades ens perdrem, sabrem que hem perdut el pas o el ritme.

Però aprendrem a millorar la nostra dansa a partir dels errors o encerts d'altres germanes." (*Laberint* núm. 1 – Tardor 1989)

Victòria Sau Sánchez

(Barcelona, 1930)

Doctora en Psicologia i llicenciada en Història Contemporània. Professora de Psicologia diferencial a la Universitat de Barcelona. A l'assignatura de Psicologia diferencial va introduir la perspectiva de gènere a la Facultat de Filosofia i Ciències de l'Educació de la UB. A més de la seva activitat acadèmica i docent, ha exercit com a psicòloga, investigadora, escriptora i conferenciant. Victòria Sau ha estat una capdavantera i una de les veus més destacades en els inicis del feminisme a Catalunya i continua sent un referent per la seva singular aportació al cos teòric del feminisme.

Bibliografia:

- *Manifiesto para la liberación de la mujer - 1974*
- *Mujer, matrimonio y esclavitud - 1975*
- *Diccionario ideológico feminista - 1977*
- *Mujeres lesbianas - 1980*
- *Ser mujer: el fin de una imagen tradicional - 1986*
- *Aportaciones para una lógica del feminismo - 1986*
- *Reflexiones feministas para principios de siglo- 2000*
- *Diccionario ideológico feminista, Vol. II - 2001; 2006*

“... la trobada amb més dones és el que em va ajudar a refer la meua identitat. Jo penso que sempre havia viscut barallant-me amb mi mateixa: era rebel, disconforme, però no sabia per què ni contra què. Primer vaig trobar-me amb les teòriques ...; però després vaig trobar-me amb les dones reals, amb tot tipus de dones. Aquestes no eren dones de paper, eren de carn i ossos. Però després hi havia la resta, les que no escrivien i de les quals he après tant que no sé si em queda temps i vida per agrair-los-ho; penso que sóc qui sóc gràcies a les coses que m’han ensenyat, a l’intercanvi de pensaments i experiències entre totes aquestes dones. El feminisme per a mi, va suposar sentir-me viva, senzillament viva. Tot l’anterior era com si estigués en blanc i negre i, quan de sobte, vaig descobrir el feminisme, no solament es va acolorir la vida present, sinó també la passada, vaig poder retrobar tot el que de positiu havia fet anteriorment...” (1996)

Manola Rodríguez

La Manola Rodríguez Lázaro, els darrers anys malalta d’Alzhéimer, va morir el 24 de setembre de 2009, a punt de fer 92 anys. Alegre, vital, present a totes les reivindicacions, actes, manifestacions contra tot allò que creia una injustícia. Una dona presumida, amb el cabell sempre arreglat i una mica de color als llavis, i els ulls i la boca somrients. Va ser sempre jove.

La Manola va néixer a Bilbao el 30 de setembre del 1917. Era la més gran de vuit germans. La família es va traslladar a Barcelona el 1925, ja que el seu pare, obrer anarquista, era perseguit per les seves idees polítiques. Als catorze anys va començar a treballar en una fàbrica tèxtil. El 1932 es va traslladar a Madrid tot coincidint amb la proclamació de la República i el 1936 es va afiliar a les Joventuts Socialistes Unificades on va tenir càrrecs de responsabilitat. Ella i sis companyes més en assabentar-se que hi havia nombroses baixes al front, van decidir anar a lluitar a les trinxeres. Tres mesos després, van creure que eren més necessàries a la rereguarda i tornaren a Madrid.

El març de 1939, amb el seu company, van intentar marxar d’Espanya

amb uns vaixells anglesos que van dir que sortirien d’Alacant i que no van arribar mai. La Manola estava embarassada i va ser detinguda. El seu primer fill va néixer a la presó d’Alacant.

La Manola es va incorporar de seguida a l’activitat clandestina contra la dictadura i va ingressar al Partit Comunista, al qual va estar afiliada fins a la seva mort. També va ser una lluitadora feminista molt activa. El 1997 va fundar amb d’altres companyes, de diferents ideologies i maneres de pensar, l’Associació de Les Dones del 36, que van portar la memòria històrica de les dones d’aquesta generació i les seves vivències de l’època de la República, de la guerra, de la postguerra, a les noves generacions.

Va ser detinguda en diverses ocasions amb uns dies de presó inclosos, per haver participat en manifestacions del moviment feminista a principis dels anys ’70 i ’80.

“... tendría yo unos quince años. Entonces tuve que ir a coser enseñada, me pusieron de aprendiz. Mi primer contacto de lucha en el campo laboral fue con los sindicatos paritarios que existían en aquellos tiempos, que eran de patronos y de obreros, también. No paraba mucho en ningún taller porque las injusticias eran enormes, no había horario, y

yo luchaba... Corrí talleres y talleres, y así vino la guerra y la formación mía ya era de una rebelión bárbara y, aunque no localizaba la palabra “feminismo”, he sido, me parece, una feminista desde el arranque de mi lucha.”

Ressenyes dels tallers

L'objectiu d'aquestes ressenyes, com ja s'ha dit a la presentació, és deixar constància dels debats que es van produir en cadascun dels grups de treball. Volem expressar el nostre agraïment a les companyes relatores que ens van fer arribar les seves notes manuscrites i alleugerir-les de la responsabilitat que totes ens han transmès per si no havien pogut copsar el que es va produir en cada un dels espais.

Totes sabem que és pràcticament impossible que els relats siguin exhaustius i de ben segur que potser hi ha aspectes o intervencions que no s'han recollit o idees que no s'han formulat adequadament. Si a més a més s'hi afegeix la tasca de revisió per a l'edició, el resultat pot no satisfer a algunes, però les ganes d'acostar l'espontaneïtat de les reflexions i de les opinions que van circular, supera amb escreix la por a la parcialitat. Encara que sigui de forma fragmentària aquestes ressenyes ens ajuden a conèixer una mica la dinàmica de cada taller.

Ens sap greu no haver aconseguit cap ressenya dels tallers sobre Lesbianisme i lesbofòbia als moviments feministes i encara no hem perdut l'esperança que amb la vostra col·laboració es pugui solucionar aquesta mancança.

Ens podeu fer arribar qualsevol comentari, aportació i/o crítica. a través dels mails o les webs de Ca la Dona o de la Xarxa Feminista.

Subjecte polític del feminisme Relatora Beatriu Macià Macià

Van sorgir alguns interrogants, d'entrada, sobre si el subjecte polític del feminisme potser ara hauria de ser mixt o com considerar les aportacions feministes d'alguns homes o si volem incorporar al feminisme la irrupció de les teories queer i trans, per tal que ens ajudin a treballar...

Es veu que hi hauria dos debats alhora sobre aquest possible subjecte polític mixt del feminisme: per una part, el debat trans i queer i, d'altra, el dels homes que s'apropen al feminisme. I també entra en el debat el conflicte de la representació corporal.

Per una altra banda hi ha el temor als canvis a nivell de pràctica política del feminisme que és una qüestió que es va situar però no es va debatre, només cap al final es va tornar a plantejar.

Sorgeix la qüestió: quan parlem de feminisme, a qui representa i de què estem parlant: de propostes singulars, de propostes de pràctica política en relació? En aquest sentit es va parlar de la involució social que estem vivint i com fer-hi front. En aquest aspecte potser hem de veure què ens diuen les dones d'altres cultures. Sorgeix el fet religiós com a condicionant per a treballar com

a dones i com a feministes (aquest aspecte no va ser significatiu, ni va generar debat), però també es veia que molts feminismes i formes de resistència que generen les dones enfront altres opressions ens poden ajudar, així com les pràctiques i teories feministes que no participen d'una jerarquia de valors. Es veia que les relacions establertes amb i entre dones d'altres cultures a través del desig posava en circulació paraules, mirades que uneixen i ajuden a compartir i que això també és subjecte polític del feminisme que fa que es vegi el feminisme com a una manera d'entendre el món i com a un nexe d'unió, en la mesura que ens uneix allò que volem ser i sentir i que ens ajuda a desenvolupar-nos en diferents sentits i nivells.

El feminisme no passa pels drets, sinó per lluitar més contra les estructures d'opressió, el capitalisme, per exemple. Però també s'expressen altres diferències: ètnia, sexualitats... Cal vigilar per no reproduir dins el moviment dinàmiques d'opressió com el feminisme institucional.

Es va tornar a situar el debat en si parlàvem de subjecte o de col·lectivitat política, si hi havia un subjecte polític, o pràctiques polítiques diferents que també es treballen en organitzacions mixtes. El repte esta-

ria en no crear noves jerarquies que els debats teòrics poden propiciar, ja que, si bé és cert que és difícil fer teoria sense expertes també és cert que les expertes ofereixen certes, però estableixen jerarquies. Es detecta que el fet que no hi hagi expertes resitua la comoditat i/o incomoditat de l'escoltar-nos.

Sobre la pluralitat del feminisme, es veuen els feminismes com a oasis diferents, però que no tots són ben vistos. Desiguals, diferents. Semblaria que hi ha alguna relació en el fet que totes estem en opressió dins del sistema patriarcal, però, com que partim de realitats diferents, resollem els conflictes de forma diferent i, en aquest sentit, les diferents realitats de les dones representen un punt d'inflexió que condiona. Però també es veu que no es fan coses tan diferents a altres llocs del món, potser es tractaria de buscar nexes i posar en comú el nostre quotidià i també tornar a la militància i a les accions més directes.

El feminisme ha ajudat a moltes dones a deconstruir el subjecte que ens van dir havíem de ser i refer-lo i aquesta opció deixa espais per altres opcions: trans, queer.

No es pot parlar de feminisme des del poder o des d'estructures jeràrquiques. Sobre la representativitat

del feminisme Institucional, no es tracta de qüestionar el que s'hi estigui com a dona feminista. Es recorda que el feminisme és vindicar els drets de les dones.

L'opció sexual es presenta com a superrellevant en el feminisme, perquè es qüestiona la sexualitat. Pot marcar més la discriminació i la vivència el fet de ser lesbiana. Ser lesbiana no és una opció sexual es una construcció identitària. (Es va encetar el debat sobre lesbianisme, però es va dir que era objecte d'un altre espai). Pertinença al subjecte: som, hem de ser, el cos en el qual habitem.

Cada moment del feminisme està format per dones i cadascuna elabora.

Pot ser un parany parlar des de nosaltres perquè altres no sortiran, necessitem categories i estratègies...

El subjecte polític del feminisme Relatora Mireia Bofill Abelló

Comencem per preguntar-nos què és ser dona i també què és un moviment de dones, dit d'una altra manera, se'ns planteja si ha quedat petit el subjecte del feminisme. Potser caldria acotar la discussió i concretar què pertany al terreny del feminisme perquè sembla com si algunes companyes qüestionessin el moviment de dones amb un afany destructiu de quelcom que ha costat molt construir i no se sap realment què és el que els molesta. Es subratlla que hi ha quelcom que és comú a totes les dones, malgrat cada grup de dones treballa en el què li és més proper i en el problema que té més a prop.

Com a dones tenim en comú que hi ha uns "altres" que es diuen homes, però després, si mirem entre nosaltres, també veiem la nostra diversitat. La diferència sexual ha servit per organitzar la vida en societat. Si alguna cosa tenim en comú les dones, és que ens hem encarregat de transmetre normes creades per homes i definir la dona en relació a l'home és un "fallo" que hem tingut sempre.

Dona és qui es vulgui sentir inclosa en aquesta categoria. Si s'està en un moviment de dones és perquè se sent dona i li preocupa el què està passant com a dona. Des del movi-

ment feminista no ens hem dedicat massa a definir què és ser dona. Resulta difícil integrar que un cos amb una barba et digui que és una dona; aquí intervé un acte de fe.

De Judith Butler es destaca la construcció del gènere i també del sexe. A hores d'ara cal qüestionar també què és el sexe, què és allò biològic. El sexe també és una posició cultural. La divisió sexe/gènere és molt confusa. El problema rau en què la identificació implica reconeixement de l'altre.

Quan parlem de dones, parlem de diverses coses alhora; cal una mirada pluridimensional. Una perspectiva és la del cos; una altra, la identitat de gènere. Hi ha qui se sent dona, independentment de com es defineixi això. Hi ha qui té un embolic amb aquest tema.

Si algú se sent dona, d'acord, encara que és cert que de vegades el cos no ajuda. Hi ha moltes diferències entre les dones, no només el color de pell o el tipus de cos. A més una cosa és com et sents tu i una altra és com et veuen.

De tota manera, cal tenir en compte que altres col·lectius reben les mateixes discriminacions que rebem com a feministes. Són molts debats alhora; però és cert que tenim a prop

altres moviments, com el moviment trans.

Un exemple és la necessitat de justificar-se quan s'entra a un lavabo de dones, segons l'aspecte que es tingui.

Al feminisme primer es parlava de la dona, en singular; ara parlem de dones en plural. Per incorporar la diversitat cal enumerar. La diferència transcendeix la categoria d'identitat. N'hi ha a qui li agrada la idea de dir-se ex-dones perquè és una manera d'expressar la voluntat de deconstruir el gènere assignat.

De tota manera, potser és millor no etiquetar i tenim molt camí per fer amb el què tenim en comú. Parlant d'etiquetes hi ha qui estaria per les etiquetes autoimposades: les auto-identitats. Etiquetes, sí, però obertes. No es tracta de perdre una etiqueta amb la qual m'identifico en mig de moltes altres etiquetes. Si hem de treure les etiquetes, traiem-les totes. A Granada va sobtar que algú, des de la taula, es negués a identificar-se com a dona o com a home.

El moviment feminista ha volgut trencar amb les "dones com cal", per explorar una forma o unes formes diferents de ser dona. Té una capacitat molt potent de des-generar el gènere i resignificar-lo, també amb el propi cos i la pròpia vida.

Si pensem en el significat de "bolle-rio" i si és un senyal d'identitat, es podria dir que "bollera" és una lesbiana resignificada. També es pregunta si es pot ser dona masculina. Es considera un gran avenç haver trencat la correspondència dona = femení, home = masculí. No és el mateix; femení i masculí són construccions culturals. Emprar femení com a substitutiu de dona reforça la definició tradicional. S'ha de resignificar el terme dona; trencar el vincle entre femení i dona.

També hi ha la necessitat de nomenar i anomenar-nos dins la varietat. Tenim un nom comú? Les identitats són eines polítiques i no essències, això pot ser una idea útil.

I potser el subjecte comú no té per què ser dona. El que sembla important és el trànsit: passar d'una cosa a l'altra. Ens estem reconstruint entre totes i permanentment. Estem en construcció d'una persona nova. Cal que ens reconeguem a nosaltres mateixes com a persones diferents del que érem en començar. Està bé transitar, però també hi ha necessitat de situar-se

Com a dones ens ha costat molt assolir el reconeixement dels nostres espais propis i en això ens unia el fet de ser dones. Respecte del tema de la identitat, potser no hi ha dret a

dir-li a una altra persona si és dona o no, però hi ha la por a perdre aquests espais.

També hi ha la dificultat de vincular aquestes qüestions amb altres qüestions més estructurals, lligades a problemes polítics. Per exemple, com s'explica la feminització de la pobresa? Com es lliguen les diferents tipologies amb aquest fet?

El moviment feminista és ara el tema. Com a part del procés d'alliberament de les dones, nosaltres proposem canviar el ser dona. Més enllà de les diferències hi ha un patró que és utilitzat pel patriarcat. Alhora cal tenir en compte que el discurs de la igualtat també incorpora el pitjor dels homes, perquè també hi ha dones militars, torturadores... Quan tothom es diu feminista, hem d'adjectivar el feminisme.

El què és preocupant és que el feminisme sigui tan minoritari. Com es podria arribar a més dones que vulguin canviar alguna cosa i que vulguin trencar amb el patriarcat. I com integrem les qüestions de classe, ètnia, situació, la problemàtica de la discapacitat i l'autonomia. Un exemple seria, per una banda, identificar-se com a dona feminista i, per una altra, als Estats Units ser una llatina de classe treballadora.

Si parlem de la dona com a subjecte polític del feminisme, vol dir que hi ha un model de dona feminista? En el sentit que es parla d'una vanguarda del proletariat, la resposta sembla que hauria de ser no. El valor del feminisme està en la creació de models diferents de dones i en anar guanyant espais socials. La lluita social no està deslligada del tema "trans", del debat sobre la identitat. Que ens ocupem d'això no vol dir que oblidem altres lluites.

La separació no serveix. Cal trencar amb la naturalització: també tenim dret a ser dolentes. No som només bones, ni només connectem amb la part fosca.

Doncs en el feminisme el pensament està massa compartimentat. Fa falta més barreja. Tot depèn de per on t'acostes al tema. Quan parlem d'un futur ens imaginem models, però l'important no és el model sinó el camí. Com més diversitat millor, però hi ha coses que sí les descartem: per exemple, la violència, el poder. Ha de quedar molt clar que no és això el què volem (són trets clàssics del patriarcat). Es tracta d'una altra manera de veure el món: no volem ser com els homes.

Tornant al tema del subjecte, el feminisme és un projecte que té vocació de transformació de tot. Visibilitat

zar la diversitat està bé, però no ho és tot.

Una altra qüestió seria el tema de les aliances amb moviments que es diuen i es volen diferents (trans, queer). Del què es tracta és de fer xarxes de relació o de mediació.

Durant uns anys hem deixat fora les "putes", hem tancat les portes als/a les "trans".

És important poder ser-hi totes, però n'hi ha prou que qualsevol es digui feminista?

És molt important que hi hagi espais de dones feministes. S'insisteix en la importància de mantenir aquests espais per les dinàmiques que es generen, molt diferents a les d'altres espais. Es considera políticament important ser autoreferencial i diferenciar-nos, que hi hagi una gent que se senti dona.

Parlant del treball en xarxa, es troben moltes resistències al feminisme en els moviments alternatius (anticapitalistes, etc.). Aquesta és la realitat actual i deriva del qüestionament del què és ser dona. Hi ha qui ha sentit la necessitat d'haver de definir-se dins el moviment. Cap identitat té un límit; aleshores, perquè se'm demana que em defineixi. Cap identitat és definible. Els/les "queer" porten 20 anys dient el ma-

teix sense autocrítica. No es qüestionen el que són. En qualsevol cas, el que importa és quin efecte té tot això en nosaltres.

Com això pot fer créixer el feminisme? Se sent la necessitat d'una estratègia que permeti sentir-nos còmodes. Estem condicionades per a ser impermeables. Una dona s'ha sentit identificada com a dona quan s'ha apropiat al feminisme. I penso que ara puc ser permeable. Una cosa es tolerar i una altra és acceptar, incorporar... Hauríem de poder entendre'ns. I potser hauríem de preguntar-nos per què les lesbianes són tan reivindicatives.

Parlar-ne ens és útil per relacionar-nos. Definir-nos com a feministes ens dóna la possibilitat de relacionar-nos amb dones amb identitats difuses. És un èxit del feminisme que altres moviments es reconeguin com a antipatriarcal.

El ser dona ens ve donat com un a priori. No estem acostumades a qüestionar què és ser dona. Judith Butler es continua identificant com a feminista, en tant que identitat política. No hi ha una centralitat sinó moltes. Podem dir que el subjecte polític del feminisme són les dones, però no com a un a priori sinó com a subjectes en construcció.

Una pregunta: ¿Creieu possible la incorporació d'homes al moviment feminista?

Autoreferenciem-nos. Els espais de dones han de seguir sent de dones. S'exposa la idea

Reconec que tinc prejudicis contra els homes feministes. I a sobre, "estan de moda". No entenc què és el que volen. Què demanen al moviment feminista? El transfeminisme seria un tipus de feminisme que és trans. Però és una altra cosa.

A les Jornades es va veure una tensió entre el moviment trans i el moviment lesbià feminista, que no se sentia identificat amb el trans. Per a nosaltres, el feminisme és suficient com per no haver de fer un moviment

nou. I el transfeminisme, com es defineix? Per a aquest, el subjecte no és dona, sinó que incorpora altres subjectes (bisexuals, etc.). Seria el més radical contra el patriarcat.

Des del feminisme hem generat molt pensament però no l'hem posat a la pràctica.

Hem de defensar fins on hem arribat. Ens ha costat i ho hem de traspasar.

Surto d'aquest debat igual com he entrat.

Sense haver arribat a cap conclusió, penso que ha estat positiu: hem parlat del què som i el què volem, i com ens sentim davant de tot això.

Tot aprenent dels conflictes Relatora Carolina Egio Artal

Què fem

- De vegades és més fàcil dir que sí, que dir que no
- Actituds: postures violentes i pells molt fines
- Diferents formes de fer de les joves

Què pensem

- No m'agraden els conflictes.
- Moltes dones defugen els conflictes per pura comoditat
- Els conflictes entre nosaltres deixen ferides, com el de la Bonne-maison
- Els conflictes poden ser ideològics, i en aquest cas són difícils de superar; d'altres vegades són més tàctics, i comporten una actitud més passiva; i d'altres són emocionals, i aleshores s'expressen amb força
- Els conflictes tenen a veure amb relacions de poder.
- No ens els podem permetre
- Hi ha conflictes que són batalles ideològiques i històriques, com la prostitució i la transsexualitat
- Nosaltres som moltes coses, dependent de quina identitat política assolim
- També hi ha gelosia entre dones, manca de respecte i d'autoritat
- Es genera conflicte quan el femi-

nisme d'una altra dona m'exclou. Com opera el poder a través de nosaltres?

- El dolor i el conflicte estan relacionats
- El feminisme com a cosa col·lectiva. Hem perdut la referència com a moviment col·lectiu
- La col·lectivitat comporta tensions
- Les dones joves són autodidactes
- Les imposicions, i el poder que ve de les institucions
- Com el capitalisme subjecta el feminisme?
- Una mirada col·lectiva compartimentada: la classe, la identitat...
- Prejudicis envers les altres

Què podríem fer

- El conflicte és quelcom positiu, és el reconeixement que el que fem és real, la política és conflicte, como diuen les companyes basques, el conflicte s'ha de poder posar damunt de la taula per poder-lo gestionar. Li hem de deixar el seu espai.
- El conflicte no és negatiu, serveix per a avançar.
- La societat ens prepara per a la uniformitat i això ens crea dificultats de relació.
- Cada conflicte requereix una metodologia específica per a abordar-lo
- Parlar de les coses quan ens toquen
- Separar allò emocional i allò racional

- Hem de treballar la llibertat: “el que diu l'altra val tant com el que dic jo”
- Podem estar en acord en el desacord
- Detectar els conflictes
- Deconstruir el gènere: masculinitat femenina
- Distingir entre autoritat i autoritarismes. Els autoritarismes són imposició, agressivitat, com el que trobem en els grups mixtos
- Ser fervoroses sense ser agressives
- Poder dir “això m'ha molestat”, però sense crear malentesos innecessaris
- Recordar la nostra genealogia de valors femenins.
- Saber separar l'admiració, l'amistat... i poder afrontar el conflicte
- Treballar per a totes des de diferents fronts
- Aprenentatge dels conflictes: tenir paciència
- Relativitzar: el temps ajuda. Donar-se el temps. La pressa és “patriarcal”.
- No tot es pot acordar. Acceptar postures diferents. El món no s'ensorra
- Diferenciar els problemes dels conflictes. Els problemes s'han de gestionar. Són un marro de ressentiments, s'ha d'anar amb compte.
- Assumir els nostres límits i que tenim ritmes diferents.
- Hi ha relacions desiguals en els projectes. Però totes les formes d'estar són vàlides.
- Fer restitució
- Aprofitar les emocions, la nostra solidaritat
- Renúncies
- Visitar-nos
- Autocrítica-autoformació
- El dissens és quelcom positiu. Una forma d'afrontar-lo és conèixer-se.
- Donar-nos els temps per poder pensar el conflicte versus la necessitat de fer vots de confiança.

Tot aprenent dels conflictes Relatora Betlem Cañizar Bel

De fet, les feministes no tenim un problema amb el poder o l'autoritat, en tot cas, no en tenim més que tenen a d'altres llocs. Però potser els posem com a més centrals perquè els rebutgem més o no volem que siguin eix del funcionament, o els fem visibles, o el reconeixem...

Possible arrel: manca de construcció subjectiva de la confiança en la relació (Muraro), no ens han ensenyat a trobar el nostre lloc, hem de buscar la posició cada cop. No facilitem l'elaboració de confiança i autoritat relacional, però a la vegada les dones estem socialitzades per a la relació i per a sostenir-la, generem espais de confiança i de privacitat, a diferència dels homes. Però ells potser es diuen les coses a la cara i no se'ls enfonsa el món, i a nosaltres, sí. I no és un tema només de l'entrada a un espai, sinó que també pot explotar la cosa quan portes vint anys en un espai. Potser tenim molt entrenada la confiança, però no l'autoritat femenina ni entre dones.

Quan entrem en un grup fem un procés de buscar el lloc. I aquí podem ser més conscients. En canvi un cop tenim el lloc, potser que se'ns quedi fixat, que ens adequem al lloc que no volem o a mitges, que l'autoritat flu-

eixi poc, que quedi molt fixada. L'autoritat, la crítica... ha de poder-se moure.

Permanència del conflicte: malgrat que les coses es puguin clarificar, el conflicte queda fixat en la història col·lectiva. Hi ha coses que queden fixades, malgrat l'esforç d'haver-se clarificat i resituat. Però això és perquè no s'ha resolt, acceptat, clarificat prou. El temps no ho cura tot.

La gestió dels conflictes també té a veure amb com ens sentim cadascuna en cada moment, i no sempre tenim el caràcter, la disposició, la paciència, la intel·ligència emocional per a afrontar el que està passant. Moltes de nosaltres hem fet del feminisme la nostra vida: no podem sortir del feminisme, marxar, deixar-lo. Però no hem pogut assumir els valors del feminisme fins l'arrel del nostre cos. Vivim en el patriarcat i aquest no fomenta la intel·ligència emocional. Cal sortir dels espais tan mentals del patriarcat. I les nostres organitzacions incorporen vulguin o no elements del patriarcat.

Diferenciar també conflicte de mala llet, això no ho tenim resolt. La ira, la mala llet, no està ben vista en les dones i encara es rebutja més. Els conflictes travessen els afectes. Conflictuar a altri significa que aquest altri potser ens deixarà de tenir en comp-

te, això ens costa, és un risc, entrar en el conflicte.

Hi ha un altre tema, també, i és el del poder. En els conflictes es mouen sovint molts temes de poder. Un exemple és Ca la Dona i Ripoll 25, o el conflicte Ca la dona i Tamaia: per a poder continuar el projecte col·lectiu vam haver d'iniciar un procés de debat i de posar sobre la taula, i aturar el ritme habitual o centrar-nos molt en aquest tema.

En els col·lectius de dones es barreja molt l'amistat i la política: quan hi ha un punt de discordança es barreja tot. Es pot haver superat el conflicte, però la relació potser no s'arriba a resoldre. Pot arribar a haver una imposició d'amistat, perquè al grup el que predomina és l'amistat que cal mantenir. Exigència d'amistat. Però a vegades no és així, no hi ha una amistat real, d'explicar-nos coses, de saber com estem... A vegades la pràctica política, l'activisme, ens menja molt d'espai als grups, el fer no deixa espai al pensar o al sentir. Per una altra banda, també hi ha molts grups de dones que sorgeixen de l'amistat, i que passen més estona juntes com a amigues que com a col·lectiu. Quan hi ha un conflicte polític repercuteix en l'amistat, el treball i tots els projectes col·lectius que existeixin.

Ens volem molt perfectes unes a les altres, i cadascuna de nosaltres mateixes. Això suposa jutjar-nos durament. Si t'estimo, t'acceptaré. Però no cal necessàriament ser totes amigues, però si respectar-nos, autoritzar-nos, reconèixer-nos. És un altre ésser que està treballant pel mateix que tu. No hem de pensar que hàgim de coincidir 100% amb totes, la confiança, la coincidència, no és sempre total i absoluta i fluïda.

Amor romàntic traslladat al feminisme i entre nosaltres: anem a dissentir. Dissentir no és el problema, el problema és com:

- * L'ira, no apostem per ella, però l'hem de reconèixer.
- * Fina Birulés diu que no tenim immunitat per a tractar i fer com vulguem, sinó impediment: puc sentir l'ira, i la sento, però no tinc per què traspasar-la a l'altra. Sí que li puc traspasar els motius pels quals tinc aquesta ira.
- * Reparació: és important posar-la en pràctica, dir "això no et tocava a tu, em sap greu haver-t'ho traspasat".
- * També fer reconeixements mutus: aquesta pràctica sí que la tenim més present. La tenim fàcil amb les mortes. I amb les companyes vives?
- * Permetre's dissentir, fins i tot de formes inadequades encara que ens equivoquem, és important. No

sentir-nos obligades a ser formales i bones nenes. En altres llocs no es permet ni la dissensió.

I si introduïm el tema del poder en aquesta anàlisi? Com ens situem? En una situació assembleària, fluïda, poc dogmàtica... com són molts col·lectius feministes, com reconeixes el poder, com reconeixes que el que està passant té a veure amb temes de poder o autoritat que, a vegades, ni tan sols es té la intenció d'exercir-la? Això té possibilitat de resolució, o simplement és el que hi ha en aquestes formes de relació i el que hem de fer és visibilitzar-ho, tenir-ho clar? Sovint són coses subtils, no estem en organitzacions homogènies, amb liderats clars, dogmes que s'escindeixen.

Per què hi ha coses que diuen algunes dones que de seguida es posen en el centre i altres no? En part pot ser per l'edat, per la permanència, pel lloc reconegut, pel temps i energia per a fer coses. Però també hi ha d'altres que no sabem ben bé definir. Quan hi ha una estructura clara, aquesta deixa clar també els àmbits de poder. Quan no hi ha una estructura clara, el poder queda més difús: qui agafa més la paraula, qui... És important aquí autoritzar-nos entre nosaltres, això va contra el patriarcat, és un eix de força. Però també té els seus què: no estar d'acord amb el que diuen les altres al 100%...

Però si tot és un fluid i difús, com ens organitzem? Cadascuna fa el que li roti? No, hi ha compromís i autoritat en fer coses. Hi ha elements per a la gestió de les assemblees: controlar els temps en parlar, delegar, no treure les coses de les mans a les companyes, deixar espai per a les que els costi més... Hi ha diferents metodologies participatives que poden ajudar, per exemple a Amèrica llatina. Per exemple: rotació de la coordinació als col·lectius. Està molt bé, però també poden haver espais de poder per sota. Poder i autoritat i la tensió que suposa és un dels reptes que tenim als espais de dones. Hem de tenir clar que pagarem un preu pel que fem: per tenir estructura, per no tenir-la, per xxx...

Ens hem de fer preguntes: Què necessites ara? Què vols ara? Cal preguntar-nos coses, en els moments de conflicte. Treballar el conflicte des del feminisme vol dir posar-se en qüestió i posar en qüestió. I no sempre en el nostre cicle vital hi estem disposades. I també algunes decideixen no fer-ho, marxen, tanquen la porta, no volen saber res més del feminisme ni de les dones. Potser perquè partim d'idealitzar els espais de dones com un oasi i perquè el feminisme impulsa a fer un treball personal amb una mateixa i en la relació amb les altres i amb l'exterior.

Però també hi ha les dones que no estan fent el treball ni el volen fer ni res, i estan en els col·lectius, i són un focus de generació de conflicte. Què fem davant d'això? Com ho afrontem? Què diem? Què fem davant el gra al cul? Extirpar-lo? Però si no es vol arribar a l'extrem, perquè som feminista i...: Com ho fem? (frase del Che: "Si me quedo un poco atrás, empujádme, si me quedo atrás, matadme"). A més, no podem anar amb el "feministómetro" pel món. S'ha d'entrar i dir "me siento así", "me siento así"... No parlar de "tú eres..." si no de "jo sento..." Però des del jo sento també es poden dir moltes barbaritats. El límit: la responsabilitat individual. Però si precisament el que falla és la responsabilitat individual, es torna al punt d'inici. Perquè això funcioni hem d'estar disposades a fer el treball individual.

També pot passar que persones que en un moment determinat estan distorsionant, anys després han madurat i estan anys després fent un treball fantàstic. Cal respectar molt els ritmes de cadascuna, deixar espais per a la maduració de cadascuna.

A vegades amb aquest posar-nos en qüestió, anem desenvolupant una cuirassa, i anem exigint cada cop més i més, i demanem a les dones molt més del que demanem a ningú. Hem de ser perfectes. Han passat

molts anys perquè puguem dir tot el què estem dient avui. És un treball continuat, de no exigir-nos, de respectar les altres. A vegades no som massa flexibles en respectar els ritmes vitals de cadascuna, les anades i vingudes, etc. Al feminisme, el conflicte ens toca dins nostre. En altres col·lectius potser no tant. Quan estem en aquells col·lectius, per a fer-nos sentir a vegades hem d'assumir mètodes que no tenim a col·lectius feministes, com donar un cop de puny a la taula.

L'atac d'ira no té perquè ser dolent, a vegades pot ser necessari, quan tens la força per a dir les coses. Millor això que anys de rumors... S'imposa una forma de fer que té a veure amb les dones blanques, burgeses, de classe mitjana, ser bones nenes. Quan alguna cosa desentona, sovint no es passa a la superfície, no es diu. Això potser té molt a veure amb la nostra socialització com a dones. Davant d'alguna cosa que no ens agrada, podem expressar-ho o guardar-nos-ho o desencadenar el rumor. I el rumor també té efectes i genera situacions de poder. És una manera de no afrontar els conflictes i treure'ls a través del murmuri. I algú agafa el murmuri que potser és la seva veu i diu allò de "moltes dones diuen...", "la gent pensa que...". Surt l'exemple CCDFB.

El cop a la taula no té el mateix significat a un espai feminista que a un altre espai, perquè al feminisme desentona. No acceptem el crit de l'orangutan, però també té a veure amb ser bones nenes. Entre nosaltres suposem que partim d'una situació d'igualtat, i no és cert. El patriarcat ens ha castrat l'agressivitat, l'ira. No s'ha de confondre l'agressivitat amb la violència. No passa necessàriament pel cop de puny, sinó per l'assertivitat, potser. No ens manegem bé amb tot això. És una de les transgressions més fortes d'una dona. No parlem d'agressivitat en el sentit de fer mal a altri. Tenim un problema amb l'expressió de l'agressivitat. Podem expressar-la mantenint les formes. I si no la treiem, per on surt? Perquè per algun lloc surt. És diferent l'agressivitat de l'assertivitat? L'assertivitat és situar-se amb vehemència, amb energia. Ens falta entrenament, en això, però pel que fa a l'assertivitat, les dones no tenim tants problemes. L'agressivitat té més a veure amb la defensa, amb l'emoció, amb sentir que alguna cosa t'ha fet mal i t'has de defensar, no necessàriament fent mal a altri. Tot i que l'efecte pugui ser fer mal a l'altra persona, però l'altra persona ha de poder expressar-ho, també. Per a nosaltres té una càrrega molt de "lo macho", i algunes volem canviar-la per una altra eina. Però no vol dir que no sigui útil, legítima i

necessària. També cal diferenciar com ens defensem amb "les iguals" i amb els que ens poden agredir des del masclisme. També cal conèixer-nos i aprendre els diferents estils, entendre que les formes de fer d'altres no necessàriament són contra nosaltres, sinó que poden ser un estil de fer, no de defensar-se. Ira, ràbia, agressivitat: sentir tot això és lícit. El què debatem és si és lícit treure-ho així tal qual. Millor parar, pensar, veure què ha tocat en nosaltres allò. Ens hem de donar espai per a expressar el torrent d'emoció que ens surt, l'ira, el plor, la ràbia, la regla que t'afecta. I allò et permet connectar amb alguna veritat profunda o algun sentiment profund que se't canalitza així. I a més això et permet mobilitzar coses, moure els afectes de les pròpies companyes.

Les formes evolucionades i espirituals totes tenen a veure amb aturar-te, parar, pensar, veure què t'ha tocat a tu d'allò. Els conflictes poden ser formes de maduració, personal i col·lectiva, i poden incloure, i sovint inclouen, l'agressivitat.

Encara faltaria parlar del poder de la víctima, la dèbil: xantatge emocional... Totes hem parlat com si no tinguéssim poder?

Tot aprenent dels conflictes Relatora Mireia Bofill Abelló

L'objectiu del debat és aprendre dels conflictes entre nosaltres mateixes; que el conflicte entre nosaltres deixi de ser tabú. Ha estat difícil cercar materials de referència per al debat ja que hi ha molt poca cosa feta per nosaltres mateixes. Els texts que s'han trobat personalitzen molt i això pot "crear conflicte". És evident que ens costa molt afrontar els conflictes, ens terroritzen.

Aspectes a tenir en compte:

- alguns conflictes han sorgit en tenir recursos econòmics. Sabem funcionar sense recursos però quan en tenim, no ens en sortim.
- És molt difícil treballar amb el disseny; ens costa parlar de les dissidències.
- És important poder situar el conflicte en un context determinat. El to i la manera de dir-ho pot canviar les coses. Cal poder parlar amb confiança, amb ganes de construir, procurant no fer-nos mal.

Podem distingir diversos nivells de conflictes: conflictes entre grups i institucions, conflictes entre diferents grups, conflictes a l'interior d'un grup (conflictes interpersonals), i finalment el conflicte intern, les pròpies contradiccions.

Malgrat saber que evidenciar les diferències de punts de vista és positiu, rebutgem el conflicte com a una cosa negativa. Caldria poder acceptar que tenim maneres de pensar diferents i viure-ho amb normalitat. Ens falta tranquil·litat per viure els conflictes!.

Hi ha graus de conflicte. Quan es tracta d'un conflicte polític, de visions diferents que tenen a veure amb concepcions polítiques molt divergents, el conflicte no té solució. La idea del dissens vol acollir precisament això: que de vegades el conflicte no té solució, almenys no immediata, però si ho acceptem i ho reconeixem, això no ha de portar forçosament a una ruptura. Podem continuar estant en un projecte des del dissens, si aquest és reconegut i acceptat.

Si el conflicte es dona en el marc d'una xarxa de relacions, s'ha de solucionar. El primer és anomenar-lo, acotar el territori i veure fins on cadascuna pot cedir (aquí entra en joc el tema del poder). Preguntar-nos què deixo i què recull l'altra.

Cal mirar què hi ha darrera del conflicte. El conflicte sorgeix quan no es poden satisfer les necessitats de les persones implicades. Sovint, davant d'una realitat que ens incomoda, ens llencem a buscar solucions, sense mirar què és el que provoca el malestar, el conflicte. En aquestes situ-

acions, cadascuna hauríem de fer-nos dues preguntes: què necessito? I què sento? I parlar d'això en lloc del què volem que l'altra faci. Seria una manera d'anar fent net.

Cal donar-nos temps per viure el conflicte i no centrar-nos en intentar resoldre'l, ens pot ajudar a veure que al darrera hi ha sentiments, necessitats i peticions que podem acollir, encara que no sempre puguem respondre a elles. Això de donar temps sembla fonamental. Les emocions ens fan entrar en dinàmiques d'estímul-resposta. Ens hem de donar temps per esbrinar què hi ha darrera d'aquella paraula, d'aquell gest. Escoltar l'altra sense precipitar-nos a interpretar. La vessant emocional està mediatitzada pel poder, pel patriarcat: els valors que ens envolten ens aboquen al conflicte.

També ha estat important descobrir i reconèixer que els conflictes actuals de vegades ens porten a reviu conflictes antics, molt carregats emocionalment (per exemple, conflictes infantils en el si de la família, amb el pare, la mare, les germanes o germans) i responem a les situacions del present amb tota aquella càrrega anterior. Segurament cadascuna sap quines són les actituds o paraules que li toquen un punt sensible i desencadenen aquesta mena de respostes. Ser-ne conscients, ens pot

ajudar a controlar la resposta. També en això som diferents, no totes tenim la mateixa resposta.

Potser s'ha de distingir entre diferència i conflicte (que fa mal). La intensitat de la relació, la implicació fa més fort el conflicte. Quan el conflicte fa mal, es fa difícil mantenir la confiança.

El pitjor és la dificultat de parlar, de posar el conflicte sobre la taula, sense prendre'ns les coses com a una crítica personal, de manera que no ens facin mal. Està bé posar sobre la taula les necessitats, interessos, conflictes anteriors, però el conflicte s'ha d'anomenar. El què no s'ha de fer és evitar-lo. Com a mètode de treball, sembla positiu fer-ho així.

Un dels nusos més difícil apareix quan el nivell de conflicte és gran, amb posicions inconciliables, i el que s'està posant en joc és la relació personal amb aquella persona, amb la pèrdua afectiva que això implica. De vegades optem perquè el temps ho solucioni, que prevalgui l'afecte. I no sempre sabem trobar una sortida.

Ja que es diu que cal anomenar el conflicte, acotar-lo, és interessant parlar en concret de l'anomenat conflicte generacional. Existeix realment aquest conflicte?

Es parla d'un text que es va repartir i que va generar molta incomoditat a Granada.

El tema generacional es planteja a partir de la premissa que el feminisme més clàssic és de dones més grans, la qual cosa no sempre és veritat. No totes vam veure bé que les autores del text es presentessin com l'avantguarda. Això va generar un debat en el si del grup. El plantejament respon a la realitat del País Basc. Les Medeas mantenen un enfrontament explícit amb el feminisme d'allà. Dol que es facin afirmacions que desqualifiquen, però, en canvi en la relació immediata, les Medeas són unes dones estupendes.

No podem dir que aquest tipus d'enfrontament només es doni a alguns llocs, però no aquí. Recordeu el malestar que va generar a moltes de nosaltres el text d'"El vestit nou de l'emperadriu". El què passa és que més que enfrontar-nos obertament, vam callar, a veure si escampava.

En el cas del conflicte generacional, s'ha de fer un esforç per les dues parts. Per part de les joves, tenir en compte la memòria històrica. Totes podem aprendre de totes. Cal evitar les divisions dicotòmiques; no totes les grans porten molt de temps en el moviment.

Hauríem de ser capaces de sumar, que el moviment sigui la suma de to-

tes. Hi ha que viu com a molèstia el fet que estem tan en contra del feminisme institucional. L'objectiu ha de ser no excloure cap dona.

No volem ser excloents i estem d'acord en que ens hem d'apropar, però com fer-ho? I qui ho ha de fer? Recordo una intervenció de la Itziar Ziga en el sentit que malgrat diem que ens anem obrint, ella encara veu que estem tancades en petits oasis. És cert que en els conflictes hi intervenen les emocions, les maneres de ser i de fer, però també hi ha una qüestió de relacions de poder: qui té poder, qui té reconeixement.

Hi ha grups on hi ha hagut companyes que han hagut de marxar. En aquest sentit, cal diferenciar entre allunyar-se i deixar passar el temps, i trencar. Una font de conflicte és que dins dels grups es creen relacions d'autoritat que tendeixen a homogeneïtzar. La manera de fer front a això és agafar-te el teu espai. Algunes marxen perquè no són capaces de fer-ho.

Hem de poder dir el conflicte en veu alta i escoltar i ser escoltades. En primer lloc, hauria de quedar clar que no hi ha "bones" i "dolentes". De vegades no volem anomenar el què passa per no ser dolentes, ja que "si sóc dolenta, seré exclosa". Quan no hi ha relació, no hi ha conflicte. Cal negociar el poder; de jove, sempre

et trobes que les més grans porten la veu cantant. És important treure etiquetes, reconèixer individualment a cada una. Pensar que pot haver-hi altres maneres que no passin per les paraules.

Hi ha dones que tenen molt contacte amb les joves. Per diverses circumstàncies es mouen amb gent jove i s'hi senten bé, creuen que les entenen bé. A aquestes va agradar molt el taller de l'Itziar a Granada. Hi van trobar una energia molt potent, una força que creuen que no s'ha de perdre, però que després s'acaba perdent. Hem de fer nostre aquest discurs. No ens podem quedar quietes. Ara estem en un moment molt diferent dels altres. Cal anar als espais de les joves. Preocupa, per exemple, que el moviment feminista no estès present a la mani trans. Algunes també es pregunten on és la part feminista del moviment trans.

També van poques dones a les manis antimilitaristes, però no s'interpreta que això vulgui dir que el moviment feminista no hi dona suport. Quan això passa, procurem autoqüestionar-nos per veure com podem intensificar la relació.

Tornant al tema general dels conflictes, a Ca la Dona ens costa molt treure'ls a la llum. Va costar fer unes jornades de debat per poder-los par-

lar. Estem d'acord en la teoria, però la pràctica del dissens, no la tenim. No s'accepta que una qüestionari, és acusada d'aturar el projecte (per exemple, en el cas de la casa de Ripoll). A l'hora de prendre decisions, no s'accepta que es qüestionari alguna que té reconeixement.

Caldria desbrossar la idea del poder. Veure on està realment.

Vist des de fora, pel que es diu sobre Granada, el que arriba és que un col·lectiu dones expressaven el seu enfado i dones que porten molts anys es van sentir qüestionades. Però l'emprenyament no ha de traduir-se forçosament en qüestionament. Aquesta és una lectura de la qual qui la fa se n'ha de fer responsable.

El poder no té perquè ser negatiu. Un col·lectiu pensa que no té espai i aleshores pensa que qui l'ocupa té poder. La tasca de les "antigues" seria aleshores obrir aquest espai, que no és poder sinó empoderament.

La verdadera participació es dona quan pots comunicar-te des de tu mateixa sense pensar que t'has de fer un espai. L'espai existeix i no és de ningú. La tasca seria generar un espai on "jo" (el "jo" de totes) pugui ser.

Amb el tema del poder tenim dificultats per portar la teoria a la pràctica. Hi ha una autoritat que prové de l'antiguitat (en el moviment).

A Madrid, el problema intergeneracional ni tan sols ha estat un tema.

Unes van a les convocatòries del moviment feminista però les altres no hi van. Té a veure amb un conflicte al voltant dels espais, però també amb la temàtica. Es dóna suport a certes qüestions, però aquestes no es consideren part del què el moviment feminista ha de considerar. Hi ha diferències en la concepció de la política d'espais. Hi ha diferents espais, organitzats de diferent manera i, malgrat no es vagi personalment a tots, això no és conflicte.

Respecte del tema generacional, cal preguntar-nos com anem unes als espais de les altres. La única manera d'avançar és fer coses conjuntament, prioritzar objectiu (per exemple, en el cas d'aquesta escola, hi ha qui l'hauria organitzat de manera diferent. Es torna a insistir en què cal separar diferències de conflictes. En el cas de l'escola o del 8 de març, hi ha qui té diferències però no conflicte.

Potser no s'ha de separar tant: les diferències quan conflueixen porten al conflicte, un conflicte, però, que només serà negatiu si genera problemes i no s'hi troba sortida.

Caldria centrar-nos més en objectius comuns, més que en voler ser iguals o pensar de la mateixa manera. La por a perdre la relació et fa

perdre espai. L'espai és més de les que parlen.

Nosaltres mateixes ens creem el conflicte. Hem de trobar un espai per compartir les emocions, els sentiments de rebuig, d'exclusió, de sentir-te no vista, la impressió que hi ha un grup d'elit.

Potser hauríem de pensar en espais diversos amb agendas comunes i donar-nos suport les unes a les altres. No sempre ens entenem totes, cal desmitificar aquesta idea.

A Ca la Dona encara hi ha un gran desconeixement entre unes i altres.

La cura de les relacions està en el centre del debat.

Donem massa importància al fer, quan hauríem de dedicar més temps a desbrossar el conflicte i posar-lo en el centre.

Hem de debatre quin contingut volem donar a l'agenda feminista.

Es diria que hi ha una interrelació entre el tema del conflicte i el tema del subjecte del moviment feminista que hem debatut abans. De fet, hi ha una multiplicitat de subjectes, en canvi, encara diem Ca la Dona, així, en singular. Algun dia ho haurem de canviar.

La proposta de "deixar" espai pot sonar paternalista. La pregunta seria si som capaces de deixar-nos interpel·lar per l'altra. La gestió del malestar és responsabilitat de cadascuna. L'important és poder desplaçar-se de la posició inicial o al menys plantejar-nos-ho. Hem de buscar una mediació amorosa, a partir del reconeixement, l'estimació.

En el conflicte connectem amb la part fosca, mentre que, quan hi ha una bona entesa, connectem amb la part brillant, lluminosa. No hem de caure en la mística de que som iguals. Però, en canvi, sí que ens estimem i compartim desitjos. És important que connectem amb aquesta part.

Sessió final Relatora Mercè Otero-Vidal

Dedicatòria genealògica de la sessió a Victòria Sau. Es llegeix una nota biogràfica, un text de Leonor Taboada i un de la pròpia Victòria Sau de l'any 1996.

La sessió final estava dedicada a expressar crítiques, valoracions, dubtes i propostes.

Es valora molt positivament, per part de les companyes organitzadores el procés de preparació així com el desenvolupament de l'Escola Feminista com a espai de diàleg, d'intercanvi i de relació política.

L'assistència de 80 a 90 dones avala l'interès i l'encert de la convocatòria. Pel que fa a qui anava adreçada aquesta Escola, que formava part d'un dels temes de debat: qui és el subjecte polític del feminisme?, es pot dir, que som les dones en sentit ampli i feministes. I es pot afegir que aquesta qüestió requereix una resposta estratègica segons l'objectiu del moment.

Les expectatives d'algunes dones era trobar-se amb una escola de formació i el fet de plantejar un format participatiu, d'escoltar la diversitat, d'intercanviar entre nosaltres va sorprendre a algunes dones. Tot i així, fi-

nalment es valorava positivament ja que es tractava de potenciar un espai d'apoderament, de dones capaces de pensar, de dir i de fer, que passa per l'autogestió del coneixement i per "treballar" els nivells d'exigència feminista.

És evident que hi ha diverses maneres d'ensenyar i d'aprendre i que el millor és combinar-les. De tota manera, es valora que el sistema fet servir de fer circular sabers i construir ponts és bo per conèixer-nos i establir contactes i potser ha estat especialment bo per al tema dels conflictes. Lligat amb el debat sobre els conflictes es va proposar per properes edicions un apropament més vivencial (exercicis de rol, corporals...), intentant trobar la manera de resoldre la necessitat de contenció.

Es podria millorar la gestió del temps dedicat al treball en grup per poder deixar més estona per als debats de plenaris al final de cada sessió i en els quals es posen en comú les exposicions de cada grup-taller. També s'opina que és millor acabar el dissabte i així poder anar a la festa tranquil·lament.

El fet d'acotar les intervencions als dos minuts es valora positivament i s'accepta com a una forma de dinamitzar el debat.

S'agraeix la preparació del dossier de l'escola i es considera útil, així com les cites que es repartien en començar els debats en grup i es suggereix que es faci el mateix amb cites de les dones de les quals es reconeix la genealogia.

S'informa que tots els materials estan penjats a internet i es demana que per tal que els continguts "no es congelin" i hi hagi continuïtat al llarg de l'any, a l'espera de l'Escola Feminista de l'any vinent, s'obrirà un fòrum per mantenir el contacte a través d'internet.

Es valoren els avantatges d'haver fet l'Escola Feminista a un lloc no especialment "connotat", cèntric, ben comunicat, que ha facilitat l'assistència "a estones". De tota manera hi ha propostes de fer l'escola en un espai fora pel que afegeix de convivència i perquè es té un bon record de les sortides i acampades fetes en altres ocasions.

Cal tenir present la necessitat d'un espai infantil que enguany no hi era. Es valora positivament i s'agraeix la presència d'un punt de menjar i begudes autogestionat.

La gratuïtat es valora pel que té de superació de barrera econòmica, però també es menciona que ha calgut llogar el local i que hi ha hagut

unes despeses que han estat assumides per la Xarxa Feminista.

Aquesta Escola Feminista era necessària perquè, segons l'opinió d'alguna, semblava que el moviment feminista havia passat una temporada en un oasi "autocomplaent" però amb molta sorra al voltant i sense camins, marcant un centre i una perifèria i, en aquesta línia, es tracta de buscar estratègies i aliances per passar a l'acció, per sortir al carrer i articular la teoria i la pràctica.

Es proposa situar-se en una incomoditat productiva que obligui a repensar-se internament i en relació i, per tal de crear aquesta incomoditat, es llegeix un fragment del text "A las blancas" sobre patriarcat i racisme.

Hi ha qui encara veu el feminisme massa tenyit de certes i dicotomies i qui, a partir d'aquesta trobada sent reforçada, per exemple, la certesa que el subjecte polític del feminisme continuem essent les dones "resignificades", però dones. De tota manera, sembla que ara no és un moment de certes, però això tampoc no és dolent, perquè hem arribat fins "aquí" i no estem tan malament, si procurem viure en la flexibilitat i la confiança. Es va destacar els diferents posicionaments per franges d'edat: les dones de cinquanta anys i més, les de trenta a quaranta i les de vint i més...

Sobre els continguts de les sessions van anar sortint, sobretot, referències al subjecte polític del feminisme i a la qüestió dels conflictes de la qual es va dir concretament que va servir per veure que totes hem tingut conflictes i que no es tracta de "rereses" personals i que la gestió de les diferències entre nosaltres és molt gran.

Arrel del que s'havia parlat en un dels grups sobre la lesbofòbia en el moviment feminista va sorgir la proposta de fer un manifest criticant la celebració oficialista i comercial del dia de "l'orgull gai", el 28 de juny. Això va provocar un debat viu i molt interessant sobre la continuïtat amb els plantejaments del grup de les lesbianes feministes de Ca La Dona, sobre la seva oportunitat, qui se sentia implicada, si ajudava a la visibilització de les lesbianes

Per acabar cal subratllar la consciència que l'Escola Feminista ha estat una realitat i un èxit gràcies a la voluntat de "totes" i que l'experiència i els seus continguts queden a la disposició de totes les dones que els vulguin fer seus.

La Maixa va llegir:
Del fanzine feminista Triángulo Negro De Las Malas Yervas,
Grup de dones i lesbianes feministes de Madrid
 (malasyervas@riseup.net)

A les blanques,

En aquest poc temps de reflexió sobre el racisme que porto, com a blanca, i en el llarg camí que em queda, em vaig adonar de la quantitat de resistències que existeixen dins dels moviments feministes a l'hora de reconèixer, que sí, que nosaltres, com a blanques (lesbianes, transsexuals, queer, heterossexuals, etc.), tenim privilegis que ens atorga aquest sistema racista, i no podem denominar el racisme com a diferència de categoria a l'hora d'identificar-nos com a dones, perquè llavors estem obviant la responsabilitat de treure'ns els nostres privilegis, de realitzar un treball intern de deconstrucció, etc. L'únic sistema d'opressió que ens uneix no és només el patriarcat, el racisme també ens uneix a nosaltres com a dones. "Totes som capaces de ser racistes sigui quin sigui el nostre color i la nostra condició" (Rosario Morales; "Totes correm la mateixa sort". "Aquest pont. La meua esmena", Cherrie Moraga i Gloria Anzaldúa), però partim de la diferència brutal que hi ha entre unes a qui oprimeix i unes altres, que oprimim.

Porto tota la meua vida vivint en un món majoritàriament blanc (i no és per casualitat), el poble on vaig néixer, el col·legi al qual vaig anar, etc. No va ser fins que vaig venir a viure a la gran urbs centraleta d'aquest país, on em vaig començar a relacionar amb gent d'un color de pell diferent al meu. En el meu món pensava que això del racisme, era alguna cosa del segle passat, que sí que hi havia desigualtats, sobre les vides de la gent que no té papers, les dones immigrants que netegen a les cases, les treballadores sexuals, etc. però li donava la responsabilitat a l'Estat -racisme institucional-, aquest gran ens que tot ho abasta, i no va ser fins que vaig començar a treballar el sistema patriarcal, que em vaig adonar que jo també exercia opressió.

No és casualitat que les blanques tinguem accés a treballs més ben remunerats, que puguem caminar pels carrers sense sentir que pel meu color de pell m'insultaran,

m'identificaran... que tinguem accés a la sanitat.

No és casualitat que nosaltres tinguem multitud de referents en la televisió com a cossos blancs, que ens escoltem més en les assemblees i deixem de sentir les dones negres i altres dones de color i que parlem amb major seguretat.

No és casualitat que puguem dir un llistat increïble de feministes blanques i sapiguem un o dos noms de feministes negres, si és que en sabem cap.

No és casualitat que a les jornades que realitzem hi hagi un 90% de blanques i alguna representant negra que hem cridat perquè sigui la ponent, o moderi la taula, i així la nostra consciència blanca dormirà a gust perquè: "fixa't la diversitat que hi havia a la sala!".

No és casualitat que nosaltres agafem els rols de dirigir els espais de dones, de presentar, d'organitzar, de prendre les decisions, etc. No és casualitat que, quan estem amb dones negres i de color, creiem dins nostre que les blanques tenim el coneixement universal, encara que no sapiguem res del tema del qual s'està parlant, ni és casual que parlem des de la normalitat, que les nostres idees, valors i normes les col·loquem com a cultura universal o "la norma", i tot el que no és això mereix una explicació molt explícita.

No és casualitat que victimitzem i infantilitzem les "pobretes" dones immigrants que són treballadores domèstiques, camperoles, prostitutes o caixeres, i que no veiem a aquestes dones com a lluitadores.

No és casualitat que pensem que les dones negres i de color no tenen cap tipus de formació universitària, acadèmica o experiència vital, de les quals puguem aprendre d'igual a igual (millor que ens donin el seu testimoniatge com a immigrants, i que tinguin un paper passiu a l'associació, col·lectiu, etc. que les enviem a fer les fotocòpies o servir, etc.).

No és casualitat que moltes de nosaltres tinguem la seguretat de donar consells, sense tenir ni remota idea del que és viure una doble opressió, del patriarcat i del racisme. I tampoc és casualitat que creem espais

des de moviments que definim com a "alliberats" on no es qüestioni el racisme que tenim dins i, quan algú expressa alguna cosa per visibilitzar aquest racisme, l'única cosa que surten són resistències a veure-ho, això en espais on majoritàriament hi ha persones blanques entre 20 i 35 anys, que són les mateixes que dirigeixen, proposen activitats,... en fi... i així un llarg etc. Al costat d'aquest racisme instaurat en nosaltres mateixes, s'hi barreja la classe social a la qual pertanyem, i per posar diversos exemples, doncs tampoc no és casual que moltes vegades utilitzem un llenguatge acadèmic dins dels moviments feministes al qual no tothom té accés ni comprèn (entre altres jo mateixa). A més, la immensa majoria dels temes que es tracten, m'atreviré a dir el 100%, són temes que interessin a les feministes blanques.

No és casualitat que les jornades que organitzem es facin en espais que no són públics i on no tothom hi té accés i on moltes vegades s'han de pagar unes quotes de pagament que no totes podem pagar. No és casualitat que moltes de nosaltres pertanyem a la "generació vueling", i que puguem estar aquest cap de setmana a Barcelona, el següent a Granada, i d'aquí un mes al Sàhara, Berlín o Guatemala. No és casualitat que jo pugui anar-me'n de canyes tots els divendres i dissabtes, malbaratant un munt de diners, i deixi fora d'aquest oci alternatiu algunes companyes meves que pertanyen a una classe social més baixa (i que en la majoria dels casos va unit al racisme).

I per descomptat que crec que hem de demanar-li responsabilitats a l'estat pel racisme institucional, però és evident que nosaltres tenim responsabilitats i no podem disfressar els nostres privilegis perquè també som oprimides en altres de les nostres identitats, pel patriarcat, per l'heteronormativitat, etc.

Hem d'aprendre a distingir les opressions, a no justificar les nostres actituds defensives perquè en altres parts del mateix sistema capitalista ens estan fotent a nosaltres. I hem d'aprendre a responsabilitzar-nos del nostre paper, a qüestionar-nos, a saber que tots els actes tenen conseqüències, a deixar la culpa de costat i el sentir-nos víctimes d'un sistema que ens ha podrit per dins, per posar-nos les piles, comprometre'ns a canviar-lo, i començar a crear un món més just.

Aportacions entorn a l'Escola

**Bàrbara
Ramajo
Garcia**

Lesbiana feminista, vinculada a Ca la Dona i als Feminismes, des de 1982. Vaig participar als 80/90s en el moviment de dones joves feministes l'Eix Violeta i al Grup de Lesbianes Feministes de Barcelona. Posteriorment, a l'Espai Polític del Feminisme Lesbià "QueroSeno. Cultures i Identitats Lesbianes. O no?"; i actualment a l'Escola Feminista d'Estiu.

Subjecte polític del feminisme

Bàrbara Ramajo Garcia

Algunes de nosaltres, pensem que hi ha, un abans i un després, des del *Gènere en Disputa* de Judith Butler, 1991, comparable al que va passar amb el Segon Sexe de Simone de Beauvoir, 1949. Mentre que el "no es neix dona, sinó que es fa" de Beauvoir, va donar/dóna peu a la construcció de discursos feministes que tenen com a centre les dones, el "*Son les dones el subjecte polític del feminisme?*" de Butler, va donar/dóna peu a construir discursos feministes i queer que descentren "les dones" com a categoria identitària,

i alhora descentren els feminismes constituïts en espais polítics de "només dones". D'aquests dos descentraments, al qüestionament dels espais polítics feministes de dones, negant la necessitat de la seva existència i autonomia, hi ha arguments que cal analitzar.

- **Universalitat:** de la universalitat "dona" a la universalitat dels feminismes i dels subjectes múltiples. Hi ha una transcendència dels feminismes per superar la identitat de gènere "dona", que té l'efecte poc estudiat d'universalitzar els feminismes, en tant que qualsevol (no només les dones) en pot fer bandera feminista, deixant de ser els feminismes una cosa només de les dones³.

Curiosament, aquesta última universalització dels feminismes, es fonamenta en una crítica a la universalització del subjecte "dona", i apareix mitjançant un mecanisme de **desplaçament de la universalitat**, en canviar aquesta de centre, passant des d'un subjecte "dona" incapaç d'expressar/representar tota l'heterogeneïtat de les dones, amb tendència a la producció/reproducció de discursos i imatge pública heteroetnoclassemitjançada, cap a un subjecte no subjectat pel gènere, sinó que el traspasa en ser intangible i múltiple, en no donar-se per

endavant ja que es fa pel camí, i partint des d'una reconeguda heterogeneïtat prèvia.

Considerant, doncs, aquesta equació on, l'universal es desplaça, des de "dones múltiples" constretes per una autorepresentació esbiaixada que apel·la a un comú denominador universal, a feminismes que s'estenen amb voluntat d'universalitzar-se sense circumscripció als gèneres, i a subjectes múltiples que rebutgen una única autorepresentació, però compten amb una voluntat de contestació tàctica i estratègica universal, es podria dir que hi ha, llavors, un transvasament de la universalitat, sense cap mena de crítica, ni d'atenció, vers la **vocació universalista que es deriva de l'extensió dels feminismes i de la voluntat de conjunció dels subjectes múltiples**⁴.

Aquesta proclama de la invalidesa teòrica de l'universal "dona", sense posar en qüestionament les pròpies realitats⁵ articulades en un **universal d'inclusió política**, fa que aquesta voluntat universalista "inclusiva", sigui tan ficció com l'universal "dona". Així, doncs, si tots els universals són fictivals i, si no hi ha propostes universals que representin a la totalitat dels subjectes, ni en la representació de les "dones", ni en la representació de tots el feminismes, ni en totes les "inclusions" articulades dels subjectes

tes, siguin aquests subjectes reconeguts social i simbòlicament per les societats (intel·ligibles) o formin part de l'univers de subjectes que no són ni tan sols pensats per l'imaginari social (inintel·ligibles), llavors... **per què aquesta insistència en qüestionar només la ficció de l'universal "dona"?** Per què no qüestionar les ficcions dels universals queer, o la dels feminismes transcendits al món, més enllà de les "dones"? Què és el que fa que es centri l'atenció reiterada al llarg dels anys en interrogar només un tipus d'universalitat?

- Què és ser "dona"? Ho sap algú? La pregunta del milió que Butler va suggerir interrogant la categoria "lesbiana" per desestabilitzar la categoria "dona".

Una de les crítiques a la incapacitat de definir què és ser dona, és la **incapacitat de trobar elements en comú universals** de dones que ens vinculin, més enllà de l'opressió de gènere, tan distinta arreu del planeta i dels temps, així com una autorepresentació i una projecció de l'universal dona, esbiaixada pels poders (blanca, heterosexual, burgesa, occidental); un altre element que es proposa és la **incapacitat de definir els límits socials i biològics** d'allò que és "dona".

³ Aquesta nova universalització, no és tan sols en estendre els feminismes als homes, s'estén també a la crítica dels binarismes per part dels transfeminismes, és a dir a l'espai trans on dones/homes, teòricament, es difuminen.

⁴ Que porta, com a mínim 20 anys, sense concretar els límits de les contradiccions, friccions, interessos i conflictes que d'aquesta conformació dels subjectes múltiples esdevé.

⁵ Només cal recordar que una de les crítiques diferenciadores dels Transfeminismes de la Teoria Queer, al menys a Barcelona, és la infrarepresentació de les dones i lesbianes a les "multituds" queer.

Si sexe i gènere resulta que són una mateixa cosa, sembla doncs, que els cossos no tenen importància, i que el que compta és la construcció social i entendre la biologia com a construcció social. Però, la construcció social es fa amb **cossos que sí importen**, i que produeixen/reprodueixen les marques i les relacions de poder dels gèneres. Aquesta producció/reproducció corporal dels gèneres té una **distància amb la identitat de gènere** (ser/sentir-se dones...), amplament viscuda des de les transgènere, i aquesta distància posa en contradicció els límits identitaris del que és ser dona, ja que “dona”, traspasa la corporalitat que produeix/reprodueix els gèneres.

Identitat de gènere i cossos que sí importen, són dos elements que es relacionen però que són inter(in) dependents. Així, doncs, la biologia, com a marca i part integrant del que social i culturalment s'entén per gènere⁶, té un funcionament distintiu, contributiu però no decisiu, de la identitat de gènere. Aquesta **interdependència/independència, cossos/identitat de gènere**, s'ha de tenir en compte quan intentem donar resposta a què és ser dona, i és fonamental per desmuntar la idea reduccionista que donar importància a la biologia és prefigurar un subjecte prediscursiu (donat a priori).

Que “dona, no es neix si no que es fa”, és un postulat construccionista, proposat per una feminista existencialista/lesbiana vivencial, que des dels feminismes hem abanderat, promovent-hi, internacionalment, formes de ser dones, molt poc convencionals. Així doncs, fa temps que ja sabem que biologia no és destí, i que “dona” és un concepte social impugnable, en tant que dona és i serà, allò que nosaltres dones feministes, i no feministes, volem que sigui. Dit d'una altra manera, les dones feministes hem construït/construïm automodels referencials que han produït/produeixen **formes alternatives de vides i discursos**, que s'han propagat socialment. I això s'ha fet, i es fa, amb dones que desafiaven/desafien/desafiaran el **concepte social de ser “dones com cal”**, amb les pròpies vides, existències i experiències, de forma individual i/o col·lectiva.

Des de la **nostra pròpia concepció**, algunes, hem subvertit el concepte social “dona”, **resignant-lo amb els nostres propis cossos** i amb els nostres propis llenguatges; altres, han proposat allunyar-se del terme “dones” en ser aquest, un concepte imposat que s'entén, i només adquireix significat, en relació heterosexual. Però, unes i altres, resignant o rebutjant ser “dones com cal”, hem fet **agència política** en transformar “dones” en **subjectes polítics que**

deconstrueixen el concepte social “dones” per reconstruir autoidentitat.

Aquesta agència política, diversa i col·lectiva dels feminismes, que ens ha permès inventar-nos/reinventar-nos, trobar-nos i destrobar-nos, està feta **des de les centralitats identitàries i no des de les perifèries**⁷, és a dir, està feta per aquelles que sí ens sentim dones, a més d'aquelles que, tot i no sentir-s'hi, són socialment llegides com a tals, doncs, a la inter-dependència/independència de cossos/identitat de gènere, cal afegir les significacions conceptuals d'allò que les societats, de cada lloc i de cada moment, consideren què és ser “dona com cal”⁸.

De tal forma que aquesta construcció/destrucció/reconstrucció d'allò que és ser “dona”, es fa, es desfa, i es refa, **en el dia a dia**, i per això, “dona”, **no és pas un subjecte polític donat “a priori”**, determinat pels cossos que sí importen, sinó que és un subjecte en **construcció/destrucció/reconstrucció**. I si la construcció del concepte “dona” és un fet generalitzat de les societats, **la deconstrucció/reconstrucció, prové de la contestació des dels feminismes**, i està feta des de l'agència feminista

(el feminisme com a identitat política reclamada per qui l'exerceix)

Podria dir-se, doncs, **que hi ha diferències entre pràctiques que milloren la vida de les “dones”**, siguin aquestes com cal, o no, que poden ser enteses com a pràctiques feministes sense explicació dels feminismes, o bé amb explicació de **feminismes que es vinculen a la construcció social i tradicional dels subjectes “dones”**, i pràctiques feministes fetes des dels **feminismes entesos com a identitats i agències polítiques, que es vinculen a la deconstrucció/reconstrucció del concepte social “dones”**, amb els propis cossos que sí importen, i la reclamació d'una identitat de gènere “Dones” resignificada i projectada com a model, alternatiu, de vida per a qualsevol dona.

Ambdues maneres de fer, **comparteixen els “espais de dones”**, des d'on unes treballen per **continuar sent**, i altres ho fem per **deixar de ser**, i posar en entredit les “dones com cal”⁹, amb les pròpies existències contestatàries.

• **Espais feministes de “dones”**: Tota una vida havent-nos d'explicar!

⁶ Gènere també és una categoria Universalista que no descriu la heterogeneïtat, ni qualitativa ni quantitativa, dels Gèneres que representa, amplament impugna des de algunes corrents dels Feminismes, i tot i així, és una categoria emprada sense cap mena de precaució teòrica, formant part d'aquest univers de conceptes fundacionals de discursos que esdevenen inqüestionables, tal i com exemplaritzava Butler amb “Dona”, i que han de ser problematitzats, tal com “Gèneres”, “Occidentals”, “Femeni”... Havent-hi aquí una diferenciació i distància entre la problematització de les identitats, i la problematització de conceptes fundacionals de discursos que s'acaben sacralitzant.

⁷ Al meu entendre, parlar de Centralitat i Perifèria, és parlar de diverses densitats identitàries, on centres i perifèries són compartibles, superposant-se segons les múltiples identitats, formant-hi una xarxa més o menys porosa, on sempre hi haurà gent que s'emplaci al mapa identitari, a nivell central o perifèric, segons siguin els nivells d'intel·ligibilitat/inintel·ligibilitat social i segons les pròpies subjectivitats.

⁸ Una pot insistir en defugir pertànyer als conceptes socials normativitzants, resignificar-se, reinventar-se i abanderar una nova identitat, i tot i així continuar subjecta al lloc i la significació que socialment s'hi atribueix. És a dir, de la mateixa forma que una Lesbiana pot no anomenar-se a si mateixa Lesbiana i estar tota una vida a l'armari per tal d'evitar ser anomenada Lesbiana, una Dona, pot no anomenar-se a si mateixa Dona, però, a la seva quotidianitat pública, socialment serà llegida i emplaçada com a Dona.

⁹ Tot i que tots els espais de Dones són laboratoris on els Feminismes poden succeir, també hi són espais on les Tradicions es poden encarnar en les identitats de “Dones com cal”. socialment serà llegida i emplaçada com a Dona.

Fa temps, que molta de la contestació feminista es produeix/reprodueix des d'espais polítics feministes de dones, entenent-hi dones, no com a requisit estàtic que ve donat pels cossos, sinó com a **requisit dinàmic d'autodeterminació** que es concreta en una **autonomia política i social** d'aquelles que, des d'una centralitat identitària, ens reclamem a nosaltres mateixes com a "dones" feministes, sabent que les realitats i identitats de les "dones" i dels feminismes son calidoscòpiques.

També fa temps que aquest espai de centralitat identitària, concretat en aquest subjecte/agència feminista "dones" i articulats en espais polítics de dones, es proposa com a insuficient per gents que es mouen en altres espais polítics i en altres identitats frontereres. Aquesta **insuficiència, podria dir-se que és històrica, en tant que ens hem passat la vida justificant i defensant aquests espais de centralitat identitària** o "espais de dones", com a espais polítics on la contestació feminista i la resignificació de les "dones" és factible i possible¹⁰. Tot i així, de la insuficiència¹¹, a

la qual ja ens hi hem acostumat, s'ha passat a la idea que els "espais polítics feministes de dones" són **quelcom obsolet, superat, i insostenible, degut a la inconsistència de subjectió identitària d'allò que limita**¹², i conté, la identitat "dona"¹³.

Moltes de les dones feministes que ens agrupem en col·lectius de "només dones", hem creat/creem espais polítics autoreferencials, és a dir, defugim la lògica dicotòmica que genera a les "dones com cal" per **autogenerar-nos i projectar-nos socialment com "altres dones que som nosaltres"**. Aquest "nosaltres", és múltiple i plural, traspasat per contradiccions, passions, crítiques, creativitats, amors/desamors, amicitats, desafeccions, sintonies, conflictes i relacions de poders que ens han escindit i ens han expandit a altres espais polítics i/o socials.

Moltes de nosaltres, **no pensem en lògica dicotòmica**, perquè ni pensem, ni vivim, ni ens associem políticament més enllà de les "dones", i ho fem centrants els nostres interessos i atencions vers les "dones" que

conformem aquests espais polítics feministes (compartits amb altres que sí hi pensem, hi viuen i s'associen políticament més enllà dels espais feministes de "només dones"). Malgrat tot, aquesta pluralitat dels espais de dones, sembla esvaïr-se quan enfront al **"només dones" autodeterminatiu, es contraposen les lògiques d'exclusió/inclusió** que tracten de descentrar els centres identitàris per situar els debats als intersticis.

- **Binarismes:** Per situar els debats als intersticis cal tornar a lògiques binàries i dicotòmiques de les quals una part important dels espais feministes de dones tractem de defugir¹⁴.

Parlar de **binarismes és, quelcom més, que parlar dels dos gèneres que semblen universals**. Les lògiques binàries regeixen el nostre món, des de l'ADN, a la informàtica, la filosofia, el ritual, i una llarga llista de la qual és molt difícil escapar-se. Amb **lògica binària d'inclusió/exclusió**, provenint d'aquest ideal **d'universal d'inclusió política**, es critica l'autodeterminació dels moviments feministes de dones, autònoms associativament de la resta de movi-

ments socials, però amb relació de col·laboració històrica i contínua. Si fem un **exercici de sortir de la lògica binària d'exclusió/inclusió**, i es reconeix el dret a l'autodeterminació d'espais polítics i subjectes autodefinits que porten **anys de contestació social dels gèneres binaris**, potser es pot entendre que insistir en arguments binaris inclusió/exclusió, és en realitat una **imposició d'una lògica dual no compartida**.

Què no és **ficcio coercitiva** aquesta promoció de la inclusió, i crítica de exclusió dels subjectes que no s'autoproclamen "dones" als espais polítics de dones? No és aquesta **lògica binària que interroga**, una forma d'instal·lar-se en el centre del poder interlocutiu?¹⁵ Podem, realment, escapar de les lògiques binàries sense fer proposicions en lògica binària? Quan es demana als espais de dones "obrir-se", no és això una imposició de la lògica dual? Que no es poden desfer els gèneres des de la destrucció/reconstrucció del que s'entén com "dones com cal"? I si els espais feministes de dones som la prova tangencial de que sí es poden interrogar els gèneres des de nosaltres mateixes, i si sabem que no és l'única forma d'interrogar els gènere-

¹⁰ També és possible des de Feminismes que no són només de dones, però llavors, dinàmiques i contestacions son ben diferents.

¹¹ Insuficiència per abastir el màxim possible d'identitats contestatàries, tornem-hi de nou a les vocacions Universalistes, es critica als Feminismes per l'Universal Dona, i ahora es demana Universalitzar la representativitat com a moviment social, i la seva in/capacitat d'inclusió dels màxims sectors possibles.

¹² Podem passar-nos la vida interrogant els límits identitàris de qualsevol identitat, per comprovar que no hi ha mai delimitacions clares del que hi és, a una banda i altra, d'allò que es busca definir amb nitidesa. I no només no hi ha perímetres definits que delimiten les identitats, si no que totes les identitats es relacionen de forma confusa i difusa, produint-hi espais de liminaritat (espais intermedis) que alhora produeixen/reprodueixen identitats liminars. Les Dones Feministes també varem sorgir/sorgim d'aquests espais liminars interidentitàris, en situar-nos en una zona de transició entre el que s'esperava/espera de les "Dones com cal" i els models alternatius de ser "dones" que hem proposat/proposem.

Aquesta percepció, pot semblar quelcom actual, però, en realitat és un vell patró, calcat, de com operen els poders mitjançant les seves resistències, en ser aquesta una operació de poder, que com a Lesbiana he patit durant molts anys, exercida des d'algunes corrents del mateix moviment feminista, ja que com que mai he pogut definir què era/es ser Lesbiana, aquesta indefinició d'allò que delimitava/delimita una Lesbiana em desautoritzava/desautoritzava a nomenar-me a mi mateixa Lesbiana, i desautoritzava/desautoritzava l'existència de grups de, només, Lesbianes.

¹⁴ Algunes estem molt fertes de que als Espais Polítics de Dones la presència dels "Homes" s'estengui mitjançant debats que continuen centrants-se en "ells", algunes de nosaltres volem parlar de, i des de, "nosaltres" i no en tenim cap mena d'interès polític en continuar alimentant la omniscència dels Homes, sigui aquesta física, sigui simbòlica. És a dir, algunes de nosaltres, proposem deixar de pensar en dual i pensar en i des de les nostres centralitats.

¹⁵ Algunes de nosaltres vivim com **Imposició i falta de respecte polític la presència d'homes als nostres espais**. Per algunes de nosaltres, els binarismes es fan patents amb aquestes presències, en dicotomitjar allò que no és dicotomitzable per autodefinició d'alguns feminismes. És a dir, cada vegada que un home s'hi inclou, hi ha dones que volent-hi estar en espais de, no més dones, han quedat/queden/quedaran exclòs. No és aquesta lògica d'inclusió/exclusió que ens violenta fins fer-nos fora del nostre espai polític autodefinat, una forma de violència amb pell de contestació?

res, però sí és la forma política que algunes de nosaltres triem, llavors, **sota quina autoritat es proclama que el que fem no “desgenera”?**

Al meu parer:

Les contradiccions que travessen els feminismes han promogut/promouen rics debats i experiències contestatàries, de la mateixa forma que ho han fet/fan les contradiccions que travessen qualsevol contestació. Promoure aquestes contradiccions per emergir com a subjecte polític amb voluntat d'inclusió universal, **pot estar bé com acte fundacional**, però al llarg dels anys, aquestes propostes devaluatives “d'allò vell” han d'anar acompanyades de propostes pròpies d'acció contestatària que no siguin parasitàries i que qüestionin les pròpies contradiccions¹⁶.

Així, doncs, les contradiccions han de servir per fer créixer les contestacions i per aprendre a detectar i gestionar els conflictes que es deriven des dels diferents interessos de les gents que hi participem. Ens cal la crítica dialògica entre les diferents formes contestatàries, però també ens cal la pròpia autocrítica, i sobretot, **ens**

cal ser conscients de com actuen els poders mitjançant les seves resistències, i en aquest sentit, és molt important atendre no només a les preguntes que ens podem fer, sinó a **qui interroga, des d'on s'interroga, i amb quins interessos es mantenen interrogacions que queden enquistades al temps i es circumscriuen a un únic subjecte**¹⁷.

Intentant, doncs, respondre la pregunta del milió, i tenint en compte la impossibilitat de posar límits a res, ja que tot forma part d'un tot, i per tant, ni els poders ni les identitats tenen límits clars, ni marges que dibuixin el moment exacte de les afores, considero que **les “dones”, des de la impossibilitat de l'omnipresentació, des de l'autoproclama, i des de la possibilitat d'autoproclamar-se, sí, que som subjecte polític del feminisme**, en tant que subjecte polític que es fa, es desfà i es refà pel camí i al dia a dia, i en tant que els feminismes treballem per la millora de les vides de les “dones” i per l'eliminació de les relacions de poder que es donen, principalment entre els gèneres, però també entre les sexualitats, i entre qualsevol categoria de poder que travessi les “dones” en les

seves múltiples significacions i en les seves múltiples identitats.

Des de que Butler va fer aquesta pregunta, sembla com si la solució passés per canviar subjecte per agència, i aquí no ha passat res. Potser si l'accent interrogatiu s'hagués posat més en la importància de desacralitzar conceptes fundacionals teòrics i no només, en les categories identitàries, la història dels feminismes i d'altres contestacions socials hagués anat diferent... Debatre sense por a equivocar-nos, per molt difícils que siguin les preguntes, vinguin d'on vinguin, tinguin el temps que tinguin, per continuar omplint-nos de respostes bones/dolentes, suficients/insuficients... això, tractem de fer a l'Escola Feminista d'Estiu de Dones, a Barcelona... al meu parer!

RUBIN, G. (1984) “Reflexionando sobre el sexo: notas para una teoría radical de la sexualidad” en Vance, C. *Placer y peligro: Explorando la sexualidad femenina*. Madrid: Talasa 1989

¹⁶ Al meu parer, això és el que ha passat amb la Teoria Queer, en néixer fa dues dècades de la Teoria Radical de la Sexualitat, que alhora neix de la incapacitat dels Feminismes, i en concret de les Lesbianes Feministes, d'abordar la Sexualitat com una categoria de poder per si mateixa, en inter(in)dependència amb la categoria de poder Gènere (Rubin, 1984). La Teoria Queer, amb la seva tendència a qüestionar autores Feministes, Lesbianes Feministes, i figures clau en la Història de les Lesbianes com som les Butch, oblida fer una crítica autoreflexiva que expliqui què ha passat amb la càrrega de contestació transversal antiidentitària amb que va emergir, com s'ha desfet, i com s'ha arribat a anar a la cua de les sigles GLTBQI, tal i com es pot veure al cartell de l'Orgull de la mani del 28 de juny d'aquest any.

¹⁷ L'èxit de la pregunta de Butler es deu a l'autora, i es fa des dels Feminismes, però, penso que la transcendència a través del temps i de l'espai, també es deu a l'abanderament que s'ha fet des de diferents interessos polítics que ha permès conjugar poders i resistències en un front comú, de forma que fruit de la manca de respecte pels Espais Polítics de Dones Feministes, la ultradreta americana llença el despectiu terme “Feminazi”, i és recollit, sense cap mena de crítica ni pudor d'origen, per algunes polítiques contestatàries que l'apliquen amb una lleugeresa sorprenent.

Miriam Solà

Llicenciada en Filosofia i Master en "Estudis de gènere, dones i ciutadania" per la UB. Activista de Trans-block, col·lectiu que impulsa les manifestacions catalanes contra el "Trastorn d'identitat de Gènere". Participa a l'assemblea que organitza les Jornadas Transfeministas (En Construcción) de Barcelona i a la "Red Internacional por la Despatologización de las Identidades Trans". Compta amb ponències, cursos, seminaris i congressos de filosofia, gènere i diversitat sexual i a les "Jornadas Feministas Estatales de Granada" i a la "Primera pre-conferencia internacional de derechos humanos e identidad de género", i també publicacions a altres mitjans. Recentement ha codirigit el seminari "Movimiento en las bases: transfeminismos, feminismos queer y despatologización" de la UNIA. Actualment treballa en un projecte d'investigació per a l'Institut Català de les Dones i realitza la seva tesi doctoral sobre l'impacte del queer en els moviments socials de l'estat espanyol en el Centre Dona i Literatura de la UB.

Cartografia inacabada de l'emergència del transfeminisme a l'estat espanyol

Miriam Solà

Resum

Des del seu sorgiment, el moviment feminista ha estat i segueix sent un dels llocs més importants per pensar l'opressió de les dones, però també una sèrie de qüestions relatives al gènere i a la sexualitat que han permès posar en el centre del debat filosòfic i polític la crisi de la identitat de la qual emergeix el deconstruccionisme queer en els anys noranta. Paral·lelament, en els últims anys, es multipliquen les instàncies en les quals es parla de pràctiques i discursos queer i de "transfeminisme" com a un moviment incipient. En aquest sentit, és necessari analitzar tant les especificitats d'aquests fenòmens com les seves connexions amb algunes formes de feminisme, com el feminisme lesbià, el moviment trans o amb l'activisme entorn del treball sexual. Des d'aquest article, es pretén realitzar una mapa crític de l'emergència del transfeminisme a l'Estat espanyol que es faci càrrec tant de les ruptures com de les línies que ho connecten amb la història de les diferents lluites entorn del gè-

ner i a la sexualitat així com de les conseqüències d'aquest gir paradigmàtic en la capacitat de transformació social del feminisme.

La necessitat de contextualitzar les nostres lluites: processos d'escolta, història i memòria

Existeix una tendència generalitzada a pensar que, fins a l'emergència de la teoria i de l'activisme queer en els anys noranta, algunes formes de feminisme s'han organitzat entorn d'una visió molt naturalitzada del gènere, el sexe i el desig que ha determinat l'articulació d'un moviment identitari entorn de la categoria dona. D'aquesta forma només l'aparició en escena del moviment queer ha permès el qüestionament de la categoria dones com a subjecte polític del feminisme. Des d'alguns sectors fortament influïts per determinades lectures, avui ja canòniques¹⁸, es tendeix a una interpretació del feminisme com a un moviment que, en el seu afany per explicar l'opressió de les dones i articular la seva lluita, d'alguna forma, ha contribuït a una visió essencialista dels sexes. És a dir, a construir una lluita que deixa de costat les diferències de raça, classe, sexualitat, ètnia, etc., que invisibilitza l'opressió de les lesbianes o que exclou de les seves formes d'organització a altres individus com les persones "trans". Si bé això és el que es dedueix de determinades

narratives nord-americanes¹⁹, cada context té les seves especificitats polítiques, socials i culturals que és important tenir en compte i, sobretot, cal tenir present que el feminisme és un moviment molt heterogeni.

És cert que els feminismes van tenir una fractura important en els setanta quan una sèrie de pensadores comencen a assenyalar determinades ruptures i dissidències pel que fa a la categoria dona. D'aquesta forma es qüestiona l'existència d'un feminisme hegemònic conflictiu en el seu afany universalista. Un feminisme que es suposa per a tothom però que emergeix indubtablement des d'un espai de privilegi de classe, de raça, sexualitat, de procedència, etc.

De fet, dues de les aportacions feministes més importants i més primerenques al feminisme global que sorgeixen en un context nord-americà serà la crítica de les dones de color i de les lesbianes al subjecte dona, blanca, de classe mitjana i heterosexual d'algunes formes de feminisme. Dues grans crítiques, la crítica postcolonial i la crítica lesbiana, que produeixen entorn de la identitat dona una sèrie de dissidències, trànsits i ruptures que encara avui segueixen sent molt productius a l'hora de pensar les opressions i articular resistències.

¹⁸ Monique Wittig, Teresa de Lauretis o Judith Butler.

¹⁹ Es fa referència aquí a pensadores com Monique Wittig, Teresa de Lauretis o Judith Butler. Però també a autores com Audre Lorde, Gloria Anzaldúa o Cherry Moraga.

A l'Estat espanyol la mobilització feminista sorgeix en un context molt diferent al nord-americà. Al final dels anys setanta amb prou feines havíem sortit de la dictadura i les llibertats polítiques eren encara molt limitades. És cert que debats entorn de la pornografia, les fantasies sexuals, el BDSM i fins i tot la prostitució arriben aquí a través de lectures anglosaxones²⁰. Però les esclatxes en el moviment no tenen que veure tant amb la denúncia d'una identitat sexual i de gènere essencialista, o d'un subjecte monolític de representació que opera de forma excloent, sinó amb temes com la igualtat i la diferència, el treball sexual o l'autonomia i la institucionalització.

Com assenyala Gracia Trujillo²¹, "la ruptura, per exemple, en el moviment nord-americà de les lesbianes amb els feministes heterosexuales [...] no va tenir paral·lel a l'Estat espanyol". El feminisme lesbiana que neix a la fi dels anys setanta emergeix de les files del propi feminisme o s'alia amb ell, i les lesbianes formen part activa de moltes organitzacions des de pràcticament els seus inicis. "Això es deu, d'una banda, a un procés d'aprenentatge d'aquestes experiències d'escissions que havien succeït en altres països (sobretot a Estats Units)"²². Mentre que, d'altra banda, existeix un altre factor important:

en els agitats anys que van seguir a la mort del dictador les activistes lesbianes van prioritzar la unitat del moviment feminista enfront de l'articulació i la incorporació d'una sèrie de demandes pròpies entorn de la sexualitat que podien posar en escac la construcció d'una identitat articulada al voltant de la categoria dona. La relació problemàtica del feminisme lesbiana amb el feminisme hetero esclata al final dels 80 i té a veure amb la qüestió de la no inclusió de les reivindicacions lesbianes a l'agenda del moviment i amb la proliferació de discursos que també prioritzaven l'opressió sexual a més de la de gènere, els quals van ser minoritaris durant la dècada dels 80.

D'altra banda, es pot reconèixer l'existència d'un moviment trans amb entitat pròpia des de finals dels anys vuitanta. Un moviment travesti i transsexual incipient, ple de divergències, lligat al moviment gai però també a la defensa dels drets de les treballadores sexuals que històricament ha dialogat amb el moviment feminista entorn de temes com la naturalització de gènere, el treball sexual i els drets trans.

En aquest sentit, no és casualitat que el 1993 es presenti una taula amb activistes transsexuals que introdueixen qüestions trans en un fòrum

feminista, concretament a les Trobades Feministes Estatals de Madrid. A partir de llavors, dones transsexuals estaran presents a l'organització del 8 de Març de Madrid i començaran a formar part d'alguns sectors del moviment feminista. Set anys més tard, a les Jornades Feministes Estatals de Còrdova de l'any 2000, Kim Pérez introduirà per primera vegada el terme "transfeminisme" a la ponència "Dona o trans?: La inserció de les transsexuals en el moviment feminista"²³.

A aquesta genealogia cal sumar-hi que en els últims anys, el moviment trans ha donat un gir important, una espècie de transició cap al transfeminisme molt influïda per la teoria queer, el moviment transgènere anglosaxó i l'activisme travesti llatinoamericà. En el nostre context, el moviment trans està fragmentat per dos grans discursos. Per un costat el discurs normalitzador que explica la transsexualitat des d'una perspectiva més essencialista fortament lligada als discursos mèdics i psiquiàtrics. Mentre que, d'altra banda, des de fa uns anys, estan començant a emergir una sèrie de discursos més crítics amb la construcció històrica de la transsexualitat que per explicar el fet trans recorren a la sociologia, l'antropologia, la psicologia social o a eines com la teoria feminista i *queer*.

A partir del 2006, en el context de la publicació de la nova Llei d'Identitat de Gènere, comencen a sorgir a l'Estat espanyol una sèrie de col·lectius²⁴, d'activismes transgènere i feministes, de micropolítiques sexuals i de gènere que se situen de forma confrontada amb el binarisme sexual i de gènere, amb la construcció de la transsexualitat com a una patologia i amb les conseqüències d'aquesta definició del trans en les persones que viuen el gènere de manera no normativa. Alguns d'aquests grups conflueixen a la Xarxa per la Despatologització de les Identitats Trans. La gran potencialitat d'aquesta campanya, que pretén acabar amb la violència que implica per a les persones transsexuals el diagnòstic de disfòria de gènere, ha suposat un punt d'inflexió en el moviment trans del nostre context. Principalment, ha reforçat els processos de mobilització de les comunitats, ha permès l'articulació d'un espai potent, autònom i crític per a la lluita trans que en el nostre context es trobaven, en gran part, diluïdes en els moviments ltgb i feminista creant d'aquesta forma una base ferma per a una aliança transfeminista.

Al mateix temps, les Jornades Feministes Estatals del 2009 a Granada han estat un punt d'inflexió que ha permès posar en el centre del debat

²⁰ Als EEUU durant els anys 80 es van desenvolupar dos corrents d'opinió diametralment oposats sobre la qüestió de la pornografia, encapçalades per WAP (Women Against Pornography) i pel col·lectiu de lesbianes sadomasoquistes SAMOIS.

²¹ TRUJILLO, Gracia. Deseo y resistencia. Treinta años de movilización lesbiana en el Estado español. Egales, 2008, Madrid, pàg., 32.

²² Idem.

²³ PÉREZ, Kim. ¿Mujer o trans? La inserción de las transexuales en el movimiento Feminista, 2009. <http://www.ucm.es/info/rqtr/biblioteca/Transsexualidad/MUJER%20O%20TRANS.pdf>

²⁴ Acera del Frente, Medeah, Maribolleras Precarias, Conjuntos Difusos, Guerrilla Travolaka o Transblock són alguns d'aquests col·lectius.

la qüestió de la fragmentació de les identitats i de la violència del binarisme sexual i de gènere, unes jornades on les identitats trans van tenir una forta presència a diferents nivells. Per primera vegada s'obria una trobada estatal a trans masculins²⁵, la qual cosa va fer que les masculinitats fossin tema d'importants debats. Però també és cert que això ha estat possible perquè el feminisme ja portava més d'una dècada visibilitzant que "ser dona" no és alguna cosa marcada per la biologia, qüestionant la idea que solament hi ha dos gèneres o dues opcions sexuals estables i per a tota la vida i trencant amb la coherència natural entre el sexe i el gènere.

Aquestes jornades també seran una palanca important de l'anomenat transfeminisme. Una sèrie de col·lectius i d'activistes feministes, lesbianes i transgènere redacten el primer manifest transfeminista de l'estat espanyol: "Ja no ens val amb ser només dones. El subjecte polític del feminisme dones se'ns ha quedat petit, és exclou per si mateix, deixa fora a les *boladeras*, a lxs trans, a les putes, a les del vel, a les que guanyen poc i no van a la uni, a les que criden, a les sense papers, a les *marikas*..."²⁶. El sorgiment d'un nou corrent ja estava sobre la taula. El moviment tindrà un espai de reflexió netament transfeminista i autònom

a l'abril del 2010, a les Jornades Transfeministes (En construcció)²⁷, celebrades a Barcelona.

Els reptes identitaris: construir aliances transfeministes

Amb el concepte transfeminisme, proper als postulats *queer*, i amb un vocable catalanitzat, algunes organitzacions feministes que sorgeixen en els últims anys han reclamat una paraula que sona millor que *queer*, alguna cosa més tangible, més senzilla de fer-la pròpia i que va carregada de potència i frescura. Al mateix temps el concepte ha permès l'articulació de tot un seguit de discursos minoritaris, de pràctiques polítiques, artístiques i culturals que estaven emergint en les comunitats feministes, okupes, lesbianes, anticapitalistes, matriques i transgènere.

La paraula transfeminisme recull una constel·lació d'aliances transmarica-bollo-feministes que, d'alguna forma, és nova en el nostre context? Una sèrie de nocions i de pràctiques polítiques que impliquen un canvi paradigmàtic en l'esdevenir de les conceptualitzacions i polítiques feministes?

En qualsevol cas, el transfeminisme no ha de significar negar les línies de continuïtat existents amb el moviment feminista i amb les lluites se-

xuals que el precedeixen. Siguin noves o no, aquesta sèrie de conceptes, de pràctiques polítiques i d'aliances s'estableixen, a l'estat espanyol i a la nostra dècada, a través d'un conjunt de grups que duen a terme una sèrie d'estratègies polítiques dirigides a la transformació social del sistema sexe-gènere-sexualitat sense la necessitat de basar-se en una identitat tancada i que s'autoproclamen transmarica-bollo-feministes. Col·lectius que parteixen d'una visió fragmentada del subjecte de representació política del feminisme i que defensen una visió del gènere que transcendeix la pròpia diferència sexual. Per tant, posen en el centre de la representació altres individus que el feminisme tradicionalment no havia inclòs en el seu subjecte polític, com les persones transsexuals o transgènere, les lesbianes masculines, les *femmes*, les treballadores sexuals, les persones discapacitades, les migrants, etc.

Però, quina és la relació entre aquestes noves formes de subjectivitat política i la capacitat de transformació social del feminisme? La relativització de les identitats afebleix la capacitat transformadora del moviment? Són pràctiques polítiques que encara que es reclamen feministes dilueixen l'opressió específica que sofreixen les dones i/o les lesbianes i/o les persones transsexuals?

En primer lloc, el transfeminisme cristal·litza la necessitat política de fer-se càrrec de la multiplicitat del subjecte feminista. Permet entendre el gènere com un dispositiu de poder que imposa les categories d'home/dona i masculí/femení amb la finalitat de produir cossos que s'adaptin a l'ordre social establert. El transfeminisme parteix que el gènere, en interacció amb la raça, la classe, la sexualitat i altres marques diacrítiques, és un mecanisme de poder que es recolza en el patriarcat i en el capitalisme i les pressions del qual afecten de forma directa i específica les dones, però també altres individus o grups.

És en aquest sentit que el transfeminisme permet una consciència de l'opressió comuna i uns objectius de lluita col·lectius entre diferents persones que, encara que no s'agrupen sota una mateixa etiqueta identitària, comparteixen experiències de subalternitat per motius de sexe, gènere i sexualitat. Evidentment, això ha estat possible gràcies a la mutació que la pròpia teoria crítica feminista ha provocat en el concepte de gènere. El gènere, si bé en un primer moment era entès com a diferència sexual i per tant servia per explicar l'opressió de les dones i articular la seva lluita, a poc a poc ha anat mutant, ampliant els seus horitzons, fins a ser un instrument d'anàlisi que també ex-

²⁵ SOLÀ, Miriam i MISSÉ, Miquel. La lucha por la despatologización. Una lucha transfeminista. Jornadas Feministas de Granada, 2009. http://www.feministas.org/IMG/pdf/no_binarismos_Miriam_Miquel.pdf

²⁶ <http://medeak.blogspot.com/2009/12/manifiesto-para-la-insurreccion.html>

²⁷ <http://tfenconstruccion.blogspot.com/>

plica l'opressió i serveix per articular diverses lluites que se centren en la crítica a la normativitat sexual i de gènere.

La primera qüestió que se'ns planteja com a feministes és si deconstruir la diferència sexual pot portar a una ocultació de l'asimetria entre homes i dones. Això és, si la crítica al binarisme de gènere pot comportar la invisibilitat de les relacions asimètriques entre homes i dones.

És evident que és diferent per a una dona i per a un home transgredir les normes de gènere. Per això, és important distingir bé entre aquestes posicions de poder dins de la societat i és necessari tenir present la jerarquia entre homes i dones. D'aquí, la part d'un vocable que, a diferència del concepte *queer*, conserva el terme "feminisme". D'aquesta forma, es fa càrrec d'una genealogia, d'unes experiències i d'uns vincles amb les lluites feministes que el precedeixen i permet no oblidar les diferents posicions de poder d'homes i dones a la societat.

Però el transfeminisme també apunta a la connexió d'aquestes relacions de poder determinades per la diferència sexual amb altres vectors d'opressió com la raça, la classe, la sexualitat, l'ètnia, la discapacitat, la procedència, etc., creant un camp

molt fèrtil per a la construcció d'aliances potents, d'una resistència comuna. Es tracta d'un terme que vol situar el feminisme com a un conjunt de pràctiques i teories en moviment que permeti donar comptes d'una pluralitat d'opressions i situacions²⁸. Una aposta que transcendeix l'equació transsexualitat+feminisme=transfeminisme, mostrant així la complexitat dels nous reptes del feminisme i de les lluites sexuals i de gènere.

L'instint de supervivència ens adverteix que no podem acontentar-nos amb una simple definició, amb una visió restringida de la nostra individualitat. Ni el color, ni el gènere, ni la diferència lesbiana pot constituir per separat la identitat ni ser la base d'una política de transformació radical. Sense negar cap de les determinacions socials que ens componen, la crítica activista ha d'anomenar-les, buscar-les, reivindicar-les, afirmar-les, per poder transcendir-les i tornar novament a elles.

En aquest sentit, el transfeminisme, d'una banda, com a estratègia política intenta articular, de forma temporal, aquests llocs identitaris de manera clara. Permet anomenar-nos com a dones, lesbianes, mariques, trans o migrants quan això sigui necessari. Al mateix temps, permet dibuixar les relacions que connecten la varietat d'identitats que

el poder ens presenta com a fixes per començar a crear una base que permeti construir aliances amb altres grups subordinats que la categoria "les dones" no permet articular.

Llocs i possibilitats per a la resistència transfeminista

Existeixen dos llocs comuns entre el discurs feminista i el discurs trans que fan referència a qüestions realment urgents per a aquestes comunitats i que permeten visibilitzar les línies de continuïtat entre diferents opressions que consideràvem escindides. Es tracta de qüestions peremptòries que afecten les dones, lesbianes, persones trans, mariques i intersex i que revelen com de el poder ens està limitant de manera semblant.

1. Accés al propi cos. La qüestió del dret al propi cos és una de les reivindicacions històriques i bàsiques de tots els feminismes del planeta, però també ho és del moviment trans. Una d'aquestes lluites que, després de tant de temps, encara tenim pendent: la llibertat d'accedir als nostres cossos i a les nostres vides, en tant que existències corporitzades.

Entre aquestes dues lluites feministes, la de les dones i la de les persones trans, si hi ha alguna cosa que les vincula, un lloc comú, és l'afir-

mació que els nostres cossos són nostres. En un nivell abstracte estaríem parlant de com se'ns modela en uns gèneres determinats perquè ens adaptem a unes normes sexistes i desiguals que serveixen per perpetuar l'ordre social establert. Mentre que en un nivell més concret estaríem relacionant, per exemple, la lluita trans per l'accés lliure a la modificació corporal amb la lluita per l'avortament lliure i gratuït.

En tots dos casos l'accés a la llibertat corporal està intervingut per importants tuteles mèdiques, tant en el cas de les dones com en el cas de les persones transsexuals. També en tots dos casos, les condicions materials per al desenvolupament de la llibertat són imprescindibles. Això suscita qüestions del tipus: Per què som tractadxs com a menors d'edat quan volem una píndola anticonceptiva? Per què no som considerades capaçes de prendre decisions que afecten a la nostra corporalitat? Per què en el prospecte del Testogel posa "mantingui's allunyat dels nens i de les dones"? No obstant això, des de fa un segle, a les dones se'ns administren quantitats ingents d'estrògens des de la salut pública. Per què se'm titlla de malalta si vull treure'm el pit, mentre que, d'altra banda, se m'incita constantment a pensar que seré molt més feliç si tinc tres talles més? Per què l'Estat necessita "me-

²⁸ <http://bloqueorgullocritico.wordpress.com/about/>

diar”, intervenir o controlar aquestes decisions en cert sector de la població o en determinades comunitats? Què té de particular la nostra decisió d’avortar, parir, hormonar-nos, operar-nos perquè hagi de ser controlada per l’estat?

2. La patologització de la diferència.

La patologització de la feminitat ha estat i és un mecanisme històric de control del cos de les dones. Al mateix temps, durant molts anys va ser una forma d’estigmatitzar i censurar l’homosexualitat fins que en 1990 es va descatalogar del DSM, manual de malalties psiquiàtriques editat per l’Associació Americana de Psiquiatria. En aquest mateix moment en què es descataloga l’homosexualitat la transsexualitat passa a formar part del *DSM com a *Trastorn d’Identitat de Gènere o Disfòria de Gènere*.

La patologització de la transsexualitat és un mecanisme de discriminació i control que es basa en els patrons sexistes d’un sistema binari i heteropatriarcal. I ho és en tant que la justificació d’aquests tractaments és l’adaptació a un sistema de gènere basat en la reproducció d’una sèrie de rols i estereotips que són totalment sexistes i que serveixen per perpetuar les desigualtats entre homes i dones.

Més preguntes que respostes al voltant dels transfeminisme

El transfeminisme ens parla de drets trans, d’autonomia corporal, de la patologització de certes formes de masculinitat i de feminitat, de com el binarisme de gènere ens construeix com a éssers més infeliços i és un important mecanisme de control social. Però, al mateix temps, és alguna cosa que transcendeix allò trans i ens porta a veure com s’entrellacen el gènere, la sexualitat, la raça i la classe donant lloc a posicions concretes de subjectes, assenyalant els creuaments i els espais problemàtics que existeixen en tota identitat. Per això la necessitat política de fer-se càrrec d’una pluralitat d’opressions i de creuaments (corporals, racials, sexuals, econòmics, ètnics i de gènere) i la possibilitat real d’una resistència trans-marica-bollo-feminista.

Des d’aquí he intentat posar l’accent en la vigència política del feminisme des de paràmetres postidentitaris i crítics amb el binarisme sexual. Res saltar uns vincles que tenen a veure amb el nostre passat recent, amb les tres últimes dècades de moviment feminista i de les lluites entorn a la llibertat i diversitat sexual i de gènere. Unes connexions que representen l’especificitat de la nostra història: la importància d’un feminisme que ha donat lloc a una sèrie de discursos i pràctiques polítiques que han posat les bases del que avui anomenem transfeminisme. En aquest sentit, com a activistes i investigadores, es tracta de pensar-nos en situació,

conscients de la nostra història i al costat d’altres per poder desenvolupar interpretacions que reconeixin llaços genealògics, enforteixin les aliances i apropin les lluites. En definitiva, el transfeminisme anomena un espai farcit de noves i velles qüestions, d’una sèrie d’interrogants que no podem resoldre plenament però que tampoc no podem deixar de preguntar-nos.

Bibliografia

BUTLER, Judith. *Cuerpos que importan. Sobre los límites discursivos y materiales del "sexo"*. Buenos Aires, Paidós, 2002.
Deshacer el género. Barcelona, Paidós, 2006.

CÓRDOBA, David; SÁEZ, Javier; VIDARTE, Paco (eds.). *Teoría queer. Políticas bolleras, maricas, trans, mestizas*. Egales, Madrid, 2005.

DE LAURETIS, Teresa. *Diferencias. Etapas de un camino a través del feminismo*. Traducción de Eva Echániz Sans. "Cuadernos inacabados", 35. Madrid: Horas y horas, 2000.

PLATERO, Raquel. *Lesbianas. Discursos y representacione*. Melusina, 2008.

PÉREZ, Kim. *¿Mujer o trans? La inserción de las transexuales en el movimiento Feminista, 2009*.

<http://www.ucm.es/info/rqtr/biblioteca/Transsexualidad/MUJER%20%20TRANS.pdf>

RAMOS, Juana. *En busca de la esencia perdida: las identidades desde una perspectiva trans, 2009*.

http://feministas.org/IMG/pdf/Juana_Ramos.pdf

RICH, Adrienne. "Heterosexualidad obligatoria y existencia lesbiana" en *Sangre, pan y poesía*. Barcelona, Icaria, 2001.

TRUJILLO, Gracia. *Deseo y resistencia. Treinta años de movilización lesbiana en el Estado español*. Egales, 2008, Madrid.

Manifiesto para la insurrección Transfeminista, 2009.

<http://medeak.blogspot.com/2009/12/manifiesto-para-la-insurreccion.html>

Manifiesto Transfeminista- transfronterizo. Transformando feminismos- transformando fronteras. <http://bloqueorgu-llocritico.wordpress.com/about/>

MÉRIDA, Rafael (ed.), *Sexualidades transgresoras. Una antología de estudios queer*. Icaria, Barcelona, 2002

SOLÁ, Miriam y MISSÉ, Miquel. *La lucha por la despatologización. Una lucha transfeminista*. Jornadas Feministas de Granada. 2009.

http://www.feministas.org/IMG/pdf/no_binarismos_Miriam_Miquel.pdf

WITTIG, Monique. *El pensamiento heterosexual y otros ensayos*. Madrid, Egales, 2006.

**Betlem
Cañizar
Bel**

Sóc de Rubí, on he format part activa de grups de dones i associacions diverses des de l'adolescència. Em vaig llicenciar en Humanitats, em vaig postgraduar en Gènere i Igualtat d'Oportunitats i vaig fer incursions en estudis de música, història contemporània i de gestió cultural. Durant un any, vaig migrar a Saragossa. A més de diversos treballs puntuals i d'altres de precaris, entre el 2000 i el 2003 he fet d'Agent d'Igualtat a ajuntaments per la Diputació de Barcelona. Formo part de Ca la Dona des de 1999, i faig de coordinadora d'aquesta des del 2003. El 2005 vaig passar a ser "mare". Actualment Ca la Dona xucla una gran part del meu activisme, que es concilia amb força fortuna amb la maternitat. Participo també a una cooperativa de consum, i a l'AMPA de la escola de la meva filla.

**Mireia
Bofill
Abelló**

Traductora i editora de professió, ha estat vinculada al moviment feminista des dels anys 1960. Co-autora del llibre La mujer en España (Barcelona, Ediciones de Cultura Popular, 1967), va participar en l'organització de las Primeres Jornades Catalanes de la Dona (1976) i, anys més tard, de la IV Fira Internacional del Llibre Feminista (Barcelona, 1990) i de les Jornades "20 anys de feminisme a Catalunya" (1996). Co-fundadora de la revista Dones en Lluita, formà part del col·lectiu editorial de laSal, edicions de les dones, amb especial dedicació a la coordinació de la col·lecció d'assaig feminista "Cuadernos inacabados". Coordinadora del Centre de Cultura de Dones "Francesca Bonnemaison" durant l'etapa inicial, del 2004-2007, ha participat en el grup "Dones i Treballs" des dels seus inicis i des del 1996 forma part de la "comi" de Ca la Dona. Pertany a la Xarxa Feminista des de la seva creació i fins el 2004 va participar de forma activa en el grup dinamitzador.

Conflictes corals. Adaptació per a dues veus²⁹

Betlem Cañizar (primera veu) i Mireia Bofill (com a parella interlocutora)

L'altre dia m'ho deien: "I per què aquesta dona no vol saber res de nosaltres?" Cada vegada que sento aquesta pregunta, o d'altres similars, no ho puc evitar, em sulfuro, alguna cosa dins meu es revolta. Em fa ràbia que no ens vulguin. Però també em fa ràbia com es formula la pregunta. Em sembla que li donem massa importància, que ens posem transcendents, que no tolerem la frustració de no poder agradar a totes, que se'ns demana ser perfectes.

I el que és evident és que no som perfectes. No perquè no ho puguem ser, sinó perquè ni tan sols ens posaríem d'acord en com definim la perfecció feminista, i per tant, tampoc en com assolir-la.

Tinc una xapa que diu "No vull ser perfecta". I ja m'ha passat un parell de vegades que dones del feminisme em diuen que la xapa hauria de dir el contrari: "Sóc perfecta". En tot cas, tot és el mateix, perquè només mirant-me es pot saber que la meva

possible perfecció consistiria en ser força imperfecta (no sé respecte a què).

Amb això, potser podríem donar per acabat aquest article sobre els conflictes. La vida és conflicte, el conflicte forma part del dia a dia, de la diversitat, de la diferència, el contrari seria la mort, etc. Però ens allargarem més, ja què, de fet, el tema va ocupar dues hores de debat a l'Escola Feminista d'Estiu i, que jo recordi, va ser un debat força viu, amb sulfuracions diverses per qüestions similars o diferents.

Me n'adono que en els debats feministes (en alguns, almenys) es parla molt d'autoritat femenina, poder, reconeixement, dissens i, lligat a tot això, del partir d'una mateixa. Tenim força discurs, i perquè no, també força pràctica entorn a aquests temes, que són elements clau per a la construcció de consensos en molts col·lectius, i també claus per a la gestió dels conflictes.

Si ens hi fixem, a les assemblees de molts col·lectius es practica força tot això del parlar des d'una mateixa, des del propi context, des dels desitjos: Partir de la pròpia experiència i coneixement del món, i donar-li un sentit polític a través

²⁹ El punt de partida per aquestes reflexions han estat els debats que vam tenir a l'Escola Feminista d'Estiu de l'any passat, en l'espai titulat "Aprent dels nostres conflictes" i les notes que cadascuna va prendre del que es va dir al seu grup, ja que ens havíem compromès a fer-ne una crònica. El temps, aquell gos que mossega les dones, ha anat passant i les urgències de cadascuna han fet que ho anessim retardant fins que els terminis se'ns han tirat a sobre. Aquestes reflexions a dues veus recullen el que ha anat sortint a partir d'una conversa que volia ser el primer pas per bastir un article conjunt i del que cadascuna ha anat afegint després en un intercanvi de correus electrònics. Ha estat la Betlem qui ha trencat el malefici del full en blanc i per tant és l'autora del text principal; la Mireia ha fet el paper de parella interlocutora i hi ha anat afegint els seus comentaris. Potser al llarg del text us preguntareu, perquè no han fusionat les dues veus en un nosaltres, enlloc de liar-nos amb el Jo i la Parella interlocutora? Ja ho hem dit: pura manca de temps per a quedar, i per a reescriure les mútues aportacions com a un unison. Que quedi clar que no té a veure amb cap conflicte coral.

de l'intercanvi amb altres que reconeixem semblants a nosaltres, per col·lectivament, defugir plantejaments generalitzadors que ens universalitzen i ens fan desaparèixer. Això només té sentit, però, si es fa en relació i amb l'escolta mútua, amb el reconeixement i l'autoritat de la paraula de l'altra. En cas contrari, en una pràctica desresponsabilitzada del partir d'una mateixa, el "jo crec que", "jo sento que", "a mi m'agradaria que" es pot convertir en un diàleg de besugues entre sentiments que no interaccionen i móns paral·lels que pot arribar a generar impotència i agressivitat, perquè, com totes sabem, hi ha altres móns, però estan en aquest.

La meua parella interlocutora comenta que, quan això passa és senyal que pel camí hem oblidat que el verb era "partir" de si, no centrar-se o tancar-se en si, sinó al contrari sortir per anar a l'encontre d'altres i del món amb voluntat transformadora, per projectar sobre el món aquest desig i el coneixement que en tenim a través de l'experiència personal. I afegeix, des d'una base d'experiències més llarga que la meua, que els sentiments no es poden discutir, però que podem parlar-ne, intentar anar més enllà de l'acceptació o el rebuig per aprofundir en el coneixement mutu, expressar què ens provoca aquest sentiment de l'altra,

perquè un sentiment no és un judici sobre el que passa, sinó l'expressió de com vivim el que passa i el que ens passa. En definitiva, diu, es tractaria, en un món fet d'interrelacions, de reconèixer que les altres ens influeixen i que tenim influència sobre elles, vulguem o no vulguem.

També passa que, quan entrem a un grup, a poc a poc anem ocupant un espai, assolint el nostre lloc. Amb el temps aquest lloc pot quedar molt fixat i els respectius llocs poden no deixar espai ni al propi moviment ni a la incorporació d'altres dones. L'autoritat i la crítica haurien de poder ser mòbils, fluir. Aquest darrer verb és potser una clau per a tot plegat, em diu la Mireia. Es tracta d'una dinàmica, d'un procés sempre obert, per definició inestable i, per tant, on les certeses per força han de ser efímeres, en què el qüestionament ha de ser constant, però alhora és imprescindible no perdre's, "posar-ho tot en dubte sense dubtar d'una mateixa": Com fer-ho? Potser posant l'accent més en els referents que no en l'essència de cadascuna? Afegint nous elements més que negant-ne d'altres?

A veure si m'explico: Tu em dius que sents això i això per tals i quals motius, però has pensat en aquest altre element, has tingut en compte això altre? Entenc/accepto que ho vegis

així, però què passaria si desplaces només una mica la mirada? I tu em pots respondre que ja ho has tingut en compte, però segueixes veient-ho igual, i aleshores potser sóc jo qui haig de canviar la meua percepció sobre tu. I el fet que tu hagis expressat que ho tenies en compte ja m'ho posa més fàcil perquè implica un reconeixement, ni que sigui tàcit. I així anem fent, mil·límetre a mil·límetre.

Es tracta, com sempre, de formes de fer no normatives i que estem aprenent, assajant. I ja no dic col·lectivament, perquè potser ja portem temps de pràctiques, sinó també individualment. Cada cop que una dona s'incorpora a un col·lectiu, hi ha d'haver espai per a nous aprenentatges, perquè, si algunes porten dècades en la pràctica feminista, altres estan començant. Les experiències de cadascuna alimenten les altres, els ritmes de les diferents dones es barregen i els tempos que necessitem per a interioritzar els canvis en la pròpia identitat i en el com ho fas perquè el feminisme et provoca, si te'ls provoca, i fins on te'ls provoca. Una altra vegada, no ens podem demanar ser totes perfectes (i una altra vegada, respecte a quina mesura?).

I també cal tenir presents els nous aprenentatges perquè, al final, estem creant també pensament i pràctica normativa, encara que la considerem

alternativa. I tota norma, ja se sap, es pot trencar i conflictuar. M'agrada el resum que en fa la Mireia, tornant a la idea de l'equilibri inestable: una norma només serveix per un moment i una situació concrets i mentre sigui acceptada per totes les que hi participem.

Abans ha sortit parlar de l'agressivitat. Sobre ira i agressivitat en les dones potser ja no tenim tant de treball fet. Almenys, en els col·lectius en els quals em moc, el cert és que n'he sentit a parlar poc, per no dir gens. Em consta que sí que es treballa en altres, partint per començar del reconeixement que les dones també som agressives i afirmant que això és legítim, i que la violència que se'n pot derivar és legítima en segons quins contextos. Atenció, tabú, juju. Els tios es poden cridar a la cara en una reunió i després donar-se un cop a l'esquena i anar a fer una canya al bar del costat. Les dones se suposa que no ens podem cridar, que, si ens barallem, no donem cops de puny, sinó que estirem cabells, mosseguem i esgarrapem com a gosses que som (indispensable: cabells i ungles llargues). I després, a sobre, se'n riuen de nosaltres perquè no ens sabem barallar com cal.

Perdó, per on anàvem? Sí, que les dones no ens hem de dir les coses a la cara, sinó resoldre-les amb subti-

leses i si, per un casual ens les diem, de canya al bar, res. Plors, i tot el meu món i la meva identitat ensorra des en una dècima de segon. Coses de la socialització patriarcal. Res que no es resolgui amb una mica d'assertivitat, teràpia i amigues feministes (mira aquesta, ni que fos tan fàcil!).

La meua parella interlocutora afegeix que la relació és molt més que fer la canya al bar després de fotre't crits. Que aquí difícilment els homes ens poden servir de model. Que estem al quid de la qüestió, que rau en la importància que donem a la relació. No és una fórmula màgica sinó, al contrari, feina dura, en la qual no dubtar de tu mateixa no vol dir no reconèixer la pròpia fragilitat.

En general, al moviment feminista no apostem per l'ira com a mecanisme per a moure'ns pel món i resoldre els conflictes, però és difícil dubtar que la tenim, i per tant, cal reconèixer-la.

Per a la Mireia aquí hauríem de distingir sentiment de conducta, perquè no hi ha persones agressives, passives o assertives sinó maneres de fer. Potser alguna és agressiva amb certes persones amb qui sent que s'ho pot permetre i passiva en altres situacions, potser la seva agressivitat neix justament d'una llarga experiència de no haver pogut expressar el seu malestar. En fi que no és

agressiva en el mateix sentit en que és rossa o morena, alta o baixa. És important desprendre'ns de la idea que les actituds indesitjables formen part de l'essència de la persona que les té, per a poder deixar espai al creixement, a canviar i també a dir no i limitar. Si sents ira/ràbia i no l'expresses d'alguna manera, es tornarà contra tu mateixa, s'acumularà i potser sortirà en algun altre lloc, sense motivació suficient.

Per això és important també intentar esbrinar quina part de l'ira té a veure amb la situació del moment i amb la persona que tens davant i quina part ve de situacions anteriors que ens van fer mal i que la situació actual evoca (per exemple: sentir-nos ignorades, poc valorades, menystingudes és diferent, si això li passa a una nena amb una mare, un pare o una mestra, que a una dona adulta amb una companya).

I com que es tracta de conductes, podem aprendre i assajar comportaments diferents. Per això potser poden servir-nos les cinc passes d'una conducta assertiva, tal com les descriu un manual de creixement personal escrit per dues dones angleses³⁰: escoltar, demostrar que has entès a l'altra, dir el que penses i el que sents, concretar quin resultat desitjaries aconseguir i considerar les conseqüències que tindrà per a tu i

per a les altres persones una possible solució compartida.

La teoria diu que aquesta conducta és beneficiosa per a qui la desenvolupa encara que l'altra no mantingui la mateixa actitud. De fet la idea d'assertivitat es va desenvolupar com a una forma de respondre a l'agressivitat en situacions en què una resposta agressiva no és possible o desitjable i una resposta passiva només perpetuaria la situació (neix als anys 1960 en el context del moviment pels drets civils de la gent negra als Estats Units).³¹

Parlant de l'ira, una companya del grup de debat de l'Escola Feminista d'Estiu va parafrasejar Fina Birulés (com s'ho fa la gent per a saber cites de memòria?): No tenim immunitat per a tractar les persones com vulguem, sinó impediment. Sento ira, manifesto que la sento i els motius que tinc per sentir-la (si és que els puc destriar), però no he de traspasar-la a les altres. Si la traspasso, hauria de practicar la reparació. Potser, en un plànol diferent, podem utilitzar el lema de les companyes colombianes: "Reconeixement, Justícia i Reparació".

La reparació és important, a part de per motius de justícia i responsabilitat, també perquè, com totes segurament sabem per pròpia experiència,

el temps no ho cura tot. El temps pot resituar les coses, però no les resol. Deixar un conflicte flotant en l'aire, fent veure que no hi és, esperant que passi el temps i ens n'oblidem, no és l'estratègia més adequada. Els conflictes queden fixats, així, en la memòria col·lectiva, passant a formar part de la història dels col·lectius i generant, en un futur proper, ampolles.

I un incís de la Mireia: Se m'acut que aquí potser intervé el fet que la reparació, l'acte de reparar (com a reconeixement del que la nostra ira ha causat en l'altra, tot responsabilitzant-nos dels efectes de les nostres maneres d'actuar) i la voluntat de fer-ho té efectes no només sobre qui rep la reparació sinó també sobre qui la fa, i potser també sobre les que en són testimonis, i en suma transforma la relació. Deixar passar el temps (un temps prudencial, no una eternitat) pot tenir l'efecte positiu de permetre'ns veure la situació conflictiva des d'una perspectiva diferent i obrir-la a noves interpretacions. Una cosa és deixar passar el temps a l'espera del moment propici i una altra és tancar el conflicte i intentar enterrar-lo.

Davant de quelcom que no ens agrada se m'acudeixen estratègies diverses. Podem tenir una resposta activa i dir-ho (en el moment o més tard, quan en siguem capaces o el

³⁰ Liz Willis i Jenny Daisley, Springboard (Stroud, Regne Unit: Hawthorn Press, 1990).

³¹ Com un petit incís, afegir que el mateix manual proposa no parlar de "defectes" sinó veure'ls com a qualitats (característiques de la persona) que han esdevingut massa exagerades o estan massa poc desenvolupades. Per exemple, això d'interrompre seria una manifestació massa exagerada de la qualitat del desig d'aprendre i entendre millor el què et diuen o del desig de participar. Si hi pensem una mica, sovint podem veure que el mateix que ens atrau d'una persona és el que ens molesta quan és massa exagerat o reiterat.

context sigui adequat, perquè la gestió dels conflictes també té a veure amb com ens sentim cadascuna en cada moment); o bé podem tenir una resposta passiva i callar per sempre més. O bé una resposta perversa i, per exemple, desencadenar el rumor i la política de passadissos, que genera manipulacions i relacions de poder invisibles. És quan ens trobem allò de “moltes dones diuen que”, “m’han dit que, però no puc dir qui m’ho ha dit”, “sé de bona tinta -i vosaltres no ho sabeu, és clar- que això no agrada”. Comentaris que mai no saps com contextualitzar per a poder ajustar el seu significat. Sí, tipus les enquestes del CIS, que sempre que surten penses i això a qui, coi, li han preguntat, en quin moment, com, i per què m’ho diuen precisament ara?

Les alternatives que presenta la parella interlocutora són força més sucoses:

Recolzant-me també en idees i debats previs, i no solament en el que va sortir a l’escola d’estiu, jo distingiria les següents maneres d’afrontar els conflictes, no només dins del moviment feminista sinó també en altres moviments i també en l’àmbit privat, de les quals tenim exemples al llarg de la història del nostre moviment:

La **ruptura**. Des de la idea que les diferències són massa grans i no pot

haver-hi acord. I aquí hi ha dues alternatives: la lluita per prevaler sobre l’altra (amb la voluntat d’imposar la pròpia visió) o girar-li l’esquena i imaginar-nos que estem en mons separats sense res en comú (que faci/facin la seva i jo/nosaltres faré/farem la nostra). Resposta agressiva. Exemples: La divisió entre doblemilitants/independents; entre feminisme igualtat/feminisme diferència; entre feminisme institucional/feminisme revolucionari.

La **tolerància**. Una manera més “elegant” o “políticament correcta” del girar l’esquena; ja sabem que no totes pensem igual, hi ha diferències no mediables i, per tant, més val acceptar-ho i respectar-ho: “viure i deixar viure” i, si alguna vegada coincidim, millor. Resposta passiva (si pensem que el problema és nostre per no ser prou tolerants) o passiva-agressiva (si en el fons hi ha condescendència: sé que la meua posició és millor, però tampoc m’afecta que n’hi hagi d’altres). Personalment, tendixo a identificar aquesta posició, malgrat les aparences, amb una negació de l’altra i penso que per això, de vegades, genera molta agressivitat en qui se sent negada.

El **pacte**. Reconeixem i acceptem les diferències i intentem arribar a acords buscant el màxim comú denominador (que malgrat el nom, des de la perspectiva de cadascuna tam-

bé és un mínim). Resposta assertiva. Un exemple pot ser el conflicte “intergeneracional” (si és que existeix, perquè algunes ho neguen) o entre diferents corrents del feminisme (de fet, a Granada, a la taula central sobre feminisme, es va parlar d’arribar a pactes).

O bé deixar el conflicte obert i continuar parlant-ne des del reconeixement que la posició de l’altra m’importa i m’afecta, treballant en l’escolta, i també en l’expressió dels propis sentiments i desitjos, i mantenint-nos obertes a la transformació personal, a la possibilitat que l’altra ens influeixi i ens faci canviar de parer, però sense renunciar per això a defensar el que sentim, pensem i volem (aquesta obertura des de l’autoafirmació, seria el que algunes han descrit com negociació o diàleg “entre si i si”). Aquesta és la resposta que hem anat intentant elaborar partint de posar en el centre la pràctica de la relació. És una resposta, per definició, inestable, ja que situa en el centre l’evolució i el canvi. No elimina el conflicte sinó que obre les portes a superar-lo passant a un altre estadi de la relació, en el qual inevitablement sorgiran nous conflictes i dilemes. La idea del dissens seria una forma de fer suportable aquesta inestabilitat, de donar-li un espai. De moment aquest és un terreny en el qual encara ens movem a palpentes.

El que ja sí que no puc suportar és quan em diuen que les dones som dolentes entre nosaltres (diuen dolentes, però mai conflictives). Estic segura que el fetge se m’infla quan sento això. Em surt l’agressivitat i em poso vermella (però com que sóc tan bona nena, no la traspasso, me la menjo, somric, i contesto amb veu melosa -o sigui, que aniré al cel i no a tot arreu). La companya de grup de memòria prodigiosa (sí, tinc enveja, ho reconec!) va citar aquest cop Luisa Muraro dient alguna cosa com que tenim una “manca en la nostra construcció subjectiva des de la confiança en la relació”, que “no hem estat socialitzades per a trobar el propi lloc”, i hem d’anar buscant la nostra posició cada vegada, i que això no facilita l’elaboració de confiança ni de l’autoritat relacional de la qual hem estat parlant.

Per què, a més de ser la madrastra poderosa, l’envejosa, el putón verbenero de l’escala de veïnes, la vella cotilla que espia darrera la finestra, la bruixa menjaamiguescriatures, també som les encarregades de sostenir la comunitat, de generar els mecanismes per al suport mutu, per a fer xarxes, perquè no s’esquerdin les relacions?

Per a la Mireia, potser una altra manera de dir-ho seria que no tenim models, el patriarcat ha creat uns es-

tereotips de dona basat en dicotomis de bones i dolentes, santes i bruixes, i hem de deconstruir aquests models i veure què hi ha de bo i de dolent en cadascun d'ells, i no deixar-nos etiquetar, ni etiquetar-nos. Com deia la Betlem al principi no som perfectes; tampoc no som tan bones, i, per tant tampoc no som tan dolentes. Podem ser bones, dolentes i pitjors. Es tractaria de ser capaces de triar quan volem ser una cosa o l'altra (comportar-nos d'una manera o d'una altra). En qualsevol cas, el què sí és cert és que de vegades ens fem mal, i amb això tornaria a recordar allò de les essències: no som ni bones ni dolentes, però podem tenir comportaments bons o dolents, en el sentit que fan bé o fan mal.

A l'Escola es va insistir que les feministes no tenim un problema amb el poder, l'autoritat o el conflicte més gran que en d'altres espais polítics. En tot cas, el nostre problema és que situem aquests temes en el centre de la nostra política, perquè els rebutgem, perquè els identifiquem amb el patriarcat, perquè estan poc assentats en la construcció de la feminitat. Així, els fem visibles, generem discurs entorn a ells i els intentem treballar, amb major o menor fortuna. Segurament, ens queda molta feina per fer, però també pensem que en tenim molta de feta.

La Mireia afegeix que potser aquí tenim un avantatge perquè el tema del poder no solament se'n planteja com a una qüestió teòrica o ètica, sinó també vivencial, ja que el poder és incompatible amb la relació a partir de la qual històricament hem construït societat i a través de la qual hem vist que podem aconseguir transformacions importants sense necessitat de conquerir el poder.

En el terreny de les relacions personals (i també en general, és clar) jo diria que és important perdre la por al poder: només té poder sobre tu aquella persona a qui tu li reconeixes poder, el poder s'imposa a través de la violència però per sostenir-se necessita tenir legitimitat (ser reconegut) i, per tant, és possible desempoderar el poder. Com diu Anna Bosch: "El poder es desactiva quan deixa de condicionar la capacitat pensant dels éssers humans de manera que puguin donar valor al que són i trencar els límits que els constrenyen"³².

Podríem parlar també dels conflictes entorn al repartiment dels recursos, dels conflictes intergeneracionals, dels conflictes entre les dones amb un lloc i les dones que busquen lloc dins els col·lectius, dels conflictes ideològics, i també dels conflictes ja no entre nosaltres sinó amb el que és aliè a nosaltres (per exemple, quin lloc té la resposta agressiva i la ma-

nifestació de l'ira quan et sents verbalment agredida al carrer?).

Molts d'aquests conflictes es van debatre a l'Escola Feminista d'Estiu del 2010, i molts poden tenir resposta (que no necessàriament solució) en el que hem dit anteriorment. Altres són debats que podem anar fent. També podríem afegir que tots aquests conflictes en els grups de dones es barregen amb l'amistat (i l'amor i el sexe), i que això encara ho complica més, que enfrontar el conflicte travessa els afectes. Però ho deixem aquí, per ara, i acabem amb un dels textos que ens van servir per fer el debat a l'Escola Feminista, que ens agrada especialment. És de Fina Birulés, de la seva ponència "De què parlem quan parlem de llibertat femenina?" a les Jornades del 2006 Sabem fer i fem saber.

"... la llibertat no té a veure amb paraules com ara la de garantia, sinó amb les d'acció o passió, no té a veure amb la idea de la propietat individual, sinó amb la de relació; el mot llibertat no l'hem de vincular amb immunitat, sinó amb l'exposició al contacte i a la contingència, és a dir, no significa immunitat sinó obertura al risc; així com tampoc apunta cap a l'absència d'impediment, sinó a la disposició al conflicte.

(...) sembla com si el món –com si les xarxes de dependència i d'interrelació– no fos res més que un prescindible teló de fons amb l'única funció de destacar l'autèntica vida o identitat del subjecte lliure. Com si el subjecte, sense generar amb això cap mena de ferida o hemorràgia, es pogués entendre amb independència del llenguatge, del cos i de tot allò que excedeix al seu control i que l'exposa al contacte amb els altres."

³² Anna Bosch, "El empoderamiento ecologista", citat a Dones que alimenten la vida. En record de l'Anna Bosch i Pareres (1950-2009). [Barcelona: Ca la Dona, setembre 2010].

**Montserrat
Otero
Vidal**

Nascuda a l'Esquerra de l'Eixample, cul inquiet des de sempre, sóc activista política i vivencial. De moment, he sobreviscut al patriarcat. Continuo la meva resistència al sistema i m'agrada compartir espais de diàleg i trobada. Sóc sòcia de la Ca la Dona, dinamitzadora de la Xarxa Feminista i de l'Escola Feminista d'Estiu.

Els conflictes com a palanca

Montserrat Otero Vidal

Mentre preparàvem l'Escola Feminista d'Estiu 2010 i escollíem quins debats conformarien les sessions, vam tenir molts dubtes sobre si incloïem el tema dels conflictes doncs, per una banda, teníem ganes de parlar-ne i pensàvem que era necessari, però, per l'altra, ens feia por no saber com enfocar-ho o quina recepció tindria. Temíem que el debat girés al voltant de reflexions generals plenes de bones intencions però sense aconseguir formular elements d'anàlisi que ens donin eines per viure i gestio-

nar els conflictes amb més recursos. Una altra temor era que el debat es focalitzés en algun tema concret que pogués engegar una dinàmica "conflictiva", en viu i en directe i que no sabéssim com portar-la.

De bon començament, ens vam haver de posar d'acord a la comissió organitzadora en què enteníem per conflicte, de quins conflictes volíem parlar, de quina manera i del perquè en volíem parlar. Això ens va portar a haver de parlar d'alguns dels conflictes que s'han donat en el si del moviment feminista (MF) a Catalunya, fet que ens va brindar l'oportunitat de poder pensar-los de nou en un espai diferent i resituar-los en la distància sense la passió del moment. Va succeir que alguns dels "grans" debats del moviment feminista eren desconeguts per algunes de les dones de la comissió perquè eren molt joves o no estaven en aquells moments en el MF.

Rememorar aquelles situacions ens va permetre agafar una mica de perspectiva i donar una visió renovada dels elements que estaven en joc. Tot i així, sort del bon humor i de la mediació de les dones de la comissió, perquè vam poder comprovar que encara quedaven brases i alguna espurna podia tornar a encendre la foguera del conflicte de la manera més impensada i en qualsevol moment. Encara hi havia dones que

sentien viu el dolor o la frustració que els conflictes els havien generat en el seu moment com per poder-ne parlar sense tornar a sentir el malestar.

La comissió organitzadora estava constituïda, com ja heu pogut intuir, per un grup de dones inter/multi: multi-generacional, inter-cultural, multi-orígens, multi-identitats, multi-opcions... amb tota la diversitat que les nostres diferències comporten i tota la riquesa que aporten. Vam constatar, un cop més, la dificultat de transmissió del que ha significat la lluita del moviment feminista i de quins han estat els punts d'inflexió dins del moviment. Sigui perquè els mitjans de comunicació no se'n feien ressò sigui perquè el mateix moviment va considerar en el seu moment la no conveniència d'esbombar els debats interns, el resultat és que tot sovint hi havia cares de sorpresa entre les dones del grup. Sorpresa davant la intensitat dels plantejaments, la radicalitat de les idees i la vigència d'alguns temes i, al mateix temps, perplexitat davant la quantitat de malestar que havien generat entre les dones implicades.

Per situar-vos el tipus de conflictes dels quals parlàvem, n'esmentarem alguns a tall d'exemple: els que fa 40 anys en dèiem ideològics com són els debats de la "doble militància", en el moviment feminista i en

els partits polítics, o el del feminisme de la igualtat i el feminisme de la diferència. Els conflictes que es van generar al voltant de les crítiques al feminisme institucionalitzat i per la manca de visibilització i reconeixement a les aportacions de les dones lesbianes; els que han girat al voltant de les diferències generacionals, o de les discussions sobre els objectius de diferents projectes feministes i les maneres de gestionar els recursos com han estat en els casos del centre Duoda, el centre de Cultura de Dones Francesca Bonnemaïson, o l'espai de Ripoll 25 de Ca la Dona.

El fet que ha situat aquests i altres debats en la categoria de "conflictes" ha estat que han comportat dosis importants de malestar, ruptures, distanciaments o silencis entre les dones del moviment. Conscientment, s'han utilitzat els dos termes, conflictes i debats, com a sinònims per fer notar que, en funció de les emocions que s'hi dipositen, un mateix intercanvi d'idees o posicionaments pot ser viscut per algunes com a enriquidor, profitós, vàlid i positiu i per altres dones, en canvi, com a destructiu, distorsionador, inútil i negatiu. Possiblement, totes acceptarem la bondat i l'estímul de la controvèrsia d'idees però no ho viurem igual si deriva en conflicte. Un conflicte s'obre en el moment que entren en joc determinades, desqualificacions, maneres de fer o mecanismes

de poder que enverinen el debat i el converteixen en un enfrontament que produeix tristesa, llunyania, incomprensió, frustració o decepció. Per sort, però no per atzar, al llarg dels anys hem anat aprenent algunes coses importants com ha estat la formulació de la diversitat dels feminismes, la consciència de les diferències entre les dones, la pràctica de la relació política i la dificultat de gestionar les nostres divergències que són, alhora, la nostra millor potència.

Sens dubte, els factors personals han jugat i juguen un paper determinant en la gestió de situacions complicades doncs la suma d'especificitats de cadascuna, les maneres de fer i el conjunt de factors emocionals que ens constitueixen, estan presents en tot el que fem i pensem. Qualsevol tipus de dinàmica relacional, sigui en assemblees, trobades o reunions de grups o sigui en vincles de caire personal, està mediatitzada per les necessitats de reconeixement i de protagonisme de les seves participants. A més, està mediatitzada, també, pels feelings i les fòbies que actuant, a vegades, per camins inconscients tenen una incidència clau en els vincles i les aliances que s'estableixen.

Reprement, però, el fil inicial, és evident que finalment la comissió

organitzadora va assumir el repte d'incloure el tema del conflicte a l'Escola Feminista i va ser un encert doncs moltes dones ho van destacar tant a les avaluacions que es van fer en la sessió de cloenda com a posteriori. Les valoracions destacaven que el simple fet de poder parlar de l'existència dels conflictes ja havia obert un espai de comunicació per restablir ponts d'intercanvi i de coneixement. Resultava molt reconfortant, subratllaven, comprovar que totes havíem tingut conflictes fos en un tema o amb un grup determinat i era alliberador sentir que no es tractava, per tant, de "rereses" personals alleugerint, d'alguna forma, la culpabilitat interna. Un cop més, es corroborava l'existència, entre les dones, de diferències molt notables la gestió de les quals és difícil per la seva complexitat i perquè requereix grans dosis d'habilitat i paciència. Resulta laboriós perquè cerquem la manera de viure les nostres diferències amb harmonia, en un ordre no patriarcal, de forma que no signifiquin ni desigualtats ni privilegis. Una altra idea que es va expressar en diferents tallers va ser que per aconseguir explicitar, superar o tancar un conflicte calen grans dosis de generositat de les persones implicades.

Altres dones van proposar, en el mateix espai, que en les següents edicions de l'Escola es fessin apropaments als conflictes de manera més

vivencial amb exercicis de rol i/o corporals per trobar maneres alternatives d'expressar les pors i desbloquejar les barreres que inconscientment ens encotillen. Hi havia qui pensava que amb aquestes metodologies es podria arribar a un punt que permetés, tot connectant amb el dolor i la incomoditat d'una situació concreta, actuar com a palanca per transformar el malestar sentit. És a dir, hi havia dones que desitjaven arriscar més i volien confrontar-se en situacions pseudo-conflictives que les obliguessin a repensar el desacord i a repensar-se internament per fer aflorar elements nous que transformessin les seves dinàmiques relacionals tant amb si mateixes com amb la resta del món.

Motius i raons per continuar escrivint del que es va parlar i del que va succeir a l'Escola d'estiu no me'n falten, però em sembla més adequat deixar el tema aquí, obert a altres visions i a successives edicions. M'agradaria parlar-vos, en canvi, d'un text que he llegit recentment i que m'ha resultat estimulants doncs ofereix perspectives i matisos nous al voltant d'aquest mateix tema dels conflictes.

Es tracta del llibre *La mágica fuerza de lo negativo*, escrit per Diòtima³³, la comunitat filosòfica femenina nascuda a la Universitat de Verona, l'any 1984. Com en altres ocasions, les dones de Diòtima aporten unes

reflexions, originals i fidels a si mateixes, que ajuden a posar paraules al pensament i a l'experiència de moltes dones. El llibre, un recull de dotze articles, em va cridar l'atenció ja d'entrada pel seu títol perquè atribueix una capacitat transformadora i màgica a allò negatiu, donant-li, per tant, una connotació positiva que no és habitual en l'ordre dominant. Una ullada a l'índex em va confirmar, ràpidament, la complexitat de la qüestió alhora que em sorprenia la varietat d'aproximacions al concepte de negativitat que anunciaven les autores. Un concepte que podia incloure des d'allò que funciona malament a dins nostre, en una relació, en una família, en un grup, en un moment donat o en un país, fins a les energies i forats negres de l'univers, el costat fosc de cadascú, els deserts afectius de les persones que pateixen malalties mentals, les injustícies i els abusos que es cometten des de posicions de poder i una llarga llista de qüestions nefastes que no acabaria mai d'enumerar.

L'objectiu del llibre, segons es defineix a la pròpia contraportada, és passar de la tendència a ignorar allò negatiu a posar-s'hi a pensar, precisament, per veure com treballa i poder evitar, així, que els elements negatius que existeixen a les nostres vides es decantin en una direcció insensata. Aquest objectiu em va ressonar a les propostes formulades

³³Diòtima. *La mágica fuerza de lo negativo*. horas y HORAS. Madrid, 2009. www.unapalabraotra.org/horasyhoras.html

en el balanç de l'Escola, quan es va parlar de la tendència a negar els conflictes, de la necessitat de superar la contenció voluntarista i del repte de situar-se en una posició d'incomoditat productiva per veure com actua el conflicte en les nostres relacions. Així, doncs, vaig anar llegint el llibre en un diàleg intern entre el que pensen i proposen les autores i el que havíem viscut nosaltres. No pretenc, en absolut, fer una ressenya ni un resum del llibre, entre d'altres raons, perquè pot succeir que no hagi copsat exactament el que volen dir les autores i podria fer una transmissió no fidel del seu pensament, però el que sí voldria compartir és un relat, subjectiu i parcial, d'una determinada lectura que m'ha ajudat a pair i assimilar les vivències i les experiències que es van donar durant la preparació i la realització de l'Escola d'estiu.

Luisa Muraro, a la introducció, comença per preguntar-se com treballen els conflictes i es respon que sovint ho fan negant el vincle, la comprensió i la capacitat d'empatia amb les altres persones. Afegeix que el més habitual es no voler-ne parlar pensant que d'aquesta forma els fem desaparèixer, però, l'autora ens recorda que els conflictes, si no es treballen, es mantenen presents, com a convidats de

pedra, rememorant un malestar o pendents d'una espurna per despertar sobtadament i tornar a encendre la foguera adormida. Recomana atendre d'immediat el sentiment d'intranquil·litat quan s'instal·la en nosaltres i preguntar al nostre cos sensible què està sentint, sense cedir a la temptació, il·lusòria, de silenciar que hi ha una cosa que ens molesta i ens fereix. Ens anima a vèncer la por a parlar dels aspectes negatius que sorgeixen en les relacions perquè hem d'assumir que són fets normals, freqüents i intrínsecs a les persones i als vincles que establim. Aspectes negatius que, si no verbalitzem ni compartim, poden trencar o modificar la fluïdesa de la relació i, en definitiva, bloquejar la comunicació i malmetre l'empatia. Si enlloc de parlar, es deixa que els malestars vagin treballant per sota, s'acaba en una manca de diàleg i les arrels i els fonaments de les relacions es van morint a poc a poc, relacions sempre ja, de per sí, precàries i difícils.

Muraro afirma que si existeix un mínim d'ordre simbòlic, és a dir, dues persones amb una mica de relació entre elles, aquells elements conflictius, considerats d'entrada negatius i que es donen en qualsevol tipus de relació, poden alliberar coses positives i fer pensar i generar pensament relacional. Els entrebancs i disgustos que no desfan del tot l'ordre del

discurs posen de manifest que encara existeixen marges de diàleg on arrelar els vincles i bastir la relació. És més, si s'aconsegueix parlar d'aquestes coses negatives, significa que, encara que només sigui una mica, s'ha sortit ja de la negativitat absoluta, del caos i de la dinàmica destructiva.

Mentre llegia aquestes paraules, sentia ressonar en el meu cap la incomoditat productiva de la qual s'havia parlat a les valoracions de l'Escola, la que treballa, fa pensar, mobilitza i transforma positivament les relacions i la nostra manera d'estar en el món. Si som capaces de crear un espai de diàleg per senzill que sigui, és una porta a la relació i a l'empatia per poder fer-se càrrec del punt de vista de l'altra persona i canviar la tendència negativa.

Un dels articles que més m'ha cridat l'atenció és el de dues autores, Donatella Franchi y Barbara Verzini, "El pensamiento de la herida en el Body Art", que recull el seu diàleg en tant que dones de generacions diferents que comparteixen l'estimació per les pràctiques artístiques com a forma de política. Reflexionen a partir d'unes *performances de Gina Pane*³⁴, realitzades en els anys setanta on s'expressava fent-se petites ferides sagnants en el seu cos, de com a través de l'art, el cos es converteix en

llenguatge i de com una ferida pot ser pensament situat de la qual flueixen, directament, sense cap mediació, discurs i paraula.

Han existit i existeixen moltes artistes que han treballat l'experiència del cos des de mirades diverses utilitzant les ferides i les mutilacions per denunciar els traumes i les violències viscudes com a dones. Davant d'això, algunes dones hem compartit la dificultat d'entendre el sentit d'aquestes accions carregades d'elements autodestructius, de violència o de dolor que ens han generat incomoditat i llunyania i, sens dubte, ens han situat en una posició conflictiva envers una obra o una artista determinada.

Les autores ens conviden a treballar aquest sentiment negatiu que es podrà convertir en una incomoditat productiva si aconseguim aprofundir en la sacsejada que ens provoca. A través d'una mediació beneficiosa que ens faci connectar amb la intencionalitat de l'artista, podrem repensar la nostra sensibilitat i desbloquejar emocions o prejudicis tot bellugant i re-situant allò que ens resulta problemàtic.

Resulta fascinant la conceptualització del cos com a llenguatge i alhora com a text, diccionari i arxiu de la nostra vida damunt del qual anem

³⁴ Gina Pane va néixer a Biarritz l'any 1939 i va morir a París el 1990. És una de les primeres artistes performers que va ser reconeguda. Les seves actuacions mostraven el seu compromís i la responsabilitat amb l'altre, amb els pobles colonitzats i en general cap a l'altra que no era ella mateixa.

escrivint les nostres anades i vin- gudes. En el cos portem inscrites les violències a les quals ens hem exposat i les que ens han fet així com les alegries i els plaers que hem atresorat. Però quan en una trajectòria determinada es detecta una persistència d'elements negatius que provoquen patiments i situacions difícils d'elaborar, cal aturar-se a identificar i desbros- sar aquests atzucacs perquè no es quedin enquistats. Si les ferides no es cuiden perduren en el temps, produeixen dolor, provoquen conflictes interiors o relacionals i les anem arrossegant fins i tot sense saber-ne la raó ni trobar-ne la so- lució.

Les autores assenyalen la impor- tància de treballar simbòlicament sobre el cos perquè significa la possibilitat de modificar la realitat, tant de dins com de fora, connec- tant amb les petjades doloroses que la vida ens hi ha pogut deixar. A vegades, voldríem amagar-nos les nostres ferides o estalviar-nos la baixada als abismes interns. Elles insisteixen, però, en la necessitat de treballar-hi perquè consideren que el tall d'una ferida pot ser una esclatxa per on fer sortir un dolor o una por; asseguruen que una nafra és un registre d'obertura al món, a la relació, de comunicació entre allò intern i allò extern, és una pa- lanca a la transformació i una pos-

sibilitat oberta de comunicació amb les altres persones.

Daniela Riboli, en el seu text titulat "Estar en contacto con el mal sin hacerse daño", parla de l'empatia com d'una competència personal adquirida en la pràctica relacional que requereix grans dosis de ge- nerositat i una gran inversió perso- nal per fer front al desgast que pot provocar el contacte amb situacions negatives. Utilitza empatia i compas- sió com a sinònims i assegura que no són qualitats espontànies, sinó el resultat d'un treball persistent i conscient d'aprenentatge per rela- cionar-se amb els sentiments d'una mateixa i amb els de l'altra gent. Es pot tenir més o menys facilitat, però és imprescindible, assegura, una dedicació personal per adquirir aquestes competències i assolir un cert coratge davant de les emocions de les altres persones. Cal enteresa per mantenir la porta de l'empatia oberta sense deixar-se portar pels sentiments que ens ofusquen com ara la indignació, la ràbia o el dolor; i a més cal també molta paciència doncs sovint el procés de restitució és molt lent.

L'autora afegeix que els conflictes mobilitzen energies negatives provo- cades per la por a perdre l'estimació de les persones que ens importen, a la ruptura de la relació, a la violència que es pot desencadenar, a les prò-

pies contradiccions o a milers d'al- tres pors que habiten dins nostre. Una reacció molt habitual davant les dificultats de gestionar un conflicte és negar la seva existència en una fantasia protectora per evitar la con- frontació. Les emocions, però, són persistents i a pesar d'actuacions voluntaristes, al capdavall, haurem d'encarar el malestar exposant-nos al diàleg amb allò negatiu. És inope- rant entestar-se en una sortida en fals o fer veure que no passa res. Re- lacionar-se amb les energies negati- ves no vol dir ni sucumbir a la dinà- mica perversa i empobridora del mal rotllo, ni deixar-se arrossegar per la fascinació magnètica que a algunes persones provoca. La negativitat és una energia que actua amb el seu propi ritme i té la particularitat que els seus resultats recauen en nosal- tres, ja sigui a favor o en contra nos- tre, ja sigui destruïnt o construint. Per aquesta raó és molt millor portar la iniciativa, entomar els conflictes i fer-los girar en una direcció profito- sa. L'energia negativa poques vega- des s'escgota per si mateixa i cal una actitud activa per aturar-la. Només quan no troba cap punt on agafar-se, ni cap ressò a la seva potència des- tructiva, ni cap terreny on escam- par-se, només aleshores, acaba i deixa de produir efectes perjudicials.

Wanda Tommasi en el seu article "La escritura del desierto" aporta un al- tre punt de vista sobre allò negatiu

quan parla des de la seva necessi- tat d'elaborar la relació amb la seva mare que va patir llargs períodes de depressió. Explica que en aquests moments la capacitat d'obertura a les altres persones queda molt redu- ïda, quasi inexistent, doncs la melan- gia aboca a la paràlisi dels recursos creatius i a la impossibilitat de donar i rebre afecte, d'establir relacions. En el desert de la depressió res té sentit, ningú sembla digne d'amor i la capacitat d'estimar queda limita- da. Només suren el buit i el silenci. De l'experiència de conviure amb aquest patiment intens, l'autora n'ha extret una profunda reflexió sobre com relacionar-s'hi i un dels trets que assenjala és que no s'ha d'in- tentar reduir el dolor precipitant-se a trobar explicacions plausibles, sinó que s'ha de deixar un espai lliure i ple de silenci. S'ha de recórrer un desert immens de solitud melancòlica on es pugui ofegar la incapacitat de donar afectivitat a les relacions properes i concretes. Un desert que pugui res- tituir l'escissió profunda amb la rea- litat que l'angoixa produeix.

Una altra perspectiva sobre la nega- tivitat ens arriba de la mà de Diana Sartori en el seu text "La tentación del bien", on ens posa en guàrdia respecte a una visió reduccionis- ta d'allò negatiu en el sentit que el pensament dominant, quan li convé, assumeix com a valor masculí l'exis- tència de les forces del mal com la

violència i la destrucció en oposició a la bondat i l'obra civilitzadora realitzada per la majoria de les dones. La tradició patriarcal amb el seu dualisme sexual ha dividit allò públic/privat no només en una lògica de la divisió del treball sinó que, alhora, ha estat també una divisió moral: en el món públic de la política prima la força, els interessos, la llei, la violència i "el tot s'hi val", mentre que en el món privat, domèstic, a la família, es valoren l'amor, la virtut, el desinterès, la bondat i... els contes de fades, per dir-ho d'alguna manera. L'autora atribueix a aquestes dicotomies les dificultats que vivim moltes dones d'acceptar els conflictes com a una mostra més de la realitat complexa constituïda per coses positives i negatives, sense obviar les contradiccions de les connotacions sexistes implícites.

Ens anima a no quedar-nos enganxades, permanentment, en el registre de la bondat perquè pensar que tot allò negatiu és dolent ens aboca a la irrealitat. La temptació de voler sempre coses bones, actituds bones, notícies bones, relacions bones, persones bones... és molt comuna i moralment ben vista, però és pura fantasia i una fallàcia. Els elements negatius, ens agradin o no, existeixen i negar-los o no gestionar-los ens comporta més maldecaps que solucions.

L'autora afirma que en la seva vida personal continua priorititzant tot allò positiu i la política de la relació, però reconeix la necessitat d'assumir allò negatiu després de constatar la perdurabilitat, en la seva vida i en la de moltes altres dones, d'un negatiu i d'un patiment que resulten difícils d'elaborar.

Podria continuar desvetllant les diverses facetes que les autores posen de manifest al voltant del concepte de negativitat i de les potencialitats d'aquest costat de la realitat que volem ignorar i pensar que no va amb nosaltres, però he d'anar acabant i potser ja he aconseguit picar-vos una mica la curiositat i animar-vos a llegir el llibre per fer-ne la vostra pròpia lectura personal.

Després de l'experiència de l'Escola Feminista 2010 i de la lectura d'aquest llibre, tinc la sensació de poder viure els conflictes amb més recursos i des d'una perspectiva transformadora i confiada. La vida ens posa al davant coses bones, algunes de molt bones, altres de no tan bones i moltes d'horribles; posa en el nostre camí persones positives que sumen i ajuden a viure i d'altres que, per unes raons o altres, resten i compliquen les situacions; a més, totes i tots tenim en la nostra pròpia personalitat un costat més lluminós i un altre de més fosc. Aprendre a viure en aquesta realitat complexa,

saber conviure envoltades d'energies i d'esdeveniments positius i negatius, ens pot facilitar la gestió de les relacions i ajudar-nos a assumir-les amb una càrrega menys dramàtica.

De la suma de les vivències i reflexions a l'Escola d'Estiu i a la pràctica política de relació entre dones a Ca la Dona, a la Xarxa Feminista i a d'altres espais feministes, és molt possible que puguem compartir l'experiència de que molts dels conflictes que vivim a nivell personal segueixen uns esquemes interns repetitius que reproduïxen una gama de reaccions similars. Davant de situacions que ens provoquen incomoditat, sovint, responem amb accions automàtiques fins i tot abans que la nostra raó n'hagi pres consciència i decideixi com s'hauria de reaccionar. De la mateixa manera que una paraula, un gest o una mirada ens poden enamorar en una dècima de segon, amb la mateixa rapidesa es poden omplir de ràbia o desconfiança. Sentiments que generaran una mobilització d'energies negatives i ompliran la relació de mal rotllo, de silenci o de recriminacions. Aquestes reaccions primàries són les que poden crear situacions conflictives una vegada i una altra. Si no estem disposades a replantejar-nos les construccions internes que les sustenten, els conflictes s'aniran repetint fins a l'infinit i en un moment o altre de la nostra vida produiran malestar i violència al

nostre voltant o en nosaltres mateixes.

Per molt difícil que sigui i per impossible que sembli, és més operatiu proposar-nos canviar els nostres esquemes profunds que anar esperant que sigui la realitat i les altres persones les que ho facin. No podem escollir el que la vida ens posarà al davant, però el que sí podem escollir és la manera de fer-hi front i d'encaixar-ho. Això sí que està a la nostra mà!

I per acabar, compartir una idea que per obvia no deixa de ser molt certa: la millor manera de tractar un conflicte es mobilitzant l'empatia i la generositat per obrir un espai de diàleg des de la paraula i l'acolliment; mostrant una actitud d'obertura i tenint present l'experiència de les altres persones; fent possible la trobada entre persones que són diferents i ho continuaran sent.

L'empatia i l'estimació són les úniques eines capaces de trencar el cercle pervers entre la violència i el dolor que provoca el conflicte. En definitiva, són els moments orientats pel diàleg, l'enteniment i l'amor els que ens retornen la sensació d'harmonia amb la nostra vida i el món.

*Carolina
Egio
Artal*

Activista feminista

Lesbofilies en el moviment feminista? Sí, per favor.

Carolina Egio Artal

En els vuitanta em vaig dedicar a sortir per les nits, estar en els bars i viure aventures amb meravelloses dones que gràcies al destí, la sort o la meva simple insistència vaig tenir l'oportunitat de conèixer.

En aquells anys, per franquejar la porta del "garito", sempre s'havia de trucar el timbre i després calia que et reconeguessin per l'espill i et deixessin entrar. Per a mi van ser anys de clandestinitat i de polítiques corporals en primera persona. L'homosexualitat acabava de ser despenalitzada a Espanya i encara mantenia un cert hàlit de risc i delictes. En la meua vida diària les meues aventures lesbianes eren secretes i més encara les

meues sortides nocturnes. El-lipsis temporals de la meua quotidianitat. Una pràctica que darrere de la versemblança acabava amputant bona part del meu ésser social: la nit com a descobriment i el dia com a un fals continu, ple de buits. Perquè durant el dia no es tractava de mentir, sinó d'eludir qualsevol cosa relacionada amb la nit, aquesta nit que només existia en la meua experiència anònima encara que fos en primera persona. Així, a traços discontinus vaig anar avançant en la dècada dels 80.

Han passat ja alguns anys, i aconsegueixo recuperar la memòria d'aquests dies en trobar-me amb altres companyes preparant els debats de l'Escola Feminista d'Estiu 2010. Una part de les meues companyes, durant aquests mateixos anys, es dedicaven a la militància política en el Moviment Feminista, en el Moviment Gai-Lesbià o en els partits de l'esquerra revolucionària. El seu reconeixement dels esdeveniments polítics del lesbianisme estava encarnat en aquestes experiències, i vaig gaudir molt sentint els seus relats. Per a mi va ser un moment d'escolta privilegiat (com va poder ser que, quan passava tot això, jo m'ho perdés?). També va haver-hi companyes que van habilitar el fil feminista-lesbià entre les militàncies transfeministes i queer. El debat sobre el lesbianisme i la lesbofòbia, va avançar, es va omplir d'història,

d'històries, les d'abans, les d'ara. Des del "jo estimo la meua vulva" al "totes som trans", i els camins que es comencen de nou a imaginar. Mentre, jo seguia preguntant-me què feia jo en el Member's i en el Daniels, i en l'Imagine, en els vuitanta... Vaig recordar que una vegada vaig intentar "polititzar" una mica les meues inquietuds, i vaig demanar ajuda a una ponent en un debat del dia de l'orgull gai -era la Gretel-, em va demanar el número de telèfon per poder contactar, però vivint com vivia a casa dels meus pares, no vaig ser capaç de donar-l'hi. Sí, històries de subordinació, d'opressió, d'identitat..., però també i, això cal reivindicar-ho, d'aventures molt emocionants.

Finalment, de les idees que van anar sortint en el debat preparatori sobre lesbianes i lesbofòbia va haver-n'hi una amb la qual vaig aconseguir connectar i va ser la de la lesbofòbia interioritzada, o lesbofòbia reflexiva, com vam anomenar-la. La lesbofòbia del jo amb mi mateixa, però aplicada a l'esdevenir propi del(s) moviment(s) feminista(s). El meu punt de connexió va ser: si la majoria de companyes del feminisme són lesbianes, com és que gairebé mai parlem del cos lesbià del feminisme?.

Porto participant del feminisme català clàssic i autònom de forma més continuada des de fa uns deu anys, i en els seus espais, assemblees,

campanyes, moments col·lectius, etc., la lesbianitat sorgeix com a preocupació política puntual en relació a demandes molt concretes de l'agenda, o d'un parell o tres d'activistes. Fi. No n'hi ha més.

Intueixo que les lesbianes del feminisme en el qual participo viuen la lesbianitat principalment com a opció sexual, que potser en altres temps va ser part del seu esdevenir polític però que avui conforma més la seva vida privada que la seva vida pública. Porto compartint reunions amb moltes d'elles des de fa anys, i és un tema del qual hem parlat poc o gens. El lesbianisme ha perdut el perquè en els titulars de les nostres publicacions, manifestos, accions, campanyes. Se sobre-entén en excés, sembla com si totes ja ho sabessin. S'oblida. En el taller de l'Escola en el qual jo vaig participar no va haver-hi un especial reconeixement que això fos així a causa d'una lesbofòbia internalitzada, ni es va identificar que des del propi moviment s'estigués d'acord amb aquesta vivència de l'opressió lesbiana. No obstant això, hi hagi o no opressió internalitzada, sí que sembla que políticament en aquest moviment des del quals m'activo hi ha poc tema, teoria, genealogia o vivència que compartir o reivindicar al respecte.

Mentre, per la meua banda i amb l'ajuda d'unes altres, que sempre

n'hi ha -gràcies per ser-hi-, vaig redescobrint els traços dibuixats per les activistes lesbo-feministes i les seves construccions polítiques que han marcat des de sempre les visions polítiques dels feminismes. Restableixo les connexions i estableixo el lligam de la memòria de les grans contribucions lesbianes amb el feminisme activista, i comprenc les seves aportacions també essencials per a les teories sobre el gènere, la comprensió de la discriminació, les reflexions queer, postcolonials, interseccionals, etc. etc. Un contingent d'activisme i pensament que moltes vegades, com sense voler, ens arriba amputat del cos i de l'experiència lesbiana que ho ha encarnat.

Per això, i com bé explica Bàrbara Ramajo: "Responsabilitzem-nos, doncs, totes les feministes d'ensenyar el cos lesbià del feminisme en parlar sempre de les lesbianes als nostres escrits, als nostres actes, al nostre discurs feminista". Des dels moviments feministes, és hora ja de reivindicar sense objeccions les nostres filies per a les lesbianes-feministes/feministes-lesbianes com a senyores del temps, i reconèixer que les seves contribucions donen sentit a una bona part de les nostres "el·lipsis" feministes quotidianes.

*Bàrbara
Ramajo
García*

Amb L de Lesbofòbia

Bàrbara Ramajo García

Reconec que per a mi va ser una satisfacció el fet que un dels primers temes a ser tractat a l'Escola Feminista d'Estiu, fos la Lesbofòbia dins del Moviment Feminista. No només hi havia ganes d'abordar aquest tema col·lectivament, sinó que no va caldre que el preparés jo directament, perquè una comissió de l'organització es va encarregar fantàsticament de dur-ho a terme.

Alguna pot dir que no hi troba res d'especial en aquest fet, però pot ser, si continueu llegint, us adonareu que el fet d'engegar col·lectivament un tema com és la desaparició de les lesbianes de l'escena pública dels feminismes més històrics, en el context actual, té molt de valor polític. La idea era/és encarar els perquè d'un moviment que havia/ha estat bressol dels lesbianismes feministes; que ha posat en solfa, des de la seva constitució, crítiques a l'heterosexualitat com a institució de poder patriarcal; que s'ha partit la cara

(imatge pública) reivindicant, una i altra vegada, el dret a existir de les lesbianes en contextos històrics on les lesbianes, fora dels feminismes i dels ambients/micromons de lesbianes (estigmatitzats com a guetos des d'algunes corrents dels feminismes lesbians), no podíem ni respirar. Com és possible que a l'actualitat, en un context de lesbofòbia social moltíssim més relaxada fora de les membranes dels feminismes organitzats, les lesbianes que ens reivindicuem políticament com a lesbianes (identitat política a més de vida lesbiana) hàgim perdut l'espai polític, vital i representatiu de les lesbianes dins del moviment feminista més històric? És a dir, les identificades políticament com a lesbianes (no només vitalment, doncs és un fet històric la composició vital majoritàriament lesbiana del moviment feminista) o hem abandonat les files organitzades dels feminismes històrics o estem a punt d'abandonar-les per manca d'existència lesbiana, no només a nivell organitzatiu, sinó, molt especialment, a nivell de consciència política i manca de (re)representació per part dels discursos públics dels feminismes més històrics.

A l'Escola Feminista d'Estiu 2010, al meu grup de debat, ens hi vam trobar quatre generacions de lesbianes i unes quantes feministes no lesbianes, debatent aquest assumpte (que jo ja havia plantejat prèviament a les

Jornades Feministes de Granada al 2009 (1)), i hi van sortir coses molt interessants com, per exemple, el fet que les lesbianes del moviment feminista més històric, no només no es reivindicuessin políticament com a lesbianes, sinó que a les seves vides lesbianes, les demostracions d'afecte per contacte físic, fins i tot dins de les membranes dels feminismes, eren gairebé inexistentes. Aquí vam estar debatent sobre el pes dels contextos més repressius i l'empremta que han pogut deixar/deixen amb la necessitat d'armaritzar, no només les identitats polítiques/vitals "lesbianes", sinó també qualsevol gest delator d'aquesta condició.

Una de les coses que em van resultar més curioses d'aquell debat, va ser la facilitat amb que les dones no lesbianes, autoconsiderades política i vitalment heterosexuales, que hi havia allà, eren capaces de veure aquesta contenció autolesbòfoba que expulsava de la vida pública política qualsevol signe de sexualitat lesbiana. Aquelles feministes històriques abans havien trobat un oasi a l'expressivitat sexual lesbiana dins de les membranes dels feminismes organitzats, però a l'actualitat l'oasi d'expressivitat sexual lesbiana s'havia/ha traslladat fora d'aquestes membranes dels feminismes organitzats, i queden atrapades les feministes històriques de vides i antigues militàncies polítiques lesbianes en la

teranyina del record d'allò que va ser i que, si continuem per aquest desèrtic camí, mai més tornarà a ser.

He dit que allà hi havia quatre generacions de lesbianes i unes quantes dones no lesbianes i que aquestes últimes veien molt clarament, i així ho van verbalitzar, aquest diferencial entre una composició majoritària lesbiana, vital i organitzativa dels feminismes més històrics amb una manca d'expressivitat sexual/afectiva com a símptoma col·lectiu, així com la manca de representació de les lesbianes com a lesbianes a les activitats públiques dels feminismes.

Les que també ho veien claríssimament, eren les lesbianes joves que hi havia al debat, que estaven com flipant, doncs, per a elles el tema estava clar: hi ha una part del moviment feminista que no era/és aquell històric i lesbofòbic sinó que, ans al contrari, és un moviment de feministes joves majoritàriament lesbià, tant en composició política com vital, i que a més, estava/està molt orgullós d'abanderar el lesbianisme com a estratègia de lluita antipatriarcal. I per tant, la pregunta era/és: què hòsties feia jo trencant-me les banyes amb aquelles feministes que semblaven avergonyir-se que la paraula "lesbiana" aparegués als seus

escrits, publicacions, activitats? I francament, aquelles joves bollereres feministes ho tenien/tenen tan clar que als feminismes més històrics políticament no es pot respirar com a lesbianes, i que a les feministes històriques els és igual i és més fàcil per a elles oblidar-se de nosaltres, ja que a l'actualitat el lesbianisme no apareix enlloc d'aquelles membranes, ni internes ni externes de les feministes més històriques. I així m'ho van fer repensar, d'una forma que encara estic contemplant la possibilitat de deixar de cremar-me amb aquesta predicació al desert i posar les meves energies lesbianes en un feminisme que, d'entrada i sense complexos, sigui políticament lesbià.

Més que claríssimament ho veien/veuen aquelles bollereres lesbianes que, havent dedicat bona part de les seves energies a treballar dins de les membranes dels feminismes més històrics, van decidir deixar de topar-se amb el mur lesbofòbic de ser les encarregades de portar l'estandart lesbià, de forma que, si la autodesignada lesbiana no l'agita amb prou força perquè es vegi, i perquè les altres recordin que s'ha d'incloure el "tema" lesbià, les lesbianes cauen/caiem en la invisibilitat més inexistent, políticament i existencialment. Així que, per poder respirar, existir, viure com a lesbianes, més enllà d'aquesta estèril increïble i incomprendible lluita pel

reconeixement/existència, cal anar-se'n fora dels moviments feministes més històrics. I reconec que una altra vegada em vaig sentir temptada d'agafar les meves energies i seguir l'estela d'aquelles que van deixar de barallar-se amb la lesbofòbia dels feminismes més històrics per barallar-se amb la lesbofòbia de la societat, autoexiliades/expulsades fora de les membranes dels moviments feministes més històrics, satisfetes d'haver fet aquest pas, i plenes de renovades energies bollereres i feministes.

Allà estava jo plantejant de nou la necessitat de mirar els perquè d'aquesta absurda situació, en tant que em semblava/sembla imprescindible comprendre els mecanismes pels quals la lesbofòbia ha cristal·litzat als feminismes més històrics, que són en definitiva els feminismes que jo he conegut i dels quals em reconec part integrant, com a referent polític del feminisme lesbià, des de fa molts anys.

I allà hi havia lesbianes dels feminismes més històrics, ofeses per la duresa del terme lesbofòbia, traient brillantor al daurat passat lesbià, com si els rèdits d'aquelles lluites fossin intertemporals i servissin per envernissar la manca d'existència lesbiana dels discursos públics dels feminismes actuals. Una inexistència que sembla explicar-se pel de-

goteig/agonia dels grups de lesbianes, tal i com ha passat amb d'altres grups feministes, i que ha provocat el buit lesbià actual als feminismes més històrics. En definitiva, això d'anomenar lesbofòbia a la situació desèrtica lesbiana actual, era/és una dèria meua, en tant que estic sobre-dimensionant els fets, a més de donar mala premsa a lesbianes que per la seva/meua militància històrica no ens ho mereixem.

Curiosament, aquesta tendència a personalitzar en comptes d'abordar un problema, que està costant un desgast polític molt alt als feminismes més històrics, és una forma de deflectir responsabilitats, en tant que hi ha una negació no només de la necessitat de fer una anàlisi de com és possible que això passi, com ha pogut passar i què podem fer per detenir aquesta hemorràgia política lesbiana, sinó que, si no es reconeix el problema com a polític i col·lectiu, si no es reconeix que hi ha una trajectòria que necessita ser estudiada en el seu processament, llavors no cal parar atenció a les polítiques d'exclusió lesbiana dels discursos públics dels feminismes més històrics que es fan avui, quotidianament. Llavors no cal abordar que, a l'actualitat, es fan pràctiques que ofeguen i ignoren les lesbianes, en tant que no es té una sensibilitat/consciència política de la necessitat de proveir d'un reconeixement/exis-

tència/publicació del cos lesbià del feminisme més històric, que deixi empremta testimonial, actual i actualitzada del valor polític de posar en qüestió, amb els propis cossos lesbians dels feminismes més històrics, l'heteropatriarcat.

Més enllà de la personalització, em pregunto quantes de nosaltres, lesbianes/*bolleres* feministes calen per fer agitar les consciències que ens trobem davant d'un problema de greus dimensions, quants abandonaments calen per sacsejar l'esclerosi que ha posat les lesbianes feministes al congelador dels temps passats. Quantes negacions, personalitzacions calen per reconèixer que els feminismes més històrics s'estan fossilitzant, guardant al centre el passat lesbià, vivint amb les consciències tranquil·les un present que no considera important ni veure ni nomenar les lesbianes que componen, cada vegada menys, el seu propi cos polític? Quants símptomes calen per evidenciar que les feministes més històriques som responsables col·lectivament d'aquest dessagnament lesbià individual i col·lectiu?

Jo no tinc les respostes, però sí tinc la capacitat de viure/veure una simptomatologia que com a lesbiana m'està empenyent, cada vegada una miqueta més, a abandonar les files dels feminismes més

històrics, dels quals he format cos col·lectiu fa quasi 30 anys, per poder respirar/existir políticament com a lesbiana.

Amb aquesta tendència a enfocar el debat en la portadora en comptes d'enfocar el debat en el problema plantejat (no només per la portaveu), algunes encara em direu que estic exagerant, que no és lesbofòbia, si no mandrofòbia (joc de paraules referit a la mandra a escriure) allò que ens passa amb el lesbianisme dins dels moviments feministes més històrics. Per rebatre aquest argument vull plantejar-vos l'última de les empenyes que m'empenyen cap a fora de les membranes del que ha estat el meu moviment feminista més històric.

L'últim dels símptomes de com opera la lesbofòbia, el trobeu a les circumstàncies que em forcen a estar escrivint aquest text, avui, diumenge 15 de maig de 2011, tres dies abans de complir 47 anys (moment vital per fer balanços i canvis existencials), un dia abans de portar a l'impresca el llibre Teranyina 2 de la Xarxa Feminista, dedicat a l'Escola Feminista d'Estiu 2010, on s'ha d'incloure aquest escrit.

Fa dos dies, em vaig assabentar que, per més esforços que s'havien realitzat per recollir algun relat, escrit, testimoni de l'eix de Lesbofòbia de

l'Escola Feminista 2010 per a aquesta publicació, no se n'havia aconseguit cap ni un i, com que no hi havia res recollit sobre aquest eix, s'havia pres la decisió de fer la publicació amb el que es comptava i, com que en el material que hi havia, no hi havia res de Lesbofòbia, aparentment, no calia ni que aquest eix sortís al títol. Puc entendre la mandra que fa posar-nos a escriure per aportar el testimoni històric de quelcom que vam fer totes plegades, el que no acabo de comprendre és per què només en aquest tema de Lesbofòbia la mandra es supera. És això mandra o és lesbofòbia?

Tot i que una part molt positivista de mi es decantés perquè fos *mandrofòbia*, el que no s'explica de cap de les maneres és que es pugui concebre treure una publicació que esborri de la història un dels eixos perquè ningú s'ha posat a escriure, i que per a més inri, aquest eix sigui precisament l'eix on es planteja què passa amb les lesbianes que hem desaparegut dels escrits públics, activisme i actualitat dels feminismes. Que potser sóc, només jo, que hi veu aquí un reblar el clau, encara més?

Amb molta ràbia i preocupació em pregunto per aquesta mandrofòbia que disfressa la lesbofòbia d'una cara circumstancial, quan penso que la lesbofòbia està agafant dimensions estructurals als moviments

feministes més històrics. Com a lesbiana feminista doble militant que vaig ser (12 anys a la LCR), sé que les dones del partit mai no haguéssim deixat sortir un text públicament que no ens hi inclogués d'alguna de les maneres, és més, sé que el text no hagués sortit sense incloure les dones tot i que cap ni una tinguéssim les ganes/el temps per posar-se a donar testimoni propi. Per què? Per que hi havia una consciència política de la necessitat de fer aparèixer políticament les dones a la cara pública del partit, com a senya identitària no masculista. Em pregunto on està aquesta consciència política, aquesta necessitat que la cara pública del moviment feminista més històric ensenyi les lesbianes com a part integrant i responsabilitat política col·lectiva de representació d'un feminisme no heteronormatiu.

Per a mi, i per a altres lesbianes polítiques com jo, desaparèixer dels escrits públics dels feminismes que deixen constància històrica de les empremtes feministes, havent estat allà, havent organitzat allò del que s'ha escrit/recollit, no només és inacceptable no aparèixer a una publicació sobre l'Escola Feminista d'Estiu 2010, sinó que és un acte de violència simbòlica insuportable, i realment difícil de digerir. Decisions com la de deixar sortir una publicació sense cap menció, ni una, a les lesbianes feministes, havent estat

nosaltres presents als esdeveniments que es publiquen, és un acte de violència lesbòfoba que fereix, pesa i que cal fer-s'ho pensar.

Per tal d'impedir l'absència de les lesbianes en el discurs/cara/cos públic dels feminismes més històrics, em trobo deixant testimoni de la violència amb què colpeja la lesbofòbia les lesbianes polítiques que, com jo, estem intentant de mantenir un espai de supervivència lesbiana, i això passa per adquirir consciència política col·lectiva de la necessitat de representar les lesbianes a les publicacions feministes i, si no s'aconsegueix la representació, especialment a les cròniques d'esdeveniments que han fet l'esforç d'abordar aquestes absències, s'ha de ser conscient de l'impacte lesbofòbic que té/tindrà aquesta publicació mutilada. I aquest impacte, estiguen o no d'acord, no només, no té altre nom que el de lesbofòbia internalitzada, sinó que opera com a tal, excloent i empenyent les lesbianes que lluitem per respirar i per ser representades.

Fins quan? Això dependrà de si som capaces d'abordar la lesbofòbia sense més preàmbuls o de si preferim continuar negant uns fets i uns efectes, en circumscriure la dimensió del problema a qui el plantejem, i també de si som capaces d'aturar l'hemorràgia lesbiana, tot

i que per fer això cal posar en valor allò que s'escapa.

NOTES:

(1) <http://www.caladona.org/grups/uploads/2010/03/identidades-politicas-feminismos-lesbianos-lesbianas-feministas-feministas-lesbianas-b-ramajo.pdf>

Impressions

Una nova llum que s'encén

Montse Cervera Rodon

Escric les impressions tard, ja a punt de la propera sessió de L'Escola Feminista i el primer que recordo és el fet que, després de l'energia de les Jornades de Granada, necessitàvem crear, obrir un espai de trobada, reflexió, autoafirmació permanent...

Era una idea que venia de lluny i algunes dones ens l'anaven recordant i anaven insistint des de feia anys i, després de Granada, al final es va poder consolidar... i ara ja torna a ser aquí i l'esperem i la necessitem.

L'activisme ens fa molt difícil trobar espais de debat i reflexió entre dones diverses, més enllà de jornades i reunions... I aquest és per a mi el sentit més important: trobar en un mateix espai les amigues de sempre però, també, dones grans de pobles petits que descobriren què vol dir ser *trans* i fins i tot viure com a lesbianes, dones joves que els semblava fantàstic que dones grans com nosaltres siguin tan radicals i feministes, i dones d'altres espais, de centres socials, també més joves que estan disposades a organitzar conjuntament una escola feminista... amb les feministes

clàssiques de Ca la Dona i la Xarxa...

El dossier és fantàstic per rellegir, guardar i suggerir... sense haver de fer una ponència marc... petites frases amb continguts molt pensats i a vegades difícils ens ajuden a parlar des d'una mateixa per compartir i escoltar... en grups de mida adequada per facilitar la paraula de totes...

La primera Escola Feminista ha demostrat que el feminisme és viu i capaç d'idees noves i, malgrat les dificultats i les maneres diferents de treballar, hi ha voluntat de complicitats en temes, idees, amb respecte per la diversitat i la diferència.

Com sempre el tema de les conclusions és difícil i segurament no és el millor lloc per començar campanyes noves que anem fent durant el curs per temes diferents... però sí per reconèixer conjuntament genealogia feminista diversa, respecte pels diferents activismes des d'experiències diferents,

Els temes encertats i evidentment inacabables, però amb ganes de continuar... Per tant esperant amb curiositat i alegria la propera Escola Feminista d'estiu amb agraïment profund a totes les que l'han pensada, somniada i organitzada. L'espai ja està creat i només cal omplir-lo d'energia cada any... i això encara que difícil ho estem fent possible. Visca l'Escola Feminista d'Estiu!

Autoaprenentatges Feministes

Bàrbara Ramajo Garcia

Al juny del 2010, ens vam reunir un bon grapat de dones variopintes (pluralitat de procedències, d'edats i d'experiències) a l'Espai Jove la Fontana, a Barcelona, per tal d'atansar-nos als tres eixos d'estudi proposats: *Subjecte polític del feminisme, Aprenent dels nostres conflictes i Lesbofòbia als moviments feministes*.

A cadascun d'aquests tres debats, així com a les sessions plenàries, ens vam enredar apassionadament a filar prim els temes, per posar en comú allò que en pensàvem i fer circular les idees i les veus pròpies, amb formes de fer poc convencionals (manca de ponents, grups de discussió de base, posades en comú), i amb moltes ganes d'encarar-nos amb els discursos que ens esperonen les voluntats de saber, de reflexionar i autoreflexionar, des de i sobre els feminismes d'avui, d'ahir, de demà, dels d'aquí i dels de més enllà.

D'aquestes trobades, hem tret quelcom més que compartir bones estones de coneixements (hem après molt més del que en sabíem i hem conegut moltes més dones que no coneixíem), hem comprovat que fer

una Escola Feminista d'Estiu, ens permet continuar teixint solidaritats amb fils ben diferents que ens enriqueixen, com a dones i com a subjectes polítics col·lectius, en aquesta tasca comú d'interrogar els patriarcats i d'analitzar com i per què les categories de poder ens produeixen i ens subjecten, alhora que nosaltres mateixes no ens escapem pas de col·laborar amb les formes amb què els poders actuen mitjançant les seves resistències.

Per continuar esbrinant els camins dels feminismes i per continuar posant en comú les voluntats d'aprendre les unes de les altres, hem recollit per escrit algunes de les reflexions que en aquesta trobada es van produir, i amb l'ànim de continuar enxarxar-nos amb aquests diàlegs feministes, us invitem a repensar-vos aquests temes i a animar-vos a imaginar-nos compartint coneixements a la propera Escola Feminista d'Estiu.

L'escuela feminista d'estiu: idees en ebullició, mirades amb ganes de trobar-se

Marta Tudela Torres

Sempre és divertit treure a passejar el propi punt de vista, portar-lo de la mà a jugar amb altres mirades, barrejar-s'hi. I sempre és un plaer assistir a un gran espectacle: una desfilada d'idees sense brillantors aparents, malgrat a algunes ens despertin pura passió. Això va ser per a mi l'Escola Feminista d'estiu: un espai on barrejar-se, créixer amb les altres i gaudir.

L'estiu de 2010 moltes reflexions al voltant del subjecte polític del feminisme estaven (encara hi són!) a l'aire. Granada havia marcat el punt de partida i cadascuna va arribar a l'espai Jove la Fontana de Gràcia amb poques certeses i moltes ganes de sentir les altres, d'expressar-se, cadascuna a la seva manera, com volia. Algunes des d'una actitud aparentment radical, altres (com diu la poetessa Ajo) encara que no ho haguessis dit pas, "la cresta la duïen a la llengua"; o també hi havia les que no aparentaven ni una actitud ni l'altra, depenia.

El cert és que ens acostàvem a la reflexió des del vessant que més

creua el nostre dia a dia, que més et remou perquè et travessa: unes sentien més propera la crítica a la universalitat del subjecte del feminisme a partir de la classe, altres de la preferència sexual, altres de la procedència, de l'edat. Algunes volien posar l'èmfasi en la diferència, altres en el col·lectiu, algunes tenien ganes de trobar una mena de solució a la tensió entre ambdues, altres s'esforçaven en transmetre la tranquil·litat de saber que no hi ha solucions, que no té per què haver-les, que millor que no n'hi hagi. Unes eren més abstractes, altres més terrenals. Algunes volien sentir-se compreses, altres al·legaven que "hi ha gent que té la pell massa fina". I en tot això, alguna cosa ens deia que molt del que parlàvem tenia a veure amb com gestionem els conflictes: un encert de les organitzadores plantejar-lo com a eix de treball. Un àmbit del qual encara ens queda tant per aprendre.

Girant la vista enrere i, si hagués d'escollir entre l'allau de coses que em vaig endur de l'Escola Feminista d'estiu, em quedo amb la idea que la categoria dona és una categoria política-estratègica, instrumental per a la lluita conjunta, no una categoria descriptiva de les múltiples identitats i realitats que són englobades sota aquest concepte. Em quedo també amb una sensació: el debat sobre els feminismes està enriquint el moviment, lluny de les pors del desmembrament, de l'excessi-

va compartimentació. Amb una necessitat: la de mantenir espais com aquest per a continuar creixent, per a oxigenar-nos. I finalment, amb un desig: que siguem capaces d'articular-nos quan vulguem i, no ens enganyem, quan la situació ho requereix. Però no com a fitxes que formen part d'un puzzle lògic, coherent i perfecte, sinó com a ballarines d'una dansa improvisada que desafia els ritmes del sistema... Ballem?

De mars i matèries: les meves impressions de l'EFE 2010

Amanda Gigler

A gairebé un any de l'Escola Feminista d'Estiu 2010 em trobo encara coberta de petjades, impressions tàctils que han provocat noves interaccions, que m'han mogut aquí i més enllà. Les meves impressions de l'Escola no tenen tant a veure amb els temes de debat d'aquelles hores i dies, sinó amb les connexions i els coquetejos intel·lectuals que m'han perseguit des d'aquell cap de setmana de juny de 2010.

Aquest acte íntim de conèixer una altra, una, ella. La possibilitat de crear complicitats i de des-cobrir-nos, revelar-nos. Rebel·lar-nos les unes amb les altres, fins i tot juntes amb

les que vénen d'un altre mar com jo, de l'aigua pacífica i la pàtria bèl·lica. I com trobar-nos, conèixer-nos, arribar a nosaltres mateixes, les subjectes polítiques de tanta reflexió. Llavors les meves impressions també tenen tant a veure amb les relacions i converses amb cadascuna de vosaltres com tenen relació amb els esdeveniments que em van portar fins a aquí.

Als sis anys, la monja que vigilava el pati de la meua escola em va renyar per aixecar la meua faldilla davant d'un grup de nens, dient-los: "Deixin de molestar-nos a les nenes i mirar sota les nostres faldilles; ja sé el que tenen vostès, i això és el que tinc jo." La monja escandalitzada em va preguntar *what on earth* m'havia provocat fer tal desgràcia. "Sóc feminista" li vaig respondre. Des d'aleshores vaig destruir la faldilla amb pensament i acció cada vegada que la utilitzava. Durant tretze anys d'escola catòlica, l'uniforme de la faldilla va ser l'estigma que intentava "fetitxitzar". Anys després, vaig aprendre de la teoria *queer* i les propostes de "reclamar/recuperar l'estigma" amb l'autodenominació i amb això vaig començar a "desembolicar" el significat de la meua faldilla i qüestionar moltes categories.

Vaig arribar a l'Escola Feminista d'Estiu sense saber què esperava, però sí volent saber de tu, de les teves experiències, desitjos i esdeveniments feministes. Més enllà dels

textos a llegir i discutir m'interessava sempre el tangible, la faldilla, l'estigma, les idees i accions que pressionen sobre el cos i la ment fins al punt de deixar petjada. Anava acordant els càstigs de l'escola i els alliberaments corporals i intel·lectuals de l'experiència universitària, on vam passar hores debatent sobre les construccions dels gèneres, la socialització, el "sexe" com a categoria (bé, i acte). L'EFE em va recordar que reconèixer les multiplicitats ens permet trobar-nos les unes i les altres, i tornar a assignar nom a categories que ens acomoden i ens permeten debatre.

O potser millor dit, les multiplicitats ens permeten conversar i són les dicotomies les que ens obliguen a debatre. Les petjades que em cobreixen són records de les noves converses que vam compartir a l'Escola Feminista d'Estiu, amb la intenció de transcendir el debat i trobar-nos unes, unes altres, diverses en espais enriquits de possibilitat i inquietud.

De l'Escola Feminista d'Estiu de 2010 em quedo amb les impressions dels feminismes que parteixen dels qüestionaments i la qüestió: el tàctil, l'acció, el cos, la "matèria" (el que sempre m'ha encantat de Butler, "bodies that matter" és que "matter" significa *importa* i també *material*); els cossos polítics que ens defineixen, que deconstruïm

per rev/belar, que emboliquem/enredem per provocar i aprendre; amb el cos, el "sexe" i les accions sexuals que defineixen algunes i ens des-defineixen unes altres; i, finalment, amb la conversa contínua que ens permet crear a partir de les històries i experiències... i els mars que ens enllacen.

Missatges al web

Hola noies,
Em va arribar el programa de l'"Escola" i em sembla molt bona idea. Encara no he llegit tot el dossier, però la primera part **sobre subjectes polítics**, em sembla molt important, encara que no coincideixo amb certs posicionaments dels quals fa anys estic cada vegada més distanciada. Els envio unes preguntes que em vénen al cap, potser puguin aportar al debat alguna cosa des de l'altra banda (aquestes preguntes van ser les que, a l'Argentina, a partir de les revoltes de 1996 al 2001, en algunes trobades feministes ens vam anar plantejant) i que ens van servir per a ser participants de les lluites que anaven tenint lloc (piquets, assemblees populars, ocupacions de fàbriques i "puebladas"). El feminisme llatinoamericà té també una gran tradició de lluita i aprenentatges que pot aportar-nos metodologies i experiències.

Salut i rebel·lia!!!!

Sobre el subjecte polític

Encara que és veritat que en temps de les ideologies postmodernes regnants hi ha qui es qüestiona si existeixen "subjectes", també hi ha qui reafirma la necessitat de subjectes que puguin realitzar o portar a terme el seu veritable alliberament o emancipació. Per una banda tenim una pregunta molt difícil per a mi d'interpretar:

"Existeix un altre punt de partida normatiu per a la teoria feminista que no requereixi la reconstrucció o la posada sota el focus d'un subjecte femení que no pot representar, i encara menys emancipar, el conjunt d'éssers corporis que es troben en la posició cultural de dones?" Judith Butler, 1992.

I, per una altra banda, hi ha preguntes més fàcils: Qui és el subjecte de l'emancipació de les dones? Totes les dones sense importar l'ètnia, la classe i... desigualtats?

En els moments en què hi ha dones presidentes en els governs, en els organismes internacionals per al desenvolupament i altres institucions opressives i, quan n'hi ha moltíssimes més que moren de fam, guerres, avortaments clandestins, assassinades per ser lesbianes i per rebel·larse a les normes imposades,

femicidis de tot tipus i un gran etc., jo em pregunto: Quines són les necessitats del moviment feminista? De quin subjecte parlem? És possible fer aliances? Amb qui? Som diferents i/o desiguals? Pot alliberar-se qui oprimeix una altra? Què entenem per emancipació, capitalisme i patriarcat? És necessari un feminisme que intervengui en les lluites socials i més ara en moments de crisi i "descontentaments"? És necessari un feminisme que aportï teoria i pràctica als diferents moviments de dones? És necessari un feminisme que aprengui de la llarga lluita de les dones per la seva llibertat?

Després de llegir una mica el dossier que van enviar, em venien al cap aquests interrogants. Em sembla molt bona la iniciativa d'una escola feminista i molt necessari el debat de "subjectes polítics". Encara que no ens posem d'acord, podrem aprendre d'altres visions i tenir "menys dubtes i més certeses" sobre els nostres propis posicionaments.

SUBJECTES, CONFLICTES I LESBOFÒBIA

Donem continuïtat a la col·lecció Teranyina fent-nos ressò del pensament i dels debats que van conformar l'Escola Feminista d'Estiu 2010. Aquest llibre és, doncs, una obra col·lectiva que existeix gràcies a totes les dones que vam participar-hi i recull unes determinades visions del que s'hi va viure. El títol Subjectes, conflictes i lesbofòbia sintetitza els tres temes que es van tractar i al voltant dels quals van girar les sessions de treball.

El llibre està constituït pel dossier de presentació de l'Escola que conté informació sobre els temes que s'hi van tractar, bibliografia relacionada, una selecció de fragments de textos per estimular la discussió i les semblances biogràfiques de les dones que vam recordar en l'eix transversal de Genealogia. A continuació hi ha les ressenyes dels tallers i un seguit d'articles pensats i redactats al voltant dels continguts i vivències de l'Escola Feminista, El subjecte del feminisme, Tot aprenent dels conflictes i Lesbianisme i lesbofòbia als moviments feministes.

Desitgem que el llibre sigui un record per a les dones que van assistir a l'Escola, una pinzellada per a les que no van poder participar-hi i, en qualsevol cas, una lectura estimulante per a totes les que volem fer realitat un món que traspassi i vagi més enllà de les fronteres patriarcales.

1 La Xarxa Feminista és un espai de trobada i relació política entre dones i grups de dones de Catalunya. Et convidem a participar-hi, si encara no ho fas.

2 La Col·lecció Teranyina neix amb l'objectiu de compartir i difondre les aportacions del pensament i de la praxis que creixen a l'espai de la Xarxa Feminista, i participar en els debats que avui vivim i gaudim en els Feminismes.

Xarxa Feminista
Carrer Casp 38, principal
Barcelona 08010

tel 93 302 6545
www.xarxafeminista.org